

מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל (ע"ר)
THE CENTER FOR THE PROTECTION OF DEMOCRACY IN ISRAEL
قيشف - مركز حماية الديمقراطية في اسرائيل

"המחאה חזרה – (רק) אלפים באו": סיקור המחאה החברתית בעיתונות בישראל

יולי 2012

ראש צוות מחקר: שירי אירם
ניהול המחקר: חנה קימל-גרין
חוקרים: עופר ולודבסקי, דרור וולטר, עינת לוי, ארז לילה
פיקוח ועריכה אקדמיים: דר' הגר להב, מכללת ספיר
ליווי אקדמי: דר' ארן ליביו, האוניברסיטה הפתוחה

צוות והנהלת קשב

	דויד גרוסמן	נשיא
	דני רובינשטיין	יו"ר
	יזהר באר	מנכ"ל מייסד
	שירי אירם	סמנכ"ל
	דרי' הגר להב	פיקוח אקדמי
	חנה גרין	חברי הצוות
מנהלת מחקר	דרור וולטר	
חוקר	עופר ולודבסקי	
חוקר	עינת לוי	
חוקרת	ארז לילה	
רכז מדיה	מיכל זק	
רכזת חינוך		
<p>שרל אנדרלין, פרופ' גליה גולן, מנואלה דבירי, דרי' דניאל דור, דרי' צביה ולדן, יפתח יעקב, דרי' הגר להב, פרופ' רם לוי, דרי' עאדל מנאע, דרי' לאה מנדלזיס, ענת סרגוסטי, עו"ד דרי' יובל קרניאל, פרופ' פרנסס רדאי, פרופ' דב שנער, עו"ד טליה ששון, דרי' מרי תותרי, דרי' מייק דהאן</p>		חברי הנהלה

תוכן העניינים

3	תוכן העניינים
4	מבוא
6	סיקור תקשורתי של מחאה חברתית
6	תשומת לב תקשורתית
7	מסגורים של מחאה
8	גורמים לסיקור שלילי של מחאה
10	מפת הבעלויות בעיתונות המודפסת בישראל
10	"ישראל היום"
12	"ידיעות אחרונות"
13	"מעריב"
14	"הארץ"
16	המחאה החברתית בישראל 2011-2012
16	תחילת המחאה
17	הפגנות ענק
18	"צדק חברתי"
18	"מחאה לא פוליטית"
19	הקמת ועדת טרכטנברג ופירוק המאהלים
21	התחדשות המחאה
23	סיקור המחאה: קיץ 2011
23	היקף הסיקור
23	היחס למחאה
24	האחדה למחאה: סיקור או יצירת מציאות?
26	אופי הסיקור: רציני או שטחי?
27	האם התקשורת "הרגה" את המחאה?
30	סיקור המחאה: מאי 2012
30	מתודולוגיה
31	"ישראל היום": סיקור מצומצם ושלילי
34	"ידיעות אחרונות": מחאה בגבולות האופוזיציה
38	"מעריב": יחס פרסונאלי-אלקטוראלי
42	"הארץ": הבלטה ודרישה לפוליטיזציה
47	סיקור המחאה: 24 ביוני 2012
50	סיכום ומסקנות
50	פרדיגמת המחאה
51	היקף ויחס: תקשורת לא מונוליתית
51	חוק וסדר
52	"פוליטי" ו"לא פוליטי"
54	הסיבות לאופן הסיקור
55	שאלות המשך:
56	רשימת מקורות
65	אודות קשב
66	פרסומי קשב

מבוא

קיץ 2011 עמד בסימן "האביב הערבי" ומחאה חברתית חסרת תקדים במדינות רבות בעולם, ובהן ישראל. בעת כתיבת שורות אלה, ביולי 2012, נראה כי מחאה זו שבה ומתחדשת. לנוכח חשיבותה בציבוריות הישראלית, ראוי לבדוק כיצד מסקרת אותה התקשורת, ובראש ובראשונה העיתונות. בדיקה זו תאפשר לבחון האם מקבלים צרכני החדשות בישראל את המידע המקיף, האמין וההוגן, שלו הם זכאים כאזרחים במדינה דמוקרטית, או שמא קיימים דפוסי סיקור מוטים ומטעים. שאלה זו מקבלת משנה תוקף לנוכח הטענות ההולכות ורבות ביחס להידרדרותה של הדמוקרטיה הישראלית והעיתונות החופשית בה.¹

המחקר הנוכחי הוא ראשון בסדרת מחקרים של "קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל", שיעסקו בנושא זה. בהסתמך על הממצאים והשאלות העולים ממנו, יעסקו המחקרים העתידיים במעקב ובניתוח סיקור המחאה החברתית בזמן אמת, במטרה לבחון תהליכי שינוי ומרכיבי יציבות בסיקור העיתונאי של הנושא.

המחקר בוחן את סיקור המחאה בארבעת העיתונים המרכזיים בישראל² – "ישראל היום", "ידיעות אחרונות", "הארץ" ו"מעריב" – בין התאריכים 1 ל-14 במאי 2012. תחילתה של תקופה זו בהפגנת שמאל בת מאות משתתפים, ביניהם פעילי המחאה החברתית, ביום הפועלים הבינלאומי. סופה – בעצרות מאורגנות שנערכו ב-12 במאי בכמה מוקדים בארץ, שבהן השתתפו אלפי אנשים, ובמקביל בערים רבות בכל רחבי העולם. עצרות אלה סביב מניפסט בינלאומי, שניסחו יחדיו פעילים חברתיים מרחבי העולם, ובכללם פעילים ישראלים. המניפסט הגדיר אידיאולוגיה חברתית-כלכלית רחבה, וקבע כי:

אנו מוצאים עצמנו בעולם בו הצלחה עומדת בסתירה לערכים אנושיים מהותיים, כגון סולידריות ותמיכה הדדית. יתר על כן, כל מה שאינו מקדם תחרותיות, אנוכיות ותאוות בצע נתפס כמקולקל. אידיאולוגיה בלתי-מוסרית זו מחוזקת על ידי המונופול של אמצעי התקשורת הגדולים, אותם אמצעים שמייצרים את הקונצנזוס הנדרש לשימור מערכת זו שנעדרת צדק, הוגנות וקיימות מתמשכת.³

בנוסף לניתוח השיטתי של תקופה זו, כולל המחקר גם התייחסות ייחודית לסיקור ההפגנה שנערכה ב-24 ביוני 2012. אף שמועד זה נמצא מחוץ לתחום הפורמאלי של המחקר, ואירע בסמוך מאוד לסיום כתיבתו, סברנו שהאירועים הייחודים בו – ובעיקר הרמה חסרת התקדים של אירועי אלימות שהתרחשו בו, יחסית להפגנות המחאה החברתית – מחייבים התייחסות מיוחדת.

ניתוח הממצאים נעשה לפי מתודולוגיית המחקר של ארגון **קשב**, העוסק שנים רבות בניתוח הסיקור התקשורתי בישראל.⁴ מתודולוגיה זו כוללת היבטים כמותיים ואיכותניים. באמצעות נבחנו הן מידת הבולטות של סיקור המחאה והן אופן המסגור של האירועים ותרומתה הייחודית

¹ "תקשורת ודמוקרטיה", אתר פרויקט דמוקרטיה; הרמן ואחרים, 2011; "מעקב האגודה: חקיקה אנטי-דמוקרטית", 1.2.12; ראו גם את דף "מצב הדמוקרטיה בישראל" באתר **ישראלים להצלת הדמוקרטיה**.

² הבחירה בבחינת הסיקור בעיתונות המודפסת דווקא, לגביה נטען כי היא נמצאת בתהליך דעיכה קבוע, עשויה להעלות שאלות. היתרון של בחינה זו, שבשלו היא נבחרה, היא שעיתונים, המתפרסמים בקביעת אחת ליום, מבטאים פחות תלות בגלי זמן משתנים המאפיינת את אמצעי התקשורת האלקטרוניים והמקוונים. לפיכך, הם מאפשרים לבחון התייחסויות וגישות שאינן מושפעות באופן מלא מאירועי הרגע אלא מציעות פרספקטיבה של יום שלם, על האירועים המתרחשים בו ומידת מרכזיותם בעיני יצרני החדשות.

³ ראו: "המניפסט הבינלאומי לקראת ה-12 במאי".

⁴ להרחבה על המתודולוגיה ועקרונותיה ראו באתר **קשב**: "שיטת המחקר של קשב", אתר **קשב**; וגם Dor, 2004.

של העריכה למסגור זה.⁵ זאת, תוך השוואה בין כלל החומר שאותו בחרו כלי התקשורת לפרסם, לבין ההיבטים והמסרים שהובלטו בכותרותיהם.

מהמחקר עולה כי לא היה הבדל משמעותי מבחינת היקף סיקור המחאה בין "ידיעות אחרונות" ו"מעריב"; "ישראל היום" הקדיש לה מעט פחות בולטות; ואילו "הארץ" הקדיש לה בולטות רבה בהרבה מיתר העיתונים. במוצע הוקדשו למחאה כ-1% בלבד מתוך 1,481 הכותרות שהופיעו בתקופת המחקר בעמודי החדשות של העיתונים. נושאי חברה ורווחה, שמוסגרו באופן מנותק מהמחאה, הופיעו ב-8% נוספים מהכותרות.⁶

הממצאים העולים מהניתוח האיכותני מחזקים חלק מהטענות התיאורטיות שנציג, ביחס לאופן הסיקור העיתונאי של מחאות, אך עומדים בניגוד לטענות אחרות. הם חושפים כי קיימת שונות ברורה בין העיתונים באופן סיקור המחאה, כאשר "ישראל היום" סיקר אותה באופן שלילי במיוחד; "הארץ" ו"ידיעות אחרונות" סיקרו אותה באופן חיובי למדי; ו"מעריב" הציג עמדת ביניים מעורבת. בה בעת, הממצאים מצביעים גם על נטיות אחידות יחסית של התקשורת הישראלית, בעיקר ביחס לסוגיות של "חוק וסדר", בהן ניגע בהמשך, ובדחייה של האפשרות למסגר את המחאה כפועלת באופן אפקטיבי ולגיטימי מחוץ לגבולות הפוליטיים המקובלים.

המסמך יפתח בסקירה תמציתית של הספרות הענפה העוסקת בסיקור תנועות ופעולות מחאה. הפרק השני יתמקד בעיתונות הישראלית ויפרוס את האינטרסים הכלכליים, האידיאולוגיים והפוליטיים של בעלי העיתונים המרכזיים בישראל, אשר עשויים להשפיע על אופן סיקור המחאה. הפרק השלישי יציג את השתלשלות האירועים במחאת קיץ 2011 ואביב 2012. הפרק הרביעי יעסוק בתמות המרכזיות שהופיעו בהתייחסותם של מבקרי תקשורת, פרשנים ועיתונאים לדרכים שבהן מחאת 2011 סוקרה בעיתונות הישראלית. הפרק החמישי יציג את הממצאים ממחקר שיטתי של סיקור המחאה בין ה-1 ל-14 במאי 2012. הפרק השישי יוקדש לניתוח הסיקור ב-24 ביוני 2012. והפרק השביעי והאחרון יציג את מסקנות המחקר.

⁵ מסגור הוא מושג המצביע על הדרך שבה מציגים כלי תקשורת סוגיות נתונות, ובכך משפיעים על הבנת הסוגיות הללו והערכתן. בבסיס המושג עומדת הטענה כי לכל סיפור יש מספר נקודות מבט, זוויות הסתכלות, הקשרים ודגשים מגוונים. כל דיווח תקשורתי מבליט בהכרח דגשים מסוימים ולא אחרים. כך, כלי התקשורת מעלים את ההסתברות שהציבור יבין את הסיפור באופן מסוים. להרחבה, ראו: Entman, 1993

⁶ הנושאים המרכזיים שעמדו בראש סדר היום של העיתונות בתקופה הנדונה היו פשיעה ואליםמות (20% מהכותרות בעמודי החדשות) ופוליטיקה מפלגתית (18%).

סיקור תקשורתי של מחאה חברתית

תשומת לב תקשורתית

המחקר האקדמי בנושא סיקור מחאות בארץ ובעולם הוא תחום ותיק במסגרת מחקרי התקשורת. ראשיתו בשנות ה-60, כאשר החלו חוקרי תקשורת לעסוק בסיקור מאבקי הסטודנטים נגד מלחמת וייטנאם בארה"ב ובבריטניה.¹

מחקרים אלה מעידים על כך שהתקשורת הממוסדת הינה משאב חיוני לשחקנים בזירה הפוליטית, המבקשים להגיע לקהלים שונים.² ארגוני מחאה, השואפים מטבעם להגיע לקהל נרחב ולהשפיע על דעת הקהל, זקוקים לתקשורת למטרות גיוס ותמיכה ציבורית.³ חשיפה תקשורתית רחבה מאפשרת לתנועות מחאה לצרף אנשים להפגנות ולפעילויות, לקבל אישור ציבורי לחשיבותה של המחאה, לשכנע פעילים בחשיבות המאבק ולמשוך את תשומת הלב של קהל אדיש ושל עוברי אורח. הזרקור התקשורתי הינו, לרוב, אחת הדרישות המרכזיות להצלחתה של תנועת מחאה להגיע למעמד שבו ביקורתה נשמעת ודרישותיה נשקלות.⁴

התקשורת עצמה מעוניינת גם היא בסיקור מחאות, בעיקר בזכות הממד החזותי של המחאה והפוטנציאל ל"אקשן", אשר מהווים חומרים עיתונאיים מן המעלה הראשונה.⁵ תמונות של המוני אנשים מוחים, שוטרים חמושים באמצעי פיזור הפגנות ועימותים בין אזרחים וכוחות החוק והסדר הם ללא ספק מסעירים ויכולים למשוך קוראים.

למרות הקשר ההדוק בין תנועות מחאה לתקשורת, היחסים ביניהן אינם סימטריים: לתקשורת כוח רב יותר מאשר לארגונים, והיא פחות תלויה בהם לצרכיה.⁶ לפיכך, לא כל תנועת מחאה זוכה להצלחה תקשורתית, וגם אלו שזוכות לתשומת לב של התקשורת אינן זוכות בהכרח ליחס חיובי ולהצגה מכובדת.

זאת ועוד, לשחקנים פוליטיים שונים יש יכולת שונה להגיע לתקשורת המרכזית ופוטנציאל שונה להצליח לזכות בסיקור חיובי. כך למשל, התבטאות של ראש ממשלה תסוקר לרוב בכלי התקשורת, בעוד שלהתבטאות של ח"כ עלום שם או פעיל מחאה סיכוי קטן בהרבה להתפרסם. הדבר קשור במידה רבה בהעדפתם הגורפת של העיתונאים להשתמש במקורות מוסדיים, בכירים ורשמיים.⁷ בכך טמונה אירוניה בסיסית: דווקא השחקנים הפוליטיים החזקים, הזקוקים פחות לתקשורת, מקבלים סיקור רב, בעוד השחקנים החלשים, הזקוקים לתקשורת כדי להשפיע על דעת הקהל, זוכים לסיקור מצומצם. כך נוצר "עיקרון אי שוויון מצטבר": לאלו הזקוקים פחות מכל לגישה לתקשורת ישנה הגישה הרבה ביותר, בעוד שלאילו הזקוקים לתמיכת התקשורת

¹ Brasted, 2005; Halloran et al., 1970; Gitlin, 1980

² המונח "שחקנים פוליטיים" מתייחס לארגון או אדם הפועלים בשדה הציבורי, החל מראש הממשלה, שר או מפגין בודד, ועד מדינה, מפלגה או תנועת מחאה.

³ Gamson and Wolfsfeld, 1993; Koopmans, 2004.

⁴ Gamson and Wolfsfeld, 1993.

⁵ McCurdy, 2012; Rauch et al., 2007.

⁶ Gamson and Wolfsfeld, 1993.

⁷ Reich, 2009; Sigal, 1973.

כאוור לנשימה ישנה גישה מוגבלת עד לא קיימת.⁸ מתוקף כך, באופן עקרוני, לארגוני מחאה, שהינם לרוב ארגונים חוץ מוסדיים וקטנים יחסית, ישנו קושי בהשגת תשומת לב תקשורתית.⁹

מסגורים של מחאה

המחקר על אופן הסיקור של תנועות מחאות חברתיות בתקשורת מראה כי לא רק שהן מקבלות לרוב מעט פתחון פה, אלא גם שלרוב הן מוצגות בתקשורת באופן שלילי למדי, דימוי הנשמר לאורך זמן רב.¹⁰ עם זאת, אופן הסיקור של מחאה אינו קבוע וסטטי, אלא דינאמי ומשתנה לאורך הזמן.

המחקר מצביע בהקשר זה על כך שהתקשורת מרבה לאמץ ולהבליט את "פרדיגמת המחאה", כלומר תבניות ומסגורים נפוצים, שהם לרוב שליליים. כך למשל, טוד גיטלין,¹¹ שחקר את סיקור תנועת המחאה נגד מלחמת וייטנאם בשנות ה-60 בארה"ב, מציע כי פרדיגמה זו מאופיינת בשני שלבים מרכזיים: בתחילה, סיקור נרחב במיוחד של המחאה, עד כדי הצפה של ממש; ואחר כך – עיצוב תמות ומסגורים שליליים. בין היתר הוא זיהה את המאפיינים הבאים בסיקור התקשורת של המחאה נגד המלחמה, אשר אפשר לזהות גם בסיקור המחאה החברתית אשתקד:

- טְרִינְיָאֵלִיזָצְיָה: זלזול במאפייני המפגינים (שפה, לבוש, גיל וסגנון) ובמטרותיהם ("ילדים צפוניים אוכלי סושי ומעשני נרגילות").
- קוטביות: הדגשה של תנועות-נגד למחאה והצגתה כקיצונית ("אנרכיסטים").
- סכסוכים פנימיים: התמקדות במאבקים פנימיים בתנועה עצמה, הפוגעת בעוצמתה ובתדמיתה ("ליף נגד שמולי").
- שוליות: הצגת המחאה כשולית ולא מייצגת ברמה המספרית או ברמת האפקטיביות (ההשפעה) שלה ("מחאת רוטשילד", "קומץ מפגינים").
- דגש על אלימות הפעולות ("ניפצו חלונות של בנקים").
- הסתמכות יתר על מקורות מוסדיים בסיקור.
- שימוש סלקטיבי במירכאות כדי ליצור דה-לגיטימציה למחאה ("פעילי המחאה" או פעילי "המחאה").

חוקרים אחרים טוענים כי בהכללה, סיקור של מחאות בתקשורת הוא לעתים קרובות שטחי ומדגיש הפרת סדר על חשבון העמקה במטרות המחאה ובמהותה.¹² דפוס סיקור כזה ממקד את הסיקור ב"אקשן" ובאירועי "חוק וסדר", במקום במהות טענות המוחים.¹³ כיוון שאמצעי התקשורת נוטים, כפי שכבר צוין, להשמיע בעיקר קולות מוסדיים, ובהקשר זה את קולותיהם של המשטרה והממשלה, מסגור שכזה תורם לעיצוב דעת קהל שלילית ביחס למחאה ולמטרותיה.¹⁴ חמור מכך, מספר חוקרים טוענים כי אופי סיקור כזה, ובעיקר התמקדות באלימות על חשבון

⁸ Wolfsfeld, 2003.

⁹ McLeod, 2007.

¹⁰ Murray, 2008.

¹¹ Gitlin, 1980.

¹² Donson et al., 2004.

¹³ Arpan et al., 2006; McCurdy, 2012; Rauch et al. 2007; Wolfsfeld et al., 2000.

¹⁴ Detenber et al., 2007.

המסר המהותי, עלול להביא, במעין נבואה המגשימה את עצמה, ליחס נוקשה יותר מצד רשויות החוק ומשם להסלמה בשימוש בכוח ובאלימות.¹⁵

זווית נוספת שהוצגה כנפוצה בסיקור מחאה בעשורים האחרונים בארה"ב היא זו הרואה במחאה "מטרד ציבורי". נקודת מבט זו מתייחסת בעיקר לפגיעתה של המחאה בסדר היום של האדם הפשוט ובמרקם החיים העירוני.¹⁶

גורמים לסיקור שלילי של מחאה

הספרות המחקרית מצביעה על גורמים שונים לסיקור השלילי של מחאות.¹⁷ גורמים אלה ניתנים לחלוקה לארבע קבוצות, שהיחסים ביניהם הם מורכבים ורבי ממדים:

- א. תבניות השגרה של עבודת העיתונאים ומערכות מדיה.¹⁸
- ב. אינטרסים של כלי התקשורת עצמו, המהווה שחקן פוליטי-כלכלי בעל אינטרסים ספציפיים.¹⁹
- ג. מבנה המערכת הפוליטית והאינטרסים של השחקנים בה.
- ד. אופי המחאה עצמה, נושאה ודרכי פעולתה.

במסגרת זו הציגו חוקרים שונים רשימה ארוכה של נסיבות, המשפיעות על טיב הסיקור. בין היתר כוללות נסיבות אלה את:

- ההקשר החברתי, הפוליטי או התרבותי של המחאה מחד גיסא ושל ארגון המדיה מאידך גיסא: גופי תקשורת בעלי זהות אידיאולוגית שונה יסקרו באופן שונה מחאות זהות, מתוקף השתייכותם או נטייתם הפוליטית.
- האינטרסים הכלכליים של כלי התקשורת, חברות המפרסמות בהם, פרסומאים, שותפים עסקיים וכיוצא בזה: ככל שאינטרסים אלה מאותגרים על ידי המחאה יגבר הסיכוי לסיקור שלילי, ולהיפך.
- מידת הקרבה של עיתונאים ספציפיים למטרות המחאה ולקבוצה שבשמה נישאת המחאה.²⁰ כאשר עיתונאים מזדהים עם מטרות המחאה או עם נושאה, הם ייטו למסגרה באופן חיובי, ולהיפך.²¹
- מקורות הכתב: המקורות שעמם נמצא הכתב בקשר הם בעלי השפעה רבה על אופן הסיקור. בהקשר זה העובדה שכתבים לרוב מקיימים מערכת יחסים מתמדת וארוכה עם מקורות מוסדיים,²² כגון מקורות משטרתיים, עשויה לגרום להטיה נגד תנועות מחאה, שלהן אין לרוב את אותה מסורת של עבודה צמודה ומתמדת עם כתבים, ועל כן יכולתן להשפיע ולהביא את גרסתן מוגבלת יותר.

¹⁵ Donson et al., 2004; Rosie and Gorringer, 2009.

¹⁶ Di Cicco, 2010.

¹⁷ Boyle et al., 2005; Boyle et al., 2012; Brasted, 2005; McCurdy, 2012; McLeod and Hertog, 1999 .

¹⁸ McCurdy, 2012; Oliver and Maney, 2000.

¹⁹ Herman and Chomsky, 1988; Chomsky, 1997.

²⁰ McCurdy, 2012.

²¹ Herman and Chomsky, 1988; Chomsky, 1997.

²² Reich, 2009; Wolfsfeld et al., 2000.

- קרבנם של אירועי המחאה למוקדי תקשורת.²³ קרבה גיאוגרפית מאפשרת כיסוי נרחב יותר, עקב ה"עלות" הפחותה של הסיקור עבור ארגון החדשות.²⁴
- מאפיינים דוגמת גודל אירועים שמארגנת תנועת המחאה, פוטנציאל האלימות בהם, ונוכחות משטרתית. ככל שהפרת הסדר או ממד ה"הפרעה" של המחאה גדולים יותר, כך תעלה יכולתה של המחאה לזכות בסיקור תקשורתי (לאו דווקא חיובי),²⁵ בעיקר בשל הממד החזותי של אירועים כאלה, המעלה את הערך החדשותי של האירוע.
- מידת המופרות של המשתתפים. השתתפות מפורסמים במחאה משפיעה דרמטית על בולטותה, ולהיפך.²⁶
- תזמון. השאלה מה עומד על סדר היום מלבד אירוע המחאה המסוקר "היא בעלת השפעה" קריטית על היקף ואופן הסיקור.²⁷ כך, למשל, כאשר תשומת הלב התקשורתית מופנית לעניינים ביטחוניים, היכולת של מחאה כלכלית-חברתית לזכות בהכרה פוחתת.
- מורכבות המסר ודרישות תנועת המחאה: מחאות מורכבות יותר זוכות לסיקור שלילי יותר עקב קשיי המערכת התקשורתית לסקרן ולהנגישן לקהל הרחב, בעוד שככל שהדרישות צרות יותר, כך עולה הסיכוי לסיקור חיובי.²⁸
- מידת הסיקור השלילי של מחאה עומדת בקשר ישיר למידת הרדיקאליות של דרישותיה, שכן דרישות רדיקאליות מאיימות על הסדר החברתי הכללי.²⁹ הדילמה הינה, אם כך, האם על המחאה לאתגר קבוצות פוליטיות ומוסדות פוליטיים וקודים תרבותיים בצורה יסודית ועמוקה, או להסתפק בדרישה לשינויים מינוריים בלבד במסגרת המערכת הקיימת. דרישה לשינוי יסודי עלולה לגרום לסיקור תקשורתי שלילי, אך צמצום דרישות עלול לעקר את המחאה מתוכנה.

שילוב גורמים אלה ונוספים מעמיד ארגוני מחאה בפני דילמה קשה: מצד אחד, במסגרת התחרות על תשומת הלב התקשורתית, הארגונים נדרשים לספק "גימיקים", פעולות מפירות סדר וכיוצא בזה, כדי לזכות בתשומת לבה של התקשורת. מצד שני, דרך זו עלולה להביא לעיוות המסר שלהם ולסיקור המתמקד במאפיינים השליליים. במלים אחרות, מחד גיסא ללא כיסוי תקשורתי עלולה המחאה להיפגע או להיעלם בשל חוסר חשיפה, ומאידך גיסא גם אם זכתה המחאה לכיסוי תקשורתי, הכלים להשגת הכיסוי עלולים להביא לסיקור שלילי ולגרום לה נזק רב.³⁰

²³ McCleod, 2007; Rauch, 2007.

²⁴ Avraham and First, 2006.

²⁵ Boyle et al., 2005; Gamson and Wolfsfeld, 1993.

²⁶ Koopmans, 2004.

²⁷ Wolfsfeld and Sheaffer, 2006.

²⁸ Boyle et al., 2012.

²⁹ Boyle et al., 2005; Murray, 2008.

³⁰ Gamson and Wolfsfeld, 1993; P. 122.

מפת הבעלויות בעיתונות המודפסת בישראל

לנוכח השפעתם הרבה של אינטרסים כלכליים ואידיאולוגיים של ארגוני תקשורת על סיקור מחאות והעובדה שאינטרסים אלו סמויים לעתים קרובות מעין הקורא/ת, הבנת אופן הסיקור של העיתונים בישראל את המחאה החברתית של 2011-2012 מחייבת עמידה על אינטרסים אלה.

בפרק זה, תוצג סקירה תמציתית של מפת האינטרסים הזו, כולל הפרופיל העסקי והפוליטי של הבעלים, בארבעת העיתונים שנבדקו במחקר.¹

"ישראל היום"

העיתון נמצא בבעלות מלאה של איש העסקים היהודי-אמריקאי שלדון אדלסון, המתגורר בארה"ב ונחשב לאחד היהודים העשירים בעולם ולאחד משמונה האנשים העשירים ביותר בארה"ב. עיקר הונו, הנאמד בכ-24.9 מיליארד דולר, נצבר בעסקי הימורים. "ישראל היום" הוא ההשקעה המרכזית שלו בישראל.

הגיליון הראשון של "ישראל היום" יצא לאור ב-30 ביולי 2007. לפי סקר TGI, הוא הפך תוך כשלוש שנים לעיתון בעל שיעור החשיפה הגבוה במדינה ונישל מהבכורה את "ידיעות אחרונות".² בשנת 2010 יזמו כמה חברי כנסת מסיעת קדימה, שישבה אז על ספסלי האופוזיציה, הצעות חוק, שכונו "חוק ישראל היום" לאיסור הפצת העיתון בחינם ולאיסור על בעל הון שאינו מתגורר בארץ להיות בעליו של עיתון בישראל. ההצעות נדחו בשל התנגדות סיעות הקואליציה ומסע לחצים שהפעילו מקורבי ראש הממשלה בנימין נתניהו בעניין.³

אדלסון נחשב למקורבו של נתניהו. השניים נפגשו לראשונה באמצע שנות השמונים, אז כיהן נתניהו כשגריר ישראל באו"ם. הם נפגשים תדיר בעת ביקוריו של נתניהו בארה"ב ושל אדלסון בישראל.⁴ על פי דיווח של "ידיעות אחרונות", אדלסון הוא גם אחד מהתורמים הפוטנציאליים המרכזיים של נתניהו.⁵ בשל קשרים אלו, נטען כי אדלסון נכנס לשוק התקשורת הישראלי במטרה לקדם באמצעות העיתון שבבעלותו את ראש הממשלה.⁶ עוד נטען כי נתניהו היה זה שעודד, ואולי אף ביקש מאדלסון לבצע את המהלך.⁷

טענות בדבר המטרות הפוליטיות של אדלסון והשימוש ב"ישראל היום" להגשמתן הועלו גם בחו"ל. בשנת 2008, פרסם המגזין האמריקאי "ניו-יורקר" כתבת תחקיר על אדלסון, שבה נטען כי הוא גמר אומר להשתמש בכוחו ובהשפעתו על מנת להדיח את ראש הממשלה דאז, אהוד אולמרט, ולקדם במקומו את נתניהו. על פי הכתבה, ההחלטה נבעה מתמיכתו של אולמרט בפתרון שתי המדינות. בכתבה צוטט מייקל שטיינהארדט, ידידו הקרוב של אדלסון, כאומר שניסיונותיו

¹ הנתונים להלן מבוססים על דו"ח של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ראו: אגמון וצדיק, 2011.

² כץ, 28.7.10.

³ זרחיה, 16.5.10.

⁴ מערכת דה-מרקר, 3.7.08.

⁵ מערכת דה-מרקר, 22.10.10.

⁶ גולן, 12.8.11.

⁷ אלפר, 16.5.08.

של המיליארדר לחדור לשוק התקשורת הישראלי "לא נעשו על מנת להרוויח כסף, אלא מכיוון ששלדון הוא אידיאולוג. אכפת לו מדברים שקשורים לנפש, לא לפנקס הצ'קים".⁸

טענה דומה הועלתה בכתבת פרופיל מעמיקה שערך המגזין האמריקאי "ואניטי פייר" על ראש הממשלה נתניהו בשנת 2012.⁹ הכתבה ניתחה את השפעתו של נתניהו על מפת התקשורת הישראלית. בהתייחס למערכת היחסים של נתניהו עם אדלסון ו"ישראל היום", נטען כי "יותר משנתניהו הוא ראש ממשלת ישראל, הוא העורך הראשי שלה".

נתניהו התייחס בעקיפין לטענות אלו בנאום שנשא בכנסת ב-23 בנובמבר 2011 ואשר בו התייחס לביקורת שהופנתה נגדו בנוגע לניסיונותיו להגביל את חופש הפעולה של כלי התקשורת בישראל. הוא אמר בין היתר:

אף אחד לא חושב שהולכת להיות פה משטרת מחשבות. מה שיש פה זה בדיוק הפוך. אם כבר, יש קול אחד חריג שמעז לצאת מתוך האורתודוקסיה של הביקורת האוטומטית על הממשלה והעומד בראשה. אז אומרים: זו פגיעה בדמוקרטיה. לא, רבותי. זהו ייצוג הולם לרוב אזרחי ישראל, או לחלקים נרחבים מהציבור. ייצוג הולם לרבים מאזרחי ישראל בתקשורת זה לא פגיעה בדמוקרטיה.

אדלסון מצידו הכחיש את הטענות לפיהן הקים את "ישראל היום" כדי לקדם את נתניהו. בראיון בלוג Fundermentalist שהתפרסם באתר סוכנות הידיעות JTA, ציין כי הוא אמנם חבר של ראש הממשלה, אך השיק את העיתון כדי להעניק לישראל ולישראלים נקודת מבט הוגנת ומאוזנת של החדשות והתפיסות.¹⁰ "זה לא 'ביבי-תון'. זה לא עיתון שהוקם ופועל למען ביבי. זו רק התעמולה שהמתחרים שלנו מוכרים ללקוחותיהם", אמר.¹¹

ניסיונותיו של אדלסון להשתלב בשוק התקשורת החלו בשנת 2005. אז הוא חבר לאיש העסקים שלמה בן צבי כמשקיע בחינמון "ישראלי". עם הזמן נתגלעה מחלוקת בין השניים שהסתיימה בסגירת החינמון ובתביעות הדדיות. במסגרת בירור התביעות בבית המשפט בשנת 2011, טען בן צבי כי לבקשתו של נתניהו, היה העיתונאי אבי רצון מיועד להיות עורך העיתון. לדברי בן צבי, נתניהו הציג את הבקשה לאדלסון בשיחת ועידה שקיימו השניים עם נתן אשל, מקורב של ראש הממשלה ולימים ראש לשכתו של נתניהו. עוד טען בן צבי כי בשלב מסוים חזר בו אדלסון מהסיכום לפיו החינמון יישא אופי קליל, ודרש לשוות לו אופי משפיע ופוליטי יותר. כתוצאה מכך, ביקש אדלסון מבן צבי לבטל את הסיכום שהושג עם רצון, ולמנות את עמוס רגב, הנחשב למקורב לראש הממשלה, לעורך הראשי.¹² במקביל, ניהל אדלסון מו"מ לרכישת "מעריב", שלא עלה יפה, בין היתר בשל דרישתו לקבל את העיתון "נקי מעובדים".¹³

שילוב אירועים זה הוביל בסופו של דבר את אדלסון להקים את החינמון "ישראל היום". עורכו הראשי של העיתון, עמוס רגב, נחשב כאמור למקורב לראש הממשלה, וכך גם מו"ל העיתון, אשר

⁸ Bruck, 30.6.08.

⁹ Margolick, 30.7.12; 7.6.12 פרסיקו,

¹⁰ Susser, 28.12.09.

¹¹ רמתי, 19.12.09.

¹² בר-זהר, 27.9.11.

¹³ ולצר, 13.4.08.

בהרב. נתן אשל שימש בעבר כסמנכ"ל העיתון. אחד הפובליציסטים המרכזיים של העיתון, דרור אידר, מועסק במקביל ככותב נאומים במשרד ראש הממשלה.¹⁴

אדלסון מוכר גם כידידו האישי של רון לאודר, המקורב גם הוא לראש הממשלה. לאודר הוא אחד מבעלי המניות העיקריים בערוץ 10. עורכי דינו של אדלסון דרשו בינואר 2011 ממנהלי הערוץ להתנצל בעקבות כתבה שפורסמה בעניינו. לאודר איים כי אם הבקשה לא תמולא, יפסיק להזרים כספים לערוץ ויוביל לסגירתו. כתוצאה מכך פורסמה בספטמבר 2011 התנצלות שהוכתבה על ידי עורכי דינו של אדלסון. בעקבות שידור ההתנצלות התפטרו עורכים ומנהלים בכירים בערוץ.¹⁵

"ידיעות אחרונות"

העיתון "ידיעות אחרונות" הוא חלק מ"קבוצת ידיעות אחרונות", המחזיקה ב-86% ממניות העיתון. ארנון מוזס הוא הבעלים העיקרי של העיתון והמוציא לאור שלו. הוא משמש גם כבעל השליטה ויו"ר מועצת המנהלים של הקבוצה כולה.

"קבוצת ידיעות אחרונות" מרכזת את עיקר עסקיה בתחום התקשורת. בבעלות הקבוצה מצויים אתרי האינטרנט ynet (חדשות), xnet (מגזיני פנאי) ו-One (ספורט); רשת המקומונים של "ידיעות תקשורת"; העיתון הכלכלי "כלכליסט"; שורה של מגזינים, בהם "לאשה", "פנאי פלוס", "בלייזר", "מנטה", "ראש אחד" ועוד; העיתון בשפה הרוסית "וסטי"; הוצאת הספרים "ידיעות ספרים"; "עבודי-נור" פרסום חוצות; סוכנות הדוגמנות "לוק"; ועוד. הקבוצה מחזיקה גם ב-3.6% ממניות חברת הכבלים "הוט".

בעליו המשניים של העיתון הוא איש העסקים אליעזר פישמן, הנחשב לאחד מהאנשים העשירים בישראל, עם הון אישי הנאמד ב-1.8 מיליארד שקלים. פישמן מחזיק ב-14% ממניות העיתון, וכן ב-51.7% ממניות העיתון הכלכלי "גלובס" וב-6.6% ממניות חברת הכבלים "הוט". לפישמן גם בעלות חלקית ברשתות "הום סנטר" ו-"Zer-4-U" ובחברת אופיס טקסטיל.

"ידיעות אחרונות" מנהל מאבק קשה ב"ישראל היום" על הבכורה בשוק העיתונות המודפסת בישראל. המאבק התעצם בעיקר סביב שתי נקודות זמן עיקריות. האחת, בסוף חודש נובמבר 2009, אז השיק "ישראל היום" לראשונה את גיליון סוף השבוע שלו, ובכך איים לנגוס משמעותית בנתח משוק הפרסום שעליו ביסס "ידיעות" חלק נכבד מהכנסותיו.¹⁶ השנייה, ביולי 2010, אז הפך לעיתון בעל שיעור החשיפה הגבוה ביותר בישראל במקומו של "ידיעות אחרונות".

מאז הפיכתו של "ישראל היום" לגורם דומיננטי בשוק התקשורת, הופנו כלפי "ידיעות אחרונות" טענות לפיהן התחרות העזה עם העיתון משפיעה על אופן הסיקור שלו את הנושאים שעל הפרק. נטען כי בשל הקו המערכתי של "ישראל היום", התומך בראש הממשלה, בנימין נתניהו, והצורך של "ידיעות אחרונות" לצאת נגד העיתון, הוא אימץ קו ביקורתי נגד ראש הממשלה ואנשיו.¹⁷

¹⁴ רביד, 8.2.12. לשכת ראש הממשלה מסרה בתגובה כי אידר מועסק ככותב נאומים במשרד לאימונים אסטרטגיים. המשרד נחשב ליחידת משנה של משרד ראש הממשלה.

¹⁵ פרסיקו, 13.9.11; דרור, 9.9.11.

¹⁶ פרסיקו, 25.11.09.

¹⁷ גינת, 19.3.10.

הסבר נוסף שהוצע לקו מערכתי זה הוא נישואיה של ג'ודי שלום ניר מוזס, אחותו של ארנון מוזס, לשר לפיתוח הנגב והגליל, סילבן שלום, הנחשב ליריבו הפוליטי של נתניהו.¹⁸

בשנת 2012 פרסם העיתון שורה של כתבות תחקיר העוסקות בתוכנית "האח הגדול" המשודרת בערוץ 2. נטען אז כי אחת הסיבות המרכזיות להחלטה לעסוק בנושא הייתה החלטת הזכיינית "קשת" לשתף פעולה עם "ישראל היום" במסגרת משימות שונות במהלך התוכנית, וכן בשל תחרות עזה בין אתרי האינטרנט ynet של קבוצת ידיעות אחרונות לבין mako שבבעלות הזכיינית "קשת".¹⁹

"מעריב"

איש העסקים נוחי דנקנר מחזיק מאז חודש מרץ 2011 ב-61% ממניות העיתון. דנקנר נחשב לאחד האנשים העשירים בישראל, והונו נאמד בכמיליארד דולר. הוא עומד בראש קבוצת איי.די.בי, שבבעלותה מגוון עסקים במשק הישראלי, ביניהם בנק דיסקונט, כלל פיננסים, מכתשים אגן, כור תעשיות, גולף, נשר, שופרסל, סלקום, נטויז'ן ועוד.

27% נוספים ממניות מ"מעריב" מוחזקים בידי חברת "הכשרת הישוב", השייכת למשפחת נמרודי. חברת הכשרת הישוב הוקמה בשנת 1909 ושימשה כזרוע כלכלית של המוסדות הציוניים. בשנת 1998 הוחלט להפריטה והיא נמכרה לאיש העסקים יעקב נמרודי. מלבד חלקה ב"מעריב", בבעלותה גם עסקים בתחומי הנדל"ן, האנרגיה והמלונאות. היא מחזיקה בנכסי נדל"ן מניבים ברחבי הארץ וברשת המלונות "רימונים". החברה שותפה בשני פרויקטים לקידוח ימי לחיפוש אנרגיה בהם שותפה גם חברת איי.די.בי של דנקנר.

חברת "הכשרת הישוב" רכשה את "מעריב" בשנת 1992 ועד 2011 שימשה כבעלי העיקריים. בנו של יעקב נמרודי, עופר נמרודי, כיהן בשנים 1992-1995 כעורכו הראשי של העיתון. הוא עדיין משמש כמוציא לאור שלו ומחזיק באופן אישי ב-0.23% ממניות העיתון. 11.5% מהמניות מוחזקים על ידי הציבור הרחב ונסחרים בבורסה. עורך העיתון הנוכחי, ניר חפץ, כיהן בין השנים 2009-2011 כראש מערך ההסברה הלאומי במשרד ראש הממשלה נתניהו.

קבוצת מעריב מחזיקה באתר האינטרנט nrg; ברשת מקומונים ברחבי הארץ; בכתבי עת כגון "את", "מעריב לנוער", "מעריב לילדים" ו"נשיונל ג'אוגרפיק"; בהוצאת "מעריב ספרים"; ובחברת שילוט החוצות רפיד ויז'ן. דנקנר עצמו מחזיק בכ-3% אחוזים מתחנת הרדיו "קול חי", הפונה לקהל הדתי-לאומי.

לאחרונה הועלו טענות לפיהן האינטרסים הכלכליים של דנקנר משפיעים על סיקור עסקיו בעיתון. במיוחד כוונו הדברים נגד האופן שבו סיקר העיתון את הרפורמה בשוק הסלולר, העתידה לפגוע בחברת "סלקום" שבבעלותו של דנקנר. כך למשל טען העיתונאי מיקי רוזנטל:

"מעריב" כשל בסיקור ועדת הריכוזיות שדנקנר עלול להיפגע מיישום מסקנותיה; עיתונאי "מעריב" הצניעו את השינויים הדרמטיים שמתחוללים בימים אלה בשוק הסלולר, כנראה כדי לא לפגוע בבוס (דנקנר הוא הבעלים של סלקום); ובשבועות האחרונים אותם עיתונאים מתבוננים במצפונם שנשחט בראש חוצות באמצעות "קמפיין" מכוער שמנהל העיתון נגד עו"ד אליעד שרגא, יו"ר התנועה לאיכות השלטון.

¹⁸ אבנרי, 6.1.07; אבנרי, 29.12.06.

¹⁹ ברק, 2.4.12.

לטענתו, "מעריב" נטפל לשרגא באופן לא ענייני כיוון שהתנועה לאיכות השלטון נאבקת בריכוזיות במשק הישראלי.²⁰

במהלך 2012 פרסם "מעריב" כמה כתבות תחקיר וטורים שתקפו את שרגא. הם עסקו בין היתר בטענות לפיהן התנה שרגא טיפול בתלונה על מכרז ציבורי במסגרת העמותה בהפניית עסקיו הפרטיים של המתלונן למשרד עורכי הדין שבבעלותו. בכתבה אחרת נטען כי משרד עורכי הדין של שרגא מלין את שכר הדירה מבעלי הבניין שבו הוא משתכן. בעקבות הפרסומים הגיש שרגא תלונה במשטרה, בטענה כי הפרסומים שקריים.²¹

סגן עורך "מעריב", שי גולדן, פרסם בעיתון מאמר תגובה, שבו טען כי "עיתונאי או עורך שהיה נמנע מלהביא את הסיפור הזה (בנוגע לשרגא) לידיעת הציבור היה מועל בתפקידו. חד וחלק. ברור כשמש בצהרי היום כי הסיפורים הללו יותר מאשר ראויים לפרסום. הם מוכרחים לראות אור. וזו העובדה העקרונית והחשובה ביותר בכל הפרשה הזאת. הסטה של הדין לענייני 'מלחמות' דמיוניות היא זריית חול בעיני הציבור וניסיון לדהור על כביש עוקף, הרחק מדיון ציבורי ומבדיקה של העובדות שעלו בכתבות. אסור לאיש ליפול בפח הזה ולהיגרר לתוך הספין הבוטה הזה".²²

"הארץ"

בניגוד לעיתונים האחרים, אשר אינם מזוהים פוליטית במוצהר, עיתון "הארץ" מצהיר על נטייה שמאלה ככל שמדובר בשאלות מדיניות-ביטחוניות, ועל נטייה ימינה ככל שהדבר נוגע לשאלות כלכליות.

קבוצת "הארץ", שבבעלות משפחת שוקן, מחזיקה ב-60% מבעלות העיתון. בבעלות הקבוצה גם רשת מקומונים; הוצאת הספרים שוקן; ומגזין הילדים "עיניים". כמו כן, מפיץ העיתון את ה-"International Herald Tribune" בישראל. עמוס שוקן עומד בראש הקבוצה ומכהן כמו"ל העיתון.

20% נוספים מהבעלות בעיתון מוחזקים בידי הוצאת הספרים הגרמנית דומונט שאוברג. לעיתונים בהם מחזיקה הקבוצה בגרמניה היה קשר למפלגה הנאצית בזמן מלחמת העולם השנייה. דוברים מטעם משפחת דומונט הגיבו לביקורת על רקע זה באמרום כי קשרים אלו הם נחלת העבר והדגישו את חיבתם לישראל.²³

ב-20% הנותרים ממניות העיתון מחזיק האוליגרך ליאוניד נבזלין. נבזלין עשה את עיקר הונו בהפרטת תאגידי נפט רוסיים בתחילת שנות ה-90. הוא מחזיק כיום בתאגיד המפיק כ-20% מסך הנפט ברוסיה. בארץ הוא מחזיק ב-26% מחברת "מדוגל", בעלת השליטה במפעלים פטרוכימיים.

נבזלין ידוע כיריבו של נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין. הוא הורשע שם, שלא בפניו, בהזמנת רצח ובהתנקשות בארבעה אנשים, ונגזר עליו מאסר עולם. עוד הוא מואשם בכך שהתחמק מתשלום מיסים ברוסיה והשתלט שלא כדין על נכסי מדינה. משרד המשפטים סירב לבקשת הרשויות

²⁰ רזונטל, 22.5.12.

²¹ גולדן, 18.5.12.

²² גולדן, 18.5.12.

²³ אברבך, 25.11.10.

ברוסיה להסגירו למוסקבה. נבזלין נחקר גם בישראל בחשד למעורבות בפרשת הלבנת הון בהיקף גדול, אך לא הוגש נגדו כתב אישום. המעורבים האחרים בפרשה זוכו ממרבית האישומים נגדם.²⁴ העברת חלקים מהשליטה ב"הארץ" לקבוצה הגרמנית ולנבזלין עוררה ביקורת רבה.²⁵ המבקרים טענו כי השניים מקווים לנצל את המוניטין של העיתון כדי "להלבין" את עברם או את עסקיהם המפוקפקים.

באופן אירוני, מתקיים קשר הדוק בין "ישראל היום" הימני ל"הארץ" השמאלי: "ישראל היום" מודפס בבית הדפוס של "הארץ" ומופץ על ידו, תמורת כ-15 עד 20 מיליון שקלים בשנה. סכום זה מהווה הכנסה מרכזית עבור "הארץ", אולם לאחרונה הודיע אדלסון כי בכוונתו להקים בית דפוס עצמאי.²⁶

כיצד, אם כן, השתלבו האינטרסים של העיתוננים בישראל, שבהם עסקנו בפרק זה, והדפוסים המקובלים של סיקור מחאות חברתיות, שבהם עסקנו בפרק הקודם, לכדי סיקור המחאה החברתית בישראל ב-2011-2012? שאלה זו עומדת בבסיס המחקר הנוכחי, אך בטרם נפנה לדון בה, יש להתייחס גם למאפייני המחאה עצמה, נושא שלו יוקדש הפרק הבא.

²⁴ מגן, 27.6.09; אברבך, 25.11.10.

²⁵ גולן, 12.6.11.

²⁶ ויסמן, 31.5.12.

המחאה החברתית בישראל 2011-2012

כפי שנכתב בפרק הראשון, לא רק דרכי העבודה השגרתיות של עיתונאים וארגוני תקשורת, והאינטרסים הכלכליים והאידיאולוגיים שלהם, משפיעים על אופן הסיקור של מחאה חברתית, אלא גם מאפייני המחאה עצמה. הפרק הנוכחי יוקדש, לפיכך, לתיאור מאפייני המחאה החברתית בישראל בשנים 2011-2012 ואופן התפתחותה, כבסיס מרכזי נוסף לבחינת אופן סיקורה בעיתונות הישראלית. התיאורים בפרק מתבססים על השיח הציבורי שהתעורר סביב המחאה בבלוגים, בתקשורת המרכזית, בכנסים וכיוצא בזה, ולפיכך מבליטים בהכרח נקודות מבט מסוימות ואולי משמיטים אחרות. בשל כך, יותר מכפי שהם מייצגים "עובדות", הם מאירים את הדרך שבה חלקים נכבדים בציבור הישראלי ראו את המחאה והבינו את תהליכי התפתחותה.

תחילת המחאה

תנועת המחאה החברתית החלה לצבור תאוצה ב-14 ביולי 2011, כאשר דפני ליף, בוגרת החוג לקולנוע וטלוויזיה באוניברסיטת תל-אביב, הקימה יחד עם חבריה מאהל מחאה בשדרות רוטשילד בעיר, לאחר שקיבלה הודעה שעליה לפנות את הדירה השכורה שבה התגוררה. פעולה זו התרחשה על רקע משבר דיור הולך וגובר בערים רבות בארץ ופעולות מחאה שונות נגד יוקר המחיה בישראל, שקודמו רבות באמצעות הרשתות החברתיות באינטרנט, כגון המחאה נגד מחירי הקוטג'.¹

שני סכסוכי עבודה גדולים, בין המדינה לרופאים ולעובדים הסוציאליים, עמדו גם הם ברקע המחאה: בחודש אפריל 2011, במהלך מו"מ על הסכם קיבוצי לרופאים במגזר הציבורי, פתחו הרופאים בשביתה, שבמהלכה צומצמו באורח ניכר השירותים הרפואיים שסופקו לציבור, אך ניתנו שירותי חירום. הסכסוך נסב סביב נושאי שכר, אך גם על תנאי העבודה של הרופאים, במיוחד שעות העבודה של הרופאים המתמחים, העומס הרב על בתי החולים ומבנה מערכת הרפואה הציבורית באופן כללי. המאבק, שהתנהל תחת הסיסמה "להציל את הרפואה הציבורית בישראל", לוהה בדרך כלל בתמיכה ציבורית, שגברה עם פרוץ המחאה בקיץ.

בסוף אוגוסט, לאחר שביתת רעב של יו"ר ההסתדרות הרפואית (הר"י), ד"ר ליאוניד אידלמן, והגשת מאות מכתבי התפטרות על ידי מאות מתמחים (בניגוד לעמדתה של הר"י), גובש הסכם קיבוצי² בין האוצר לרופאים. ועדי הרופאים באחדים מבתי החולים הגדולים הסתייגו מההסכם, והמתמחים לא הסכימו למשוך את מכתבי ההתפטרות שלהם, אך בית הדין לעבודה דחה את התפטרותם. מאבק המתמחים נמשך עד לחתימת הסכם עמם בדצמבר 2011.³

סכסוך עבודה נוסף שעמד ברקע המחאה היה, כאמור, שביתה העובדים הסוציאליים. ההסכם עימם נחתם אמנם כבר במרץ 2011, לאחר שביתה של מספר שבועות, אך תנאיו היו למורת רוחם של מרבית העובדים. מאבקם זכה לתמיכה ציבורית נרחבת בדומה למאבקם של הרופאים.

¹ קריסטל, 7.10.11; ראו גם: דף המחאה בפייסבוק.

² אבן, 25.8.11.

³ מערכת וואלה, 8.12.11.

נוסף לכך, עמדו ברקע המחאה בישראל גם תנועות המחאה שהתפשטו ברחבי העולם במהלך שנת 2011, הן במדינות ערב, שם הן החלו על רקע חברתי-כלכלי וחלקן הגיעו לכדי הפיכות פוליטיות ("האביב הערבי"), והן במערב, במיוחד בספרד וביוון מוכות האבטלה.

מאהל המחאה התרחב במהרה, ותוך מספר ימים הפך ל"עיר אוהלים" שהוקמה לאורך שדרות רוטשילד, וכללה מטה תקשורת, מטבח שהופעל על ידי מתנדבים וייצוג של מגוון קבוצות ותנועות (למשל: התנועה לשחרור גלעד שליט, משרתי המילואים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים, עצמאים ועוד). במקביל, קמו מאהלים במקומות נוספים בתל-אביב ובערים נוספות ברחבי הארץ. המאהלים שקקו חיים במהלך כל שעות היממה; התקיימו מגוון פעילויות, הרצאות וקבוצות דיון בנושאי חברה וכלכלה; ורבים הגיעו לטייל בהם ולהפגין תמיכה במחאה.

מיד לאחר הקמת מאהל המחאה בשדרות רוטשילד, החלו לפקוד אותו חברי כנסת ואישי ציבור. חברת הכנסת מירי רגב (ליכוד) וראש עיריית תל אביב, רון חולדאי, התקבלו בעיונות ונאלצו לעזוב את המאהל,⁴ בעוד שחברי כנסת אחרים כניצן הורוביץ (מרצ) ודב חנין (חד"ש) התקבלו בברכה.⁵

עם זאת, מארגני המאהל והפעילים שזוהו עם מאהל המחאה – ביניהם דפני ליף, סתיו שפיר, רגב קונטס, יגאל רמב"ם, יונתן לוי, ויו"ר התאחדות הסטודנטים, איציק שמולי, שחבר אליהם – הקפידו להדגיש שלא מדובר בהתארגנות פוליטית אנטי-ממשלתית אלא במאבק שעיקרו "צדק חברתי".

הפגנות ענק

במוצאי שבת, 23 ביולי 2011, נערכה הראשונה בשורת הפגנות ענק, שהלכו וגדלו, תחת הכותרת "העם דורש צדק חברתי". בהפגנה זו השתתפו יותר מ-20 אלף איש, שצעדו מכיכר הבימה למוזיאון תל אביב. ליושבי המאהל ותומכיהם הצטרפו בהפגנות חניכי תנועות נוער וחברי ארגונים חברתיים רבים כגון "כוח לעובדים", כמו גם אזרחים בלתי מאוגדים רבים. ב-27 ביולי הודיע מזכ"ל ההסתדרות עופר עיני על תמיכת ההסתדרות במחאה, אך מובילי המחאה סירבו במידה רבה לחסות תחת כנפיה.

מספר המשתתפים בהפגנות הלך ועלה משבוע לשבוע: בהפגנה הבאה ברחבת מוזיאון תל אביב נכחו כבר, לטענת המארגנים, כ-150 אלף איש, ולטענת המשטרה כ-70-80 אלף. שבוע לאחר מכן נערכה הפגנת ענק ברחוב קפלן בת"א והפגנות נוספות ברחבי הארץ, שבהן השתתפו לדברי המארגנים כ-350 אלף איש. "בהפגנת המיליון" ב-3 בספטמבר, שהיוותה במידה רבה את אקורד הסיום של המחאה בקיץ 2011, צעדו למעלה מ-300 אלף איש בתל-אביב וכ-100 אלף נוספים ברחבי הארץ.

בהפגנות לא נאמו פוליטיקאים, אלא מובילי המחאה ו"אנשים מן השורה" – רופאים מתמחים, עובדים סוציאליים, מורים ואנשי חינוך, פעילים חברתיים ונציגי מאהלים שונים. ההפגנות הגדולות באוגוסט ובספטמבר כללו הופעות של אמנים, כגון שלמה ארצי ואייל גולן. בנוסף

⁴ נחמיאס ודה מרקר, 15.7.11.

⁵ פרנקל ואזולאי, 16.7.11.

להפגנות נערכו פעולות מחאה שונות כגון "מחאת העגלות", שבמהלכה צעדו אלפי הורים וילדיהם במחאה על העלויות הגבוהות של גידול ילדים בגיל הרך וקראו להחלת חינוך חינם מגיל אפס.⁶

"צדק חברתי"

לקראת סוף יולי, הציע ראש הממשלה נתניהו תוכנית לפתרון משבר הדיור⁷ – תוכנית שלדברי ליף ואחרים, הייתה מביאה להעברת קרקעות בחינם לבעלי ממון. התוכנית אמנם כללה הטבות דיור לסטודנטים, ששמולי הגדירן כ"הישג היסטורי", אך היא נדחתה על ידי ראשי המאבק על מנת שלא לפלג את השורות ומתוך הכרה בכך שהמחאה עוסקת בנושאים נוספים.⁸

על אף התנגדות המוחים, אושר בתחילת אוגוסט בכנסת "חוק הווד"לים"⁹ (ועדות לדיור לאומי). החוק כלל רפורמה במינהל מקרקעי ישראל, שנועדה, לדברי נתניהו, להסיר חסמים ביורוקרטים ולאפשר בנייה מהירה של דירות, על מנת להקל על מצוקת הדיור.¹⁰ המוחים טענו שהחוק יוביל להפרטה בפועל של קרקעות מדינה ושהוא משרת בעיקר בעלי הון וקבלנים.

עם התמשכות המחאה, התחדדה ההכרה כי היא חורגת מתחום הדיור, ואף מהנושא הרחב יותר של יוקר המחיה, לטובת עיסוק ב"צדק חברתי" במשמעותו הרחבה, כלומר, דרישה לחלוקה מחודשת של משאבי המדינה, עצירת תהליכי הפרטה במשק או צמצום,¹¹ הפחתת הריכוזיות במשק והקלת הנטל על מעמד הביניים. בין היתר, כללו הקווים המנחים, שאותם פרסמו מנהיגי המחאה לקראת ההידברות עם הממשלה, את הדרישות הבאות: הפחתה של המסים העקיפים; השקעת עודפי הגבייה במסים חזרה באזרחי המדינה; הגדלת תקציב הסיוע של משרד הבינוי והשיכון בתחום המשכנתאות ושכר הדירה; החלת חוק חינוך חובה חינם מגיל שלושה חודשים; תוספת של תקנים, מיטות ומכשור רפואי למערכת הבריאות בהתאם למקובל במדינות OECD; הפסקת הפרטת מוסדות הרווחה ובריאות הנפש; והתחייבות לביטול הדרגתי של עבודה קבלנית במגזר הציבורי.¹² אך ויכוחים סוערים על מטרותיה של המחאה, שיטות הפעולה והנושאים שבהם היא מתמקדת, כולל בין מובילי המחאה לבין עצמם, נמשכו לאורך כל הקיץ ונמשכים עד היום.

"מחאה לא פוליטית"

מימיה הראשונים הוצגה המחאה כמחאה "לא פוליטית", ויוזמיה ומארגניה ניסו להימנע מזיהוי פוליטי (על אף שאחדים מהם, למשל רמב"ם ושפיר, היו מוכרים כפעילי שמאל) ומעיסוק בנושאים מדיניים. זאת, על מנת שלא לפגוע בקונסנזוס הרחב שהתגבש סביב המחאה, שסחפה אליה מפגינים בעלי מגוון דעות מדיניות ואזרחים רבים שאינם מעורבים פוליטית בימים שבשגרה. שלטים נגד הכיבוש הישראלי בשטחים נישאו לעתים בהפגנות אך היו מעטים, ודוברים

⁶ קייס, 28.7.11.

⁷ אמנון רובינשטיין טען כי נתניהו אימץ את המחאה בתחילת הדרך וקרא למפגינים להגיע לכנסת משום שסבר שהדבר יסייע לו להוביל יוזמות להורדת מחירי הדיור שנתקעו מספר שנים בשל כשלים במערכת הפוליטית. ראו רובינשטיין, 2012.

⁸ צזנה, שטרנליכט וקליין, 27.7.11.

⁹ לביא, 3.8.11.

¹⁰ ליאור, כהן וליס, 3.8.11.

¹¹ אחת הסיסמאות הבולטות שנשמעו בהפגנות הייתה "התשובה להפרטה? מהפכה!"

¹² חודרוב, 5.8.11.

שהעלו את הנושא המדיני וקשרו בין "מחיר הכיבוש" לנושאים הכלכליים שעלו במחאה, זכו לביקורת רבה כ"מפלגים את המחאה".

ברשתות החברתיות ניטשו ויכוחים בין הפעילים האם לחבור לפוליטיקאים, שזוהו הן עם עמדות מדיניות ספציפיות והן עם ה"שיטה" המושחתת שהמחאה יוצאת נגדה. במסגרת זו הוצגו הפוליטיקאים כמי שדואגים יותר מכול לכיסאם ולא לאינטרסים של ציבור בוחרים, והמערכת הפוליטית עצמה תוארה כמסואבת, רוויית תככים ומזימות ומקורבת לבעלי הון.¹³

בה בעת, היעדרותם של חברי כנסת מהובלת המחאה (על אף שחלקם, למשל ח"כ שלי יחימוביץ' ממפלגת העבודה, הביעו תמיכה גלויה בה¹⁴), תרמה לזיהוי שלה כעממית, לא ממוסדת וספונטנית.

עם זאת, עם התעצמותה של המחאה החלו להישמע יותר ויותר התנגדויות לה, הן במסד הפוליטי והן מחוץ לו. המוחים כונו "המפונקים מרוטשילד" והמאהל כמקום שבו יש בעיקר "סושי ונרגילות" ולא מחאה של ממש.¹⁵ התנגדות חריפה במיוחד הובעה מצד ארגוני ימין, דוגמת "ישראל שלי", שחשף כי לפני ליף חתמה בעבר על מכתב סרבנים,¹⁶ ו"אם תרצו", שפעילו הקימו אוהל בשדרה אך נטשו אותו בטענה שמדובר במחאה שמאלנית. המתנגדים טענו כי מדובר במחאה המונהגת על ידי "משתמטים", וכי מטרתה היא הפלת ממשלת הימין. מספר התנגשויות אלימות אירעו בין פעילי ימין קיצוני לבין יושבי מאהל רוטשילד.

גם בין המאהלים עצמם היו מחלוקות ניכרות, כאשר יושבי מאהלים שקמו באזורי מצוקה ואכלסו חסרי דיור, למשל בשכונת ג'סי כהן בחולון, בשכונת התקווה בתל אביב וביפו, התייחסו גם הם ליושבי מאהל רוטשילד כ"מפונקים". מתחים עלו גם על רקע לאומי ומדיני, למשל כאשר יושבי מאהל יפו שאפו להדגיש את מצוקתם כמיעוט לאומי, כנגד עמדת יושבי מאהל התקווה. עם זאת, מספר פעולות משותפות בין המאהלים התל אביביים הקטנים יותר (לוינסקי, התקווה, יפו) יצאו לפועל בסופו של דבר.

ויכוחים פנימיים בהנהגת המחאה נסבו גם על אופי ההידברות מול האוצר, כאשר אחדים ממנהיגי המחאה דרשו בתחילה שהמשא ומתן מול ראש הממשלה יתנהל באופן פתוח לחלוטין מול התקשורת, בנוכחות מצלמות, דרישה שאחרים, ביניהם גורמים בהנהגת הסטודנטים, כינו "הזויה".¹⁷ המחלוקות בין שמולי, נציג הסטודנטים, לשאר המנהיגים, הביאו בסופו של דבר להפסקת שיתוף הפעולה ביניהם בשבועות האחרונים של המחאה.

הקמת ועדת טרכטנברג ופירוק המאהלים

בתגובה להתמשכות המחאה, הודיע ראש הממשלה נתניהו ב-7 באוגוסט על הקמת "צוות רוטשילד", שהפך בהמשך ל"ועדת טרכטנברג". הצוות הורכב משרים וממומחים, ונועד לגבש "תוכנית לשינוי חברתי-כלכלי" ולהקלת הנטל על מעמד הביניים. בראש הצוות עמד הכלכלן

¹³ פעילי המחאה הדגישו את הקשרים בין הון לשלטון ודרשו, בין היתר, "חוק צינון" של בכירי אוצר לפני שהם מצטרפים לחברות של בעלי הון: ראו וידאו בחודורוב, 5.8.11.

¹⁴ ללא שם, סרטון בערוץ היו-טיוב של שלי יחימוביץ', 6.8.11.

¹⁵ שומפליב, 1.8.11.

¹⁶ הר זהב, 1.9.11.

¹⁷ ולמר, 1.8.11.

פרופסור מנואל טרכטנברג, יושב ראש הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) של המועצה להשכלה גבוהה.¹⁸

אנשי המחאה גיבשו בתגובה צוות מומחים משלהם, "צוות יונה-ספיבק", שהורכב מכלכלנים וממומחים בראשות הפרופסורים יוסי יונה ואביה ספיבק, ונועד "להציע לציבור הרחב, ליושבי המאהלים ולגופים הלוקחים חלק במחאה חלופות לביסוסה מחדש של מדינת רווחה המושתתת על עקרונות של צדק חברתי".¹⁹

לקראת חודש ספטמבר וסיום חופשת הקיץ הורגשה דעיכה הן בעוצמת המחאה והן בתמיכה הציבורית שלה זכתה, כאשר גם המחלוקות בין מנהיגיה החלו להיות גלויות יותר לעין. ב"הפגנת המיליון" ב-3 בספטמבר, אירוע שתוכנן שבועות רבים מראש, קראו מארגני המחאה להעביר את המחאה לשלב הבא, של משא ומתן מתמשך מול הממשלה.

מספר ימים לאחר מכן הוצאו צווי פינוי למאהלים, פעולה שגררה הפגנה מול עיריית תל אביב שפוזרה באלימות. הנוכחות במאהלים פתחה באופן ניכר והמארגנים הפסיקו ללון בהם. בתחילת אוקטובר פונו סופית מאהלי רוטשילד ולוינסקי. מאהל חסרי הדיור בשכונת התקווה פונה, תוך הפעלת אלימות מצד המשטרה, רק בינואר 2012.²⁰

ב-26 בספטמבר 2011 הגישה ועדת טרכטנברג את המלצותיה, שהתייחסו לנושאי דיור, מיסוי, שירותים חברתיים כחינוך ובריאות, יוקר המחיה והמדיניות המקרו-כלכלית. דו"ח הוועדה קבע כי ניתן לזהות שלושה שורשים מרכזיים למחאה: המצוקה הכלכלית של מעמד הביניים, תחושת אי-צדק הנוצרת בחוסר שוויון כלכלי ובחלוקת נטל לא הוגנת ותחושה של ניכור ממוסדות המדינה.

המלצות הוועדה אושרו בממשלה שבועיים לאחר מכן. במהלך החודשים הבאים התקבלו החלטות ממשלה כחלק מיישום הדו"ח, בנושאי מיסוי, דיור ועוד. לדברי נגיד בנק ישראל, ד"ר סטנלי פישר, ופרופ' טרכטנברג, עד יוני 2012 יושמו כשני שליש מהמלצות הוועדה, ביניהן החלטת ממשלה במרץ 2012, שקיבלה את מרבית ההמלצות בנושא הדיור, חוץ מסעיף שהתנה דיור בר-השגה בקריטריונים של השתכרות.²¹

עם זאת, בקרב פעילי המחאה הובע חוסר שביעות רצון מהמלצות הוועדה ומיישומן הצפוי, בין היתר בשל חוסר אמון עקרוני בוועדה ובמנדט שניתן לה לשנות את סדר העדיפויות הכלכלי, ומשום שהוועדה קיבלה עליה מראש שלא לנסח המלצות שמשמעותן הרחבה של מסגרת התקציב. בספר שעומד להתפרסם ביולי 2012 כותב פרופ' יוסי יונה:

המלצותיה של ועדת טרכטנברג – שממילא ביקשו להשיג כה מעט ולא היה בהן כדי להתמודד באומץ וביסודיות עם תחלואיה החברתיים-הכלכליים של החברה הישראלית – הלכו והצטמקו. [...] המלצות הוועדה שעליהן סמכנו את ידנו, אף שהיו מוגבלות וצנועות בהיקפן, הולכות ומתרוקנות מכל תוכן תחת ידיה של ממשלת ישראל ובהשפעתם של גורמים אינטרסנטיים.

¹⁸ האתר הרשמי של ועדת טרכטנברג.

¹⁹ צוות יונה-ספיבק, אתר האינטרנט הרשמי.

²⁰ מורג, 15.1.12.

²¹ עוזרי, 5.6.12.

בין היתר, מתייחס יונה להמלצות בנושאי דיור, הפרטה, מיסוי וחינוך, וטוען כי תקציב הביטחון הוגדל בניגוד להמלצת הוועדה וכי גם הצעדים שיושמו מומנו באמצעות קיצוץ רוחבי שפגע בשירותי הרווחה.²²

התחדשות המחאה

באפריל 2012 החלה התארגנות לחידוש פעולות רחבות של תנועת המחאה, עם הקמת מאהל מול משכן הכנסת והכרזה על מספר אירועי מחאה נוספים. לקראת סוף החודש, כמה ימים לפני פתיחת מושב הקיץ של הכנסת, החלו מגעים פוליטיים להקדמת הבחירות, במיוחד על רקע ביטול חוק טל. ראש הממשלה נתניהו הכחיש בתחילה את קיומם של מגעים כאלו, אך חזר בו לאחר מספר ימים, עם התרבות הפרסומים על הקדמת הבחירות. סיעות האופוזיציה הודיעו על כוונתן להגיש הצעות לפיזור הכנסת, וב-7 במאי, בבוקר ההצבעה על ההצעות, הודיע ראש הממשלה באופן רשמי בישיבת הממשלה על הקדמת הבחירות ל-4 בספטמבר.

ההודעה על הקדמת הבחירות "העירה את השטח", מתוך תחושה שהבחירות הן הזדמנות להביא לשינוי חברתי בישראל. פעילי המחאה קראו לפעילות ענפה בקיץ, על מנת להשפיע על מקבלי ההחלטות, או לחלופין – לשנות את מאזן הכוחות הפוליטי. זאת, במיוחד על רקע סקרים, שהראו שיחסי הכוחות בין המפלגות אינם צפויים להשתנות, וכי סביר שהקואליציה אף תתחזק.²³

אולם, כמה שעות לאחר החלטת הכנסת על פיזור ועל הקדמת הבחירות, הודיעה קדימה, בראשותו של ח"כ שאול מופז, כי היא מצטרפת לממשלת אחדות, שתבסס על קואליציה של 94 ח"כים, וכי הבחירות מבוטלות. מופז, שעם היבחרו לראשות קדימה הודיע שהוא "יוביל את המחאה החברתית בקיץ", הסביר את המהלך בכך שנוצרה הזדמנות "להעביר חלוקה הוגנת ושוויונית של הנטל במקום חוק טל" ולתקן את שיטת הממשל.²⁴

התגובה הציבורית הזועמת לתרגיל הפוליטי, שזכה לכינוי "התרגיל המסריח", גברה משהתברר שמופז ונתניהו ניהלו מגעים קואליציוניים במשך כשבוע, בזמן שנתניהו הכריז על הקדמת הבחירות ומופז תקף אותו במלים קשות. הזעם הציבורי תרם להתעוררות המחאה החברתית, ויום לאחר ההכרזה על ביטול הקדמת הבחירות הפגינו כ-1,000 איש בתל-אביב תחת סיסמאות כמו "כל העם אופוזיציה" ו"מושחתים הביתה". בהפגנה, שבה השתתפו גם חברי כנסת מהאופוזיציה, נעצרו כמה ממובילי המחאה ואף עיתונאים, תוך שהמשטרה טוענת שמדובר בהפגנה לא חוקית.

כמה ימים לאחר מכן, במוצאי שבת ה-12 במאי, התקיימו ברחבי הארץ מספר אירועי מחאה שתוכננו עוד לפני הקדמת הבחירות, כחלק מתנועת המחאה העולמית, תחת הכותרת "מחזירים את המדינה לאזרחים". המסרים שהופצו על ידי מארגני האירועים אמנם התייחסו למחאת 2011 ולאירועים הפוליטיים העכשוויים, אך היו כלליים יותר מאלו שעלו בהפגנה נגד ביטול הקדמת הבחירות:

אנחנו חוזרים לרחובות כמחאה על המשבר המתמשך בו אנו חיים, ובדרישה למדיניות אחרת המקדמת את רווחת הכלל. [...] אנחנו לוקחים אחריות על החיים שלנו ומציעים

²² קשתי, 8.6.12.

²³ וולף, 29.4.12.

²⁴ בר-זהר, 8.5.12.

חלופה – עולם דמוקרטי יותר, בו ערכי החירות, השוויון והאחווה גוברים, ובו לכולנו הזכות לחתור לאושר ולרווחה כלכלית כפרטים וכקהילות. יש מספיק בעולם כדי שכולם יחיו ברווחה. צריך מדיניות שתאפשר לכולנו לפרוח.²⁵

האירוע המרכזי התקיים בכיכר רבין בתל-אביב, ועל אף שתוכן מראש והתקיים באישור המשטרה, לא כלל במה מרכזית אלא מתחמים רבים. מנהיגי המחאה ופוליטיקאים נצפו בקהל אך לא נאמו באירוע. באירוע השתתפו לפי דיווחים שונים כ-3,000 עד 6,000 איש.

²⁵ ראו: "המניפסט הבינלאומי לקראת ה-12 במאי".

סיקור המחאה: קיץ 2011

כמו במקרי מחאה אחרים, גם במחאת 2011-2012 שיחקה התקשורת המרכזית תפקיד משמעותי. אף כי מידע על פעולות המחאה הופץ גם באמצעות רשתות חברתיות, הפצה ויראלית ואתר המחאה (www.j14.org.il), היוותה התקשורת המרכזית גורם דומיננטי בהפצת המידע על המחאה.

בפרק זה אנו מציעים ניתוח תמטי (נושאי) של התייחסויות לאופי הסיקור התקשורתי ב-2011, כפי שהוצגו במאמרים ובתוכניות טלוויזיה שעסקו בביקורת התקשורת, בימי עיון ובכנסים בנושא ובאתרי התקשורת של פעילי המחאה.

היקף הסיקור

בין פעילי המחאה, פרשני עיתונות ועיתונאים קיימת הסכמה כמעט גורפת על כך שלפחות בשבועות הראשונים להתרחשותה זכתה המחאה לסיקור עצום. על פי סקר של חברת "יפעת מחקרי מדיה", בעשרת הימים הראשונים של המחאה הוקדשו לה 1,877 פריטים עיתונאיים (ידיעות, כתבות, מאמרים, תצלומים וכיוצא בזה) בעיתונות המודפסת, 701 באתרי אינטרנט חדשניים וכ-600 ברדיו ובטלוויזיה.¹

במאמר ב"העין השביעית" השווה העיתונאי אורן פרסיקו בין סיקור מחאת הדיור ב-1990 לסיקור המחאה ב-2011 וקבע כי סיקור המחאה בקיץ 2011 היה רחב לאין ערוך מכפי שהיה לפני שני עשורים.² כמו כן הוא השווה, במאמר אחר, בין הסיקור הצנוע יחסית של הפגנות הענק נגד ההתנתקות ב-2005 לאלו של המחאה, וגילה גם שם העדפה ברורה לטובת המחאה החברתית ב-2011.³

הבולטות הרבה שלה זכתה המחאה בתקשורת המרכזית לא התחלקה באופן שווה בין כלי התקשורת השונים. מהמחקר של "יפעת" עולה כי עיתון "הארץ" הרבה במיוחד לעסוק בנושא, ומספר הפריטים העיתונאיים שפורסמו בו והוקדשו למחאה היה כפול מזה של יתר העיתונים. לעומת זאת, הסיקור ב"ישראל היום" היה נמוך במיוחד.

היחס למחאה

רוב הפרשנים שהתייחסו לנושא הסכימו כי הסיקור בעיתונות הממוסדת לא היה רק רחב, אלא גם אוהד, בעיקר בראשיתה של המחאה.⁴ כך למשל טען העורך הראשי של אתר ערוץ 7, עוזי ברוך, כי כלי התקשורת ליוו את המחאה באהדה חסרת תקדים מדי יום ביומו ובכך תרמו להתפתחותה.⁵

¹ אברהם, 25.7.11.

² פרסיקו, 25.7.11.

³ פרסיקו, 8.8.11.

⁴ לעומת זאת, על פי ממצאי הסקר של "יפעת", השיח בנושא ברשתות החברתיות היה ברובו שלילי. לטענת עורכי הסקר, ניכרה ברשתות החברתיות "יד מכוונת השותלת תגובות התואמות את המסרים של משרד ראש הממשלה והאוצר בשיחות, כגון 'המחאה מאורגנת על ידי השמאל', 'המוחים הם מפונקים שלא רוצים לגור בפריפריה' וייש דור זול כ-10 דקות נסיעה מתל אביב".

⁵ אברהם, 25.7.11.

עם זאת, היחס למחאה לא היה זהה כאמור בכל כלי התקשורת. במאמר שעסק באופי הסיקור בעיתונות, טען פרסיקו כי העיתונאים נחלקו "בין אלה התומכים באופן גורף במפגינים (ידיעות אחרונות ו'הארץ'), עיתון אחד שמביא זו לצד זו תמיכה והסתייגות ('מעריב'), ועיתון אחד שמנסה להכיל את המחאה עד כמה שניתן ('ישראל היום)'".⁶

גם הסקר שביצעה חברת "יפעת" העלה ממצאים דומים, לפיהם הסיקור ב"ישראל היום" היה שלילי במובהק, בניגוד ליחס החיובי בעיתונאים האחרים. לטענת עורכי המחקר, ב"ישראל היום" מוצבה המחאה כמקומית תל-אביבית, שמאלנית וממומנת על ידי גופים פוליטיים. לאחר מספר ימים, הושם בעיתון דגש על נכונותו של ראש הממשלה נתניהו לשקול את דרישות המוחים, למשל באמצעות קידום רפורמה בתחום הדיור.⁷ הבלוגר רחביה ברמן הביא גם הוא דוגמאות רבות לסיקור המצומצם והשלילי ב"ישראל היום", שגבל במקרים מסוימים, לטענתו, בדיס-אינפורמציה. הוא תלה את הסיקור השלילי בזהות האינטרסים בין שלדון אלדסון, בעליו של "ישראל היום", לראש הממשלה נתניהו.⁸

אחת המטרות לחצי הביקורת של "ישראל היום" הייתה הקרן החדשה לישראל. ב-20 ביולי נכתב בכותרת בעיתון שהקרן "הודתה" במימון הקמת אוהלים, לצד ידיעה על עזיבת פעילי "אם תרצו" את המאהל בשדרות רוטשילד משום ש"השמאל הרדיקלי והקרן החדשה השתלטו על המחאה".⁹ הקרן עצמה לא הסתירה את תמיכתה במאבק הדיור והודיעה באופן רשמי על סיוע כספי למאהלים, אם כי בניגוד למשתמע מ"ישראל היום", הסיוע ניתן למאהלים בפריפריה, בעיקר בבאר שבע ובקרית שמונה, ולא למאהל ברוטשילד.

האהדה למחאה: סיקור או יצירת מציאות?

בהתייחסו לתמיכה במחאה ברוב כלי התקשורת, שאל העיתונאי אורן פרסיקו: "אולי הסיקור המוטה במופגן ולאורך זמן לטובת ההפגנות החברתיות כיום תורם להזדהות הציבור עם המחאה, בעוד שהסיקור המוטה נגד מפגיני הימין לפני שש שנים תרם לתמיכה בתוכנית הנסיגה מעזה?"¹⁰

נראה שכמו פרסיקו, הסכימו פרשנים רבים כי יותר משהתקשורת **שיקפה** את המציאות באופן שבו דיווחה על המחאה, היא **יצרה** אותה. אחדים ראו בכך עדות לאיכות עבודתה של התקשורת. כך למשל, טען עיתונאי "מעריב" שלום ירושלמי כי העיתונות תמכה בצדק במחאה, משום ש"תפקיד העיתונות הוא להילחם עבור צדק חברתי".¹¹

לעומתו, עיתונאים ופרשנים רבים, בהם בירנית גורן¹² ועיתונאי "הארץ" גדעון לוי,¹³ ראו בתמיכה במחאה סטייה מתפקידה של התקשורת. עורך אתר "העין השביעית", שוקי טאוסגי, טען בהקשר

⁶ פרסיקו, 23.7.11.

⁷ אברהם, 25.7.11.

⁸ ברמן, 26.7.11.

⁹ ברנובסקי, לביא וילון, 20.7.11.

¹⁰ שם, שם.

¹¹ פיוטרובסקי, 28.2.12.

¹² ובר, 4.9.11.

¹³ פרסיקו, 14.8.11.

זה כי לא היה בסיקור "שום קשר לעבודה עיתונאית כמו שאנחנו מכירים".¹⁴ ואילו העיתונאי הוותיק עוזי בנימין (ועורך ראשי של "העין השביעית") כתב כי בעוד שהתקשורת "לועגת להתנהלותו של בנימין נתניהו מול גלי הזעם העממי, [היא] מבקרת בפטרונות רחימאית את חובבנותם של ראשי המוחים בניווט בזירה הציבורית, ואין היא מציבה ראי מול פרצופה".¹⁵

למרות סטייה זו טענו טאובסיג ולוי כי החרیגה מהנורמות המקצועיות שירתה "מטרות ראויות".¹⁶ לעומתם טענו עיתונאים אחרים, בעיקר כאלה המזוהים עם הימין, כי הסטייה המקצועית הייתה בלתי ראויה. העיתונאי קלמן ליבסקינד מ"מעריב" אמר בהקשר זה בכנס בירושלים, כי התגייסות התקשורת לטובת המחאה היוותה מעילה בתפקידה ו"תקופה שחורה לעיתונות". הוא טען כי במערכות החדשות של כלי התקשורת התקיים "טרור", שבמסגרתו הותקף כל מי שהעז להביע עמדה נגד המחאה (כגון הזמרת מרגלית צנעני, השחקנית ענת וקסמן ועיתונאי ערוץ 10 שרון גל). ליבסקינד טען לדיווחים שקריים (למשל, לגבי מספרי המפגינים) ולהסתרת עובדות (למשל, המעורבות של מפלגת חד"ש ב"מחאת העגלות"), וסיכם באומרו שהסיקור היה מגויס ולא אמין.¹⁷ גם יו"ר ועדת הטלוויזיה ברשות השנייה, יעקב שחם, טען בהקשר זה כי "התקשורת לקחה צד בסיקור ואף ליבתה, ולא תמיד הייתה צמודה לדיווחי האמת".¹⁸

שאלה שהטרידה פרשנים ועיתונאים בהקשר זה הייתה שאלת הסיבות להטיה התקשורתית לטובת המחאה. בהכללה הוצעו שלושה סוגים של סיבות כאלה: סיבות שהתייחסו לעמדות הציבור, סיבות שהתייחסו לעמדות העיתונאים וסיבות שהתייחסו לנורמות ולשגרות עבודה עיתונאיות. ביחס לציבור נטען כי התמיכה הציבורית במחאה, על אופייה המיינסטרימי, חייב סיקור תומך בה. כך למשל טען העיתונאי עמית סגל מערוץ 2, כי הסיקור לא היה מאוזן, אך הדבר התבקש לאור התמיכה הציבורית העצומה במחאה.¹⁹

לעומתו טענו אחרים כי התמיכה במחאה נבעה מהזדהות של עיתונאים רבים, בעיקר צעירים, עם מטרותיה. פרסיקו כתב בהקשר זה כי "קשה להימנע מהמסקנה כי העיתונות [...] פועלת באופן שבטי ומדווחת בצורה מוטה על תנועות המחאה על-פי היחס הרווח במערכות ארגוני התקשורת כלפי המפגינים".²⁰ בנימין טען גם הוא כי "סיקור המחאה מושפע באופן חריף מנאמנויות אישיות וממחויבויות אידיאולוגיות".²¹

בה בעת העלו כמה פרשנים שורה של סיבות מקצועיות, או סיבות הנעוצות "במציאות" עצמה לסיקור החיובי. כך למשל הציע פרסיקו כי סיבה אפשרית לסיקור זה הייתה היותו של קיץ 2011 "עונת מלפפונים", שנעדרה נושאים חשובים יותר בסדר היום התקשורתי. גם הבלוגר פרופי עידן לנדו טען, בפוסט מקיף שבחן את התפתחות הסיקור התקשורתי לאורך הקיץ, כי הסיקור הרחב התבקש לאור היותה של המחאה הסיפור החדשותי שהוביל, בפער ניכר, על פני כל מאורע אחר שהתרחש באותה עת.²² הכתב הכלכלי של ערוץ 10, מתן חודורוב, הציע הסבר מעט שונה באומרו

¹⁴ שם, שם.

¹⁵ בנימין, 5.8.11.

¹⁶ פרסיקו, 14.8.11.

¹⁷ פיטרקובסקי, 28.2.12.

¹⁸ גרינצווייג, 5.4.12.

¹⁹ פיטרקובסקי, 28.2.12.

²⁰ פרסיקו, 8.8.11.

²¹ בנימין, 5.8.11.

²² לנדו, 8.9.11.

כי המחאה סיפקה עבור העיתונות הכלכלית סיבה לצאת לראשונה מהאולפן הממוזג אל הרחוב, שבו התחוללה ההתרחשות.²³

פרופ' דני גוטוויין מאוניברסיטת חיפה טען, בניגוד לכך, כי המחאה בתחילתה כפתה את עצמה על התקשורת, ולא להיפך, לאחר שזו השתיקה במשך שנים את סדר היום החברתי-כלכלי. הוא ציין כי ההפגנות הראשונות, שנערכו בחיפה, לא פורסמו בתקשורת, וכי ההפגנה הגדולה הראשונה בתל-אביב סחפה 30 אלף איש, למרות שציפו ל-4,000 בלבד. לדבריו, המחאה הייתה "מרד של מעמד הביניים", שכלי התקשורת לא יכלו להתעלם ממנו ועדיין להישאר רלוונטיים.²⁴ ד"ר דוד לויין מהמכללה למינהל ציין אף הוא את היציאה לרחוב כצעד מכריע ש"ייצר חדשות" עבור התקשורת וכפה עליה את הסיקור, נוסף לנגישותם של מובילי המחאה לכלי התקשורת.²⁵

אופי הסיקור: רציני או שטחי?

נראה כי פעילי המחאה ותומכיהם נטו להסכים עם העמדה שלתקשורת הייתה השפעה מכרעת על התפתחות המחאה בראשיתה, אולם מסקנותיהם לגבי תפקוד התקשורת היו אמביוולנטיות, ולעתים אף שליליות. הם התמקדו, ראשית, בפער שבין היקפו הגדול של הסיקור לבין איכותו. לטענתם, הסיקור היה שטחי, פופוליסטי, סנסציוני ואף מבויס,²⁶ ולא שיקף את עומק השינוי שהמחאה דיברה עליו.²⁷ לדבריו של פרופ' לנדו, בעוד שהמחאה ניסתה לשבור תבניות מוכרות, התקשורת ניסתה להכניס אותה לתבניות כאלה בדיוק – למשל באמצעות העיסוק בנושאים לא רלוונטיים למהות המחאה וההתמקדות בעניינים פרסונאליים כמו המחלוקות בין מנהיגי המחאה.²⁸ לנדו ציטט את דבריו של עיתונאי אנונימי, שאמר ל"העין השביעית" כי הסיקור הנרחב נובע מכך ש"מחאה עממית שמובלת על-ידי צעירים היא חומר שקל לתרגם לעיתונות פופולארית, בלי קשר למסרים שהצעירים הללו מעבירים".²⁹

פרופ' גוטוויין ציין גם הוא שהתקשורת שיקפה היבט דרמטי של המחאה ולא היבטים מהותיים – כגון מעגלי השיח שייצרו מאות שעות של דיונים ליליים, ניתוחי עומק כנים של החברה הישראלית והמשך דרכה, שבמסגרתם קיבלו ביטוי אנשים שהגיעו משלל שכבות סוציו-אקונומיות, שעמדותיהם לא מגיעות בדרך כלל לשיח הציבורי.³⁰ עמדה דומה הביעו העיתונאי יהודה נוריאל מ"ידיעות אחרונות" והעיתונאי והבלוגר גדי שמשון, בפאנל שהתקיים במאהל רוטשילד בתחילת ספטמבר 2011. שמשון אמר כי "הפער בין מה שקורה בשטח לבין מה שקוראים בעיתונים או רואים על המסך הוא אדיר. קורה פה משהו אדיר, בגיסי כהן, בלוד, אבל התקשורת לא מודעת לזה".³¹

בדומה ללנדו ולגוטוויין, טען גם רגב קונטס, ממנהיגי המחאה, כי התקשורת חיפשה סיפור מסודר, עם התחלה, אמצע וסוף, עתיר בשיאים רגשיים, בעוד שהמחאה "פתחה תיבת פנדורה"

²³ פרסיקו, 3.8.11.

²⁴ גוטוויין, ד. 5.12.11.

²⁵ לויין, 25.7.11.

²⁶ פרסיקו, 14.8.11.

²⁷ פרסיקו, 3.8.11.

²⁸ לנדו, 8.9.11.

²⁹ פרסיקו, 3.8.11.

³⁰ גוטוויין, 5.12.11.

³¹ ובר, 4.9.11.

של שלל נושאים. לדבריו, התקשורת, מטבעה, חיפשה מסרים מהירים וקליטים, בעוד שהמחאה התייחסה לתהליכים מורכבים שדורשים זמן רב.³² ד"ר יובל קרניאל מהמרכז הבינתחומי בהרצליה השווה את סיקור המחאה לתוכנית ריאליטי עם גיבורים שהופכים לידוענים לרגע, כאשר התקשורת "עברה" לשדרות רוטשילד והסיקור התקשורתי הפך להיות מוקד העניין.

אופי סיקור זה הגיע לנקודה קיצונית לפני "הפגנת המיליון", כאשר ערוצי הטלוויזיה קראו לצופים לנטוש את הטלוויזיה ולצאת לרחוב.³³ עם זאת, גם כאן לא הייתה אחידות מלאה ביחס של כלי התקשורת למחאה: בסוף אוגוסט טענו עיתונאים אנונימיים מערוץ 1 כי התקבלו שיחות מלשכת ראש הממשלה במערכת החדשות של הערוץ בערב "הפגנת ה-300 אלף" (מוצ"ש 6 באוגוסט), ובהן נדרשו הכתבים להפסיק לדווח על מספרי המפגינים בערים השונות. עוד נטען כי ראיין מתוכנן עם דפני ליף בוטל "בהוראה מגבוה". יורם כהן, מנהל חטיבת החדשות בערוץ, הכחיש בתוקף את הטענות, אך עיתונאים טענו שהיא קוימה.³⁴ נוסף לכך, מנהל רשת ב' דאז, מוטי אמיר, טען כי מנהל "קול ישראל", מיקי מירו, התחמק מלתת לו אישור למשדר מיוחד שסיקר את עצרת הענק בתל-אביב, וכי שבוע לאחר מכן, לאחר שסוכם עם מירו על שידור מיוחד של ההפגנות ברחבי הארץ, התקשר אליו מנהל הרדיו זמן קצר לפני תחילת המשדר והורה לבטלו.³⁵

האם התקשורת "הרגה" את המחאה?

מיד לאחר נקודת השיא התקשורתית של "הפגנת המיליון" החלה צניחה בסיקור. סקירות שערך מגזין ביקורת העיתונות "העין השביעית" במהלך חודש אוגוסט 2011 מעידות כי העיתוננים, ובעיקר "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", החלו "לאבד עניין" במחאה בסוף יולי-תחילת אוגוסט.³⁶ פרשנים רבים טענו כי כשם שהתקשורת נתנה רוח גבית למחאה בתחילתה (או "חיבקה" אותה, כדברי מספר דוברים), כך היא תרמה לדעיכתה לקראת סוף הקיץ, תוך צמצום דרמטי בנפח הסיקור ובאהדה שהובעה בו למחאה.³⁷

בין הסיבות לשינוי זה מנו עיתונאים ופרשנים מסוימים את הטענה כי המחאה פגעה בתקציב הפרסום של המפרסמים הגדולים במשק, וכתוצאה מכך בהכנסותיהם של כלי התקשורת. טענה כזו השמיעו, בין היתר, עוזי ברוך מערוץ 7,³⁸ מנכ"ל ערוץ 10 יוסי ורשבסקי ויו"ר ועדת הטלוויזיה ברשות השנייה, יעקב שחם³⁹; גיא מרוז מ"מעריב" ומערוץ 10; שרון גל, מגיש "לילה כלכלי" בערוץ 10 (שהותקף בשל ריאיון שערך עם דפני ליף בסוף אוגוסט, שבו הציג לה שאלות נוקבות על אי-שירותה בצה"ל);⁴⁰ ועידן גרינבוים, מגיש "סוגרים חשבון" בטלוויזיה החינוכית.⁴¹

³² "תיק תקשורת", 26.1.12.

³³ קרניאל, 3.11.11. לדוגמה ראו: פרת, 4.9.11; שיף, 4.9.11.

³⁴ ברק, 30.8.11.

³⁵ פרסיקו, 29.8.2011.

³⁶ ראו למשל: טאוסגי, 18.8.2011.

³⁷ וימן, 28.6.12.

³⁸ פיטרקובסקי, 28.2.12.

³⁹ גרינצווייג, 5.4.12.

⁴⁰ "תיק תקשורת", 6.5.12.

⁴¹ שם, שם.

בתגובה לדברי ורשבסקי לעובדי ערוץ 10, לפיהם אם תתחדש המחאה בקיץ הקרוב, "חשוב לשים לב שאנחנו מסקרים אירועים ולא מייצרים אותם", אמר שחם: "אם תתקיים מחאה נוספת בקיץ והיא תקבל גב מאמצעי התקשורת, זו תהיה מכה אנושה [...] אם אני הייתי במקומו של ורשבסקי הייתי אומר את אותם הדברים".⁴² יחד עם זאת טענו גל, מרוז, גרינבוים ועיתונאים אחרים כי לא הייתה הנחיה מערכתית להפסיק לסקר את המחאה באופן אוהד. גרינבוים אף טען כי העיתונאים הכלכליים ממשיכים לכסות את הנושאים שעלו במחאה, למשל דמי הניהול בקרנות הפנסיה.⁴³

פרופ' גבי וימן מהחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה סיכם במאמר שהתפרסם ב"הארץ" ביוני 2012 את השינויים בסיקור המחאה בקיץ 2011 והצביע אף הוא על הפגיעה בתקציבי הפרסום כסיבה העיקרית לשינוי המגמה שחל בסיקור. זאת לעומת ההתגייסות ההמונית של כלי התקשורת בתחילת הקיץ, שהחלה לדבריו כבר ביוני 2011 – עם הסיקור המקיף של "מחאת הקוטג'ן" שהעביר אותה מהרשתות החברתיות לתקשורת הממוסדת.⁴⁴

כותבים אחרים היו ביקורתיים וחריפים יותר: גיא רולניק מ"הארץ" כתב באפריל 2012 כי התקשורת נשלטת בעצמה על ידי טייקונים, ולכן נפגעה מהמחאה.⁴⁵ גם לנדו כתב כי התקשורת מאסה במחאה מתוך חששם של הטייקונים השולטים בעיתונות שהיא תופנה נגדם.⁴⁶

הסבר נוסף שהוצע היה כי הנושא החברתי פשוט אינו מעניין מספיק את התקשורת לאורך זמן. טליה פלד-קינן, לשעבר כתבת הרווחה של ערוץ 10, טענה שהמחאה מיצתה את "מכסת המקסימום לסיקור נושאים חברתיים". גם גרינבוים הודה כי "העיתונות הכלכלית היא לא עיתונות חברתית. סיפורים חברתיים לא מוצאים את הדרך שלהם לעיתונות הכלכלית".⁴⁷

לדברי פרופ' לנדו התקשורת גילתה פחות אהדה למחאה בשלב השני שלה כי היא לבשה אופי מעמדי, יותר יסודי ופחות נוצץ ואטרקטיבי, והתמקדה בבעיות מהותיות כמו אלו של חסרי הבית. עיתונאים מובילים, כתב לנדו, בניגוד לכתבים הצעירים, נמצאים במערכת שנים רבות ומזדהים איתה יותר משהם מזדהים עם הדרישה לצדק חברתי.

לנדו כתב בהרחבה על "חיסול המחאה" על ידי התקשורת. לדבריו, התיאור של "דעיכת המחאה", דווקא בעת שהתרחבה וקיבלה אופי מגוון יותר – למשל, השתלטות על בניין נטוש בלב תל אביב, גיבוש קבוצות עבודה ספציפיות והתפשטות לפריפריה – הטעה את הציבור וגרם למחאה לסחוף פחות אנשים. לדבריו, הדיווחים בשלב זה הפכו מוטים, שקריים וחסרים ואימצו עמדה המנוגדת למחאה ומשקפת את עמדת הממשלה ובעלי ההון. התקשורת הממוסדת מעלה לטענתו בתפקידה לספק את החדשות ואת המידע העובדתי:

על מי שמתלבט אם להצטרף למאבק ומקבל רושם שהשיא כבר מאחוריו – זה עובד. התקשורת טיפחה דה-מורליזציה נטולת כל יסוד, ובכך הפכה מידיד המאבק לאויבו. חשוב להבין את זה ולא להתלהב מכל כתב שפותח מיקרופון מול פעיל מאהל; לא פחות קריטיים ומשפיעים [...] הם דברי הקריין באולפן לפני שהועבר השידור לשטח, ודברי הפרשן באולפן אחרי כן. המחאה עדיין מסוקרת, אבל המסגור שלה הולך ומזעיק פנים.⁴⁸

⁴² גרינצווייג, 5.4.12.

⁴³ "תיק תקשורת", 26.1.12.

⁴⁴ וימן, 28.6.12.

⁴⁵ רולניק, 27.4.12.

⁴⁶ לנדו, 8.9.11.

⁴⁷ "תיק תקשורת", 26.1.12.

⁴⁸ לנדו, 8.9.11.

סיקור המחאה : מאי 2012

מתודולוגיה

המחקר הנוכחי משתמש בניתוח תוכן איכותני, המתבסס על המתודולוגיה המחקרית של ארגון **קשב** ועל ניתוח מסגורי. זאת, בצירוף היבטים כמותיים (סטטיסטיקה תיאורית), המאפשרים את בחינת אופני הסיקור בתוך הקשר רחב יותר של הבולטות שלה זכתה המחאה, לעומת בולטותם של נושאים אחרים שניצבו בסדר היום במהלך תקופת המחקר. אמנם נפח מספרי ויחסי בלבד אין בו כדי לכלול את כל מרכיבי הבולטות – המושפעים בין היתר גם מגודלו/אורכו של הפריט העיתונאי, מיקומו בעיתון, ניסוחו המילולי והוויזואלי וכדומה – אך יש בנפח זה כדי לתת אינדיקציה לבולטות זו.¹

ניתוח תוכן מסגורי משתמש בניתוח של כלים רטוריים, כגון בחירת מלים, תחביר ומטאפורות, המופיעים בטקסט העיתונאי, במטרה לבדוק את זווית הסיקור המוצגת בו.² מסגור (framing) הוא תבנית ניסוח, שיש בה ממדים הכרתיים ורגשיים, המעניקה משמעות למדווח בטקסט העיתונאי, באמצעות מענה לשלוש שאלות הקשורות זו בזו: מהו הנושא שעל הפרק? כיצד לחשוב על האירוע הספציפי ועל הנושא שהוא מייצג? וכיצד לפעול באותו נושא?³ המסגור העיתונאי מספק, אם כן, לאירועים המסוקרים בעיתונות את הקשרם והגיונם הפנימי, כפי שמבינים אותם העיתונאים.

אחת מהדרכים המקובלות לבחון את המסגור היא לבדוק כיצד נענו בפריט העיתונאי חמשת שאלות היסוד ביחס לאירוע (חמשת המ"מים): מה קרה? מי השחקנים המעורבים (ומה מקומו של כל אחד מהם באירועים)? מתי קרה האירוע? מהו מקום ההתרחשות? ומדוע התרחשה ההתרחשות?⁴ המחקר מראה כי ניתן להציג סיפורים (נרטיבים) שונים על אותו אירוע, באמצעות מתן תשובות שונות לשאלות אלה. סיפורים אלה, בשילוב גורמים כגון ניסוח ורטוריקה, עיצוב ועוד, עשויים ליצור יחס שונה לאירוע והבנה שונה שלו.⁵

על בסיס המתודולוגיה המחקרית של **קשב**, הניתוח האיכותני מתבסס בעיקר על ניתוח הכותרות, והיחסים שביניהן לבין "האותיות הקטנות" שבטקסט. הדגש על כותרות מתבסס על עדויות מחקריות הקובעות כי קוראי עיתונים נוטים לעלעל בעיתון ולקרוא את כותרותיו בלבד, ורק לעתים רחוקות יחסית הם קוראים את הטקסט כולו. זאת ועוד, הכותרות, יחד עם התצלומים והעיצוב הוויזואלי, מייצרות את רוח הסיקור: הן יוצרות אווירה, עמדה רגשית וחויית קריאה, המקנות לפרטי המידע ולפרשנויות המופיעים בגופי הטקסט את משמעויותיהם.⁶

¹ מחקרים שונים מצביעים על כך כי בעיתונות המודפסת קיימת זהות כמעט מוחלטת בין תוצאות הערכת הבולטות העולות מספירה פשוטה של מספר האייטמים לבין התוצאות העולות מבדיקה מורכבת, המביאה בחשבון את גודל האייטם, גודל הכותרת, עמוד הפרסום, המיקום בעמוד והסיווג העיתונאי (ידיעה, כתבה, מאמר וכו'). לעניין זה ראו למשל קדמן, 1998.

² Entman 1993; Gitlin 1980.

³ פלג ואלמי, 2006.

⁴ להב, 2009.

⁵ רועה וכהן, 1998.

⁶ דור, 2003; Dor, 2004. ראו גם "שיטת המחקר של קשב" באתר **קשב** – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל.

מבחינת האופן שבו מופו הידיעות, נבחרו אלו אשר כללו התייחסות למחאה שהתקיימה בקיץ 2012. התייחסות זו הייתה לעיתים ישירה, כמו "המחאה החברתית", או "מחאת הקיץ". פעמים אחרות התייחסות הייתה עקיפה, למשל, על ידי ציון שמם של מנהיגי המחאה כמו איציק שמולי, דפני ליף, סתיו שפיר ועוד. כמו כן, במסגרת המחקר לא נכללו התייחסויות כלליות לתחומים שבהם עסקה המחאה כמו חינוך, תעסוקה ובריאות אם הכתבה לא כללה קישור למחאה עצמה. דיון בסוגיית השירות הצבאי או האזרחי או "השוויון בנטל", ובהצעות שונות לניסוח חוק חלופי לחוק טל – לא נכללו במחקר.

תקופת הניתוח – 14-1 במאי – התאפיינה בחידוש פעולות המחאה, לאחר חודשים ארוכים של פעילות מינורית. הפעילות כללה ארבע הפגנות מרכזיות – הפגנת 1 במאי שנערכה בתל אביב בהשתתפות מאות פעילים, ולא הגיעה כלל לכותרות העיתונים; הפגנה ב-5 במאי בירושלים בהיקף דומה (סוקרה רק ב"מעריב"); ושתי הפגנות רחבות יותר, שבהן השתתפו כמה אלפי אנשים: הפגנה ב-8 במאי נגד הקמת ממשלת האחדות, שנערכה תחת הסיסמה "כל העם אופוזיציה"; והפגנות ברחבי הארץ ב-12 במאי, שנערכו במקביל להפגנות דומות בכמה ערים בעולם.

"ישראל היום": סיקור מצומצם ושלילי

ב"ישראל היום", העיתון בעל שיעור החשיפה הגבוה ביותר בישראל, המחולק חינם במרכזי אוכלוסיה, תחבורה ציבורית ועוד, נמצאו בתקופת המחקר אזכורים של המחאה החברתית ומנהיגיה ב-17 פריטים עיתונאיים (ידיעות, כתבות ומאמרים שהופיעו בעמודי "חדשות היום", "חדשות שישי", "דעות היום" ו"ישראל השבוע"), אולם רק בארבעה מקרים הופיעו אזכורים אלה כחלק מפריט עיתונאי שהוקדש כולו למחאה. ביתר 13 המקרים, האזכור הופיע בגוף הטקסט בלבד, בתוך ידיעה שעיקרה וכותרתה עסקו בנושאים אחרים. ארבעת הפריטים העיתונאיים שהוקדשו למחאה היו שתי ידיעות חדשותיות, הפניה בעמוד ראשון לידיעה פנימית ומאמר דעה. בסך הכול, רק כ-0.75% מכלל הכותרות שפורסמו בעמודי החדשות של העיתון ("חדשות היום" ו"חדשות שישי") עסקו במחאה, לעומת כ-3%, למשל, שניתנו לכל אחד מהנושאים: גבעת האולפנה, פרשת הרפז, מותו של בן ציון נתניהו ומינוי מבקר המדינה.

הסיקור המועט ב"ישראל היום" נטה להציג את המחאה באור שלילי, ולטעון כי ראשיה מערפלים במכוון את העובדה שמטרתה האמיתית היא הפלת ממשלת נתניהו. בשל מטרה סמויה זו ובשל ההטעה הכרוכה בה, כביכול, הוצגה המחאה כ"פוליטית" וכלא-לגיטימית.

מסר זה בא לידי ביטוי, למשל, בכותרת המשנה של הידיעה שהתפרסמה בעמוד 9 של גיליון 13 במאי, לפיה: **המארגנים התעקשו שלא מדובר באירוע פוליטי, אך רבים קראו "כל העם אופוזיציה" ודרשו את הפלת הממשלה**. מסר זה התחזק בפסקה השנייה של הידיעה:

מארגני העצרת בכיכר רבין הדגישו אמש פעם אחר פעם כי לא מדובר בהתכנסות פוליטית, על אף שבקהל נראו שלטים רבים של מפלגת מרצ ואחרים הנושאים כתובות נגד ממשלת האחדות של קדימה והליכוד. בנוסף, רבים מהנוכחים קראו "כל העם אופוזיציה", "הצטרפו להפגנה" – להפיל את הממשלה", וכמובן – "העם רוצה צדק חברתי."

מסר זה, לפיו יש "לקרוע את המסכה" מעל פניה של המחאה ולחשוף את מטרתה האמיתית, חזר על עצמו למשל גם באזכור בטור פרשנות, שהתפרסם בעמוד 7 של גיליון 6 במאי תחת הכותרת **מסלולים עוקפי בחירות:**

באחרונה נראה כי עבור גורמים מסוימים הדמוקרטיה לא פועלת כמו שצריך. ששיטת הטלת הפתקים מפספסת. שהעם מפשל. את הציבור, כמה מצער, אי אפשר להחליף, לכן הם יוצרים מסלולים עוקפי בחירות. כך, למשל, עשו ראשי המחאה החברתית בקיץ הקודם. בשם העם דרשו צדק חברתי, אולם בפועל התגלו כפוליטיקאים במסווה, כשכמעט כולם, מסתיו שפיר דרך איציק שמולי וכלה באלדד יניב, מחפשים עכשיו בית פוליטי לרוץ איתו בבחירות. אגב, אם היתה מצוקה אמיתית, היא היתה פורצת מיד. לא רק כשנוח בחוץ, הילדים בחופש הגדול והסטודנטים סיימו את מבחני סוף הסמסטר. העובדה שראשי המחאה מדברים כבר שנה על חידושה רק בקיץ, מעניקה הוכחה נוספת לאמיתות כוונותיה.

ומהן כוונותיה האמיתיות של המחאה? על כך השיב מאמר דעה של אמילי עמרוסי שפורסם בעמוד 17 של גיליון סוף השבוע, "ישראל השבוע", תחת הכותרת **"מהדורה מיוחדת כפל משמעות":**

עוד מעט שוב ימלאו את חיינו סטודנטים יפים וספונטניים (מאחוריהם יח"צנים ופוליטיקאים ספונטניים), שידרשו צדק חברתי, בתנאי שזה לא בא מבית בית"רי. כשנתניהו נתן להם את טרכטנברג הם אמרו שהם לא מאמינים לו. כשהמנהיג החברתי הצטרף השבוע לממשלה כדי להשפיע על המדיניות החברתית, הם אמרו שהם לא מאמינים לו. ולמה שנאמין לכם, כשאתם דורשים "שינוי חברתי" ומתכוונים לשינוי פוליטי בלבד? בחדשות הפוכות שלי היו מספרים על עוד הפגנת שמאל נגד נתניהו, שבמהלכה עלו דרישות גם בתחום הכלכלי-חברתי.

"ישראל היום" לא הזכיר כלל את הקול מתוך המחאה, המבקש לייצר באמצעותה שיח אלטרנטיבי מחוץ למערכת הפוליטית.

הקו הביקורתי נגד המחאה בא לידי ביטוי באופנים נוספים, בהם הצגת מספר המשתתפים בהפגנות כמספר קטן, המעיד על כישלון המחאה.⁷ כך למשל, כותרת הידיעה על הפגנת ה-12 במאי, שהתפרסמה בעמוד 9 בעיתון, נוסחה כך: **המחאה חזרה לרחוב – בקטן**. מוטיב דומה הופיע גם בהפניה לידיעה, שהתפרסמה באותו היום בעמוד הראשון של העיתון: **המחאה חזרה – רק אלפים באו**.

עורכי העיתון עשו שימוש גם באמצעים חזותיים על מנת להעביר מסר דומה: התמונה שאותה בחרו לפרסם בעמוד הראשון של הגיליון צולמה מרחוק, בחלק מהכיכר בו לא היו מפגינים רבים. המסר שעבר באמצעותה היה של "כיכר גדולה – מעט מפגינים", והעביר תחושה של זרות.⁸

⁷ מחקרים מראים כי מדובר בדפוס חוזר בסיקור של תנועות מחאה. ראו Livio, 2010; Gitlin, 1980.

⁸ מחקרים מראים כי צילום מרחוק יוצר תחושה של זרות. מי שמצולם מרחוק הוא בדרך כלל לא "אחד משלנו". נוסף לכך, צילום מלמעלה יוצר מבע של עליונות ואי-הזדהות ביחס למצולמים. ראו Kress and Van Leeuwen, 2007.

אנשי המחאה החברתית שבו אמש להפגין ברחבי הארץ, בניסיון להוציא שוב את ההמונים לרחובות. המספרים הפעם היו נמוכים בהרבה: רק כ-5,000 הפגינו בת"א וכ-1,000 בירושלים • עמ' 9

ישראל היום, עמוד 1, 13 במאי 2012

אמצעי נוסף אשר בעזרתו קעקע "ישראל היום" את הלגיטימציה של המפגינים היה אופן הדיווח על העצורים בהפגנות. בכותרת המשנה של ידיעה חדשותית שפורסמה ב-9 במאי בעמוד 15 ועסקה בהפגנה נגד הקמת ממשלת האחדות, נכתב בצד דיווח על הטענות נגד "התרגיל הפוליטי", כי בתל-אביב נעצרו שבעה מפגינים, ובהם עיתונאים. בהקשר זה צוין מעצרו של כתב "הארץ", אך לא מעצרו של צלם "ישראל היום" רוני שיצר, אשר עליו דווח במקומות אחרים.⁹ בידיעה עצמה לא ניתן מקום לטענות המפגינים, לפיהן השוטרים השתמשו בכוח מופרז ועצרו אזרחים שלא בצדק, טענות שבאו לידי ביטוי ביתר אמצעי התקשורת שנבדקו. בכך מוסגרו פעולות המשטרה כמוצדקות. מסר זה עלה גם מהתצלום, שצולם מנקודת המבט של השוטרים וכך הזמין את הקוראים להזדהות איתם, ככוחות הבולמים מפגינים תוססים.

שוב יוצאים למחאה: "כל העם הוא אופוזיציה"

מאות הפגינו בתל אביב, בירושלים ובנאר שבע במחאה על האיחוד • בת"א נעצרו שבעה מפגינים, ובהם עיתונאים

צילום: חני שיצור

ההפגנות בתל אביב, אתמול

כזו העיר עד לכנסת. כמו גנבים בלילה נפגשו ראש הממשלה וראש האופוזיציה כדי לגנוב לנו את המדינה, אמרה אתמול רונה אורובנו, ממארגני ההפגנה. גם כבאר שבע התקיימה הפגנה בהשתתפות כ-100 איש, מרביתם סטודנטים מאוניברסיטת בן-גוריון, בסמוך לשרדות רגה.

כתבה כי "בבוקר הזה אני רוצה להגיד משפט אחד לכל אחד ואחת מכם. אני יודעת בדיוק אילו תחרי שות מציפות אתכם לאחר אירועי הלילה – אבל תזכרו שיש גם פו ליטיקה אחרת, והיא תנצח". ההפגנות לא היו מוגבלות לתל אביב בלבד: בירושלים צעדו כ-200 מפגינים מרחבת המשביר במר-

יהודה שזינגר, יורי ילון, גדי גולן ומתי טוכפטר

לא מעט חשו אכזבה לנוכח הקמת ממשלת האחדות: רבים יצאו אתמול לרחובות במי האה על המחלף. כמה מאות בני אדם הפגינו אמש בת"א, ביניהם גם פעילים מוכרים ממחאת הקיץ ופעילים פוליטיים ממפלגות מרצ וחדש. במהלך ההפגנה נעצרו 7 מפגינים, ביניהם גם כתב עיתון הארץ. הפעילים צעקו סיסמאות כמו "העם דורש צדק חב" רתי", "כל העם אופוזיציה". "התעוררנו הבוקר והרחנו ריח רע", אמרה רננית כהן, אחת המפגינות. "אותו ריח של שלטון שמציץ על האזרחים ועלינו". בהפגנה השתתפו גם פוליטיקאים, ביניהם ציפי לבני. בעמוד הפייסבוק שלה

ישראל היום, עמוד 15, 9 במאי 2012

⁹ פרסיקו, 9.5.12; אברהם, 9.15.12.

אופן סיקור דומה חזר על עצמו גם בגיליון 13 במאי. גם שם בחרו העורכים ב"ישראל היום" להבליט דיווח עובדתי על המעצר בכותרת המשנה של הידיעה בעמוד 9, שם צוין כי **עשרה נעצרו בת"א**. את הטענות בדבר הפעלת כוח מוגזם בידי המשטרה בחרו העורכים לדחוק לתוככי הידיעה, ותוך ייחוס הטענות הללו לאיש שמאל:

בתום העצרת חסמו חלק מהמפגינים את הרחובות הסמוכים לכיכר ושישה מהם נעצרו בידי המשטרה. ח"כ דב חנין (חד"ש) אמר: "אני מצטער לראות את האלימות של המשטרה, במדינה דמוקרטית יש זכות למחות. המחאות תמיד היו פוליטיות ויהיו פוליטיות, כי העם דורש צדק חברתי."

מהממצאים עולה אם כן שכמו בשנה שעברה גם בשבועיים שנבדקו ב-2012 "ישראל היום" מיעט לעסוק במחאה והציג אותה באור שלילי. ממצאים אלה בולטים במיוחד לאור הסיקור במתחרה העסקי המרכזי של "ישראל היום", "ידיעות אחרונות", שאליו נפנה כעת.

"ידיעות אחרונות": מחאה בגבולות האופוזיציה

ב"ידיעות אחרונות", שהיה במשך עשרות שנים העיתון הנפוץ ביותר במדינה, נמצאו בתקופת המחקר אזכורים של המחאה ומנהיגיה ב-26 פריטים עיתונאיים (ידיעות, כתבות ומאמרים שהופיעו בעמודי החדשות, ב"דעות אחרונות", במוסף "24" וב"המוסף לשבת"), מתוכם 5 אזכורים בפריט עיתונאי שהוקדש כולו לנושא המחאה. ביתר 21 המקרים, האזכור הופיע בגוף הטקסט בלבד, בתוך ידיעה שעיקרה וכותרתה עסקו בנושאים אחרים. חמשת הפריטים העיתונאיים שהוקדשו למחאה היו שתי ידיעות חדשותיות ושלושה מאמרי דעה. המחאה לא אוזכרה כלל בכותרות העמודים הראשונים של העיתון, והופיעה רק בעמודי החדשות האחוריים ובעמודי הדעות. בסך הכול, רק כחצי אחוז מכותרות החדשות של העיתון עסקו במחאה, לעומת כ-2% שעסקו בנושאים כגון פרשת הרפז, הבחירות בצרפת וגבעת האולפנה.¹⁰

בהכללה ניתן לקבוע כי הממצאים האיכותניים מעלים כי המסגור הדומיננטי שהציע "ידיעות אחרונות" לאירועים עמד על שתי רגליים: תמיכה במחאה, והבנתה כקשורה לפוליטיקה מפלגתית, ובעיקר למפלגות האופוזיציה. בלשון העיתון, בידיעה שפורסמה בעמוד 12 ב-9 במאי: "במאבק המתחדש, כך נראה, הפוליטיקה לא תישאר בחוץ, היא תהיה הסיפור כולו."

כמו ב"ישראל היום" – אולם באופן הפוך ממנו – היחס למחאה בא לידי ביטוי בין היתר באמצעות המסגור של מספר המשתתפים בהפגנות ואופן פעולתה של המשטרה. כך למשל, בניגוד ל"ישראל היום" שהבליט את מיעוט המשתתפים, בחרו העורכים ב"ידיעות אחרונות" להעניק לידיעה על ההפגנה ב-12 במאי, שהתפרסמה ב-13 בחודש בעמוד 10 של העיתון, את הכותרת: **אלפים ברחובות**. בטקסט עצמו נאמר בין היתר: "בתל-אביב החלה ההפגנה בשכונות הדרומיות ובשיאה הגיעו לכיכר רבין אלפים, שזעקו 'כל העם אופוזיציה'". בתמונה שהתלוותה לידיעה זויות הצילום קרובה ונמוכה הרבה יותר מזו שפורסמה ביום זה ב"ישראל היום", מה שיוצר תחושה של קרבה והזדהות.¹¹

¹⁰ מתוך כל הכותרות שהופיעו בעמודי החדשות של העיתון, למעט אלו שהופיעו ב"דעות אחרונות" ובעמוד האחורי של העיתון.

¹¹ Kress and Van Leeuwen, 2007

היחס למחאה בא לידי ביטוי, בין היתר, באמצעות מסגור מספר המשתתפים בה. בין השאר, מסגור זה נעשה באמצעים חזותיים כמו בחירת התמונות, שהצטרפו למסרים שהובלטו בניסוח הכותרות.

כך, ב"ידיעות אחרונות" אשר הציג מסגור דומיננטי התומך במחאה, פרסם תמונה מזווית צילום קרובה ונמוכה, היוצרת תחושה של הזדהות וקרבה – ובה רואים כיכר המלאה באנשים. הכותרת שליוותה את התמונה אמרה **אלפים ברחובות**. "ישראל היום" שנטה להציג את המחאה באור שלילי, מה שבא לידי ביטוי בין השאר בהצגת מספר המשתתפים בהפגנות כמספר קטן, המעיד על כישלון המחאה, בחר לפרסם תמונה של איזור ריק בכיכר, בתצלום רחוק היוצר תחושת זרות. הכותרת שהתלוותה לתמונה זו הייתה **המחאה חזרה – רק אלפים באו**.

"ידיעות אחרונות", עמוד 10, 13 במאי 2012

"ישראל היום", עמוד 1, 13 במאי 2012

גם בידיעה שפורסמה ב-9 במאי ושעסקה בהפגנה נגד ממשלת האחדות, נאמר: "ממשלת האחדות החדשה הוציאה אמש לכיכר הבימה בתל-אביב מאות מפגינים". ביחס לפעולות המשטרה ביום זה נאמר: "במהלך ההפגנה נרשמו עימותים עם המשטרה – ארבעה בני אדם עוכבו לחקירה, שניים מהם עיתונאים. עדים לאירוע סיפרו שהשוטרים נקטו כוח מופרז".

כאמור, העיתון מסגר את המחאה לא רק כלגיטימית אלא, בראש ובראשונה, כקשורה למבנה הפוליטי במדינה דמוקרטית. למרות החיוביות של מסגור זה, מנקודת המבט של יוזמי המחאה, יש בו דחייה של המסגור שחלקם ניסו לקדם, לפיו התהליך שהם מנסים להניע איננו זהה לפוליטיקה המפלגתית המקובלת. דוגמה למסגור שאותו ביקשו להשיג ראשי המחאה הופיעה למשל במאמר דעה מאת איציק שמולי, שפורסם ב-2 במאי בעמוד 32 תחת הכותרת **קום התנערה**. בין היתר נכתב בו:

...הישראלים החדשים של קיץ 2011 לא הגיעו ממחנה פוליטי אחד, מאזור גיאוגרפי מסוים או ממעמד חברתי מובחן, ואותה השונות הייתה לאחד ממקורות העוצמה של מחאתם. עצם העובדה שאפילו במעוזי התמיכה של ראש הממשלה נופצו תבניות החשיבה הקלאסיות של ימין ושמאל, והמונים יצאו אל הרחובות בדרישה לשינוי כיוון חברתי-כלכלי, מהווה את אחד ההישגים הבולטים והחשובים של המחאה ואתגר ממשי עבורנו לקראת הבחירות הקרובות.

אף כי העורכים בעיתון בחרו לפרסם מאמר זה, ניתוח הממצאים מעלה כי המסר שעלה מהסיקור דומה יותר לזה שהוצג במאמר אחר, מאת יונתן יבין, שפורסם ב-2 במאי בעמוד 28, תחת הכותרת **בחירות שלשום**:

דינה הטבעי של מחאת הקיץ היה להוביל להקמת מפלגה זכת מניעים וטהורת מצפון, שתקדם סדר יום אנושי, צודק, סוציאליסטי; שתשיב את עטרת המדינה הדמוקרטית ליושנה. זה לא קרה. [...] בינתיים אין כתובת פוליטית אמיתית למי שחיפשו בקיץ שעבר "צדק חברתי" [...] כשלו המחאה החברתית ללבוש צורה פרלמנטארית נמרצת, הוא-הוא סיפור הבחירות הללו, והוא עוד ייזכר בדברי ימי ישראל כאחד מכישלונותינו המפוארים ביותר.

הקשר שבין המחאה החברתית לבין הפוליטיקה המפלגתית בא לידי ביטוי ב"ידיעות אחרונות" בעיקר בחיבורה לעבודה ולקדימה, תוך אזכור רב של יו"ר מפלגת העבודה, ח"כ שלי יחימוביץ'; אזכורים חיוביים של יו"ר קדימה לשעבר, ציפי לבני; ואזכורים שליליים של היו"ר הנוכחי של המפלגה, ח"כ שאול מופז.

כך למשל, לאחר ביטול הקדמת הבחירות וכניסתה של קדימה לקואליציה, כונה מופז, בידיעה בעמוד 16 של העיתון ב-9 במאי, **כמו זיגוג**. לעומת ייצוג זה תוארה לבני, בידיעה שהתפרסמה בעמוד 12 של העיתון באותו היום, תחת הכותרת **מאחדות כוחות**: "הפעם כוכבת ההפגנה לא הייתה דפני ליף אלא דווקא ציפי לבני, שהגיעה למקום לרגע וגנבה את ההצגה". בהמשך הידיעה צוטטו בהרחבה דברי לבני שאמרה: "מגיעה להם פוליטיקה אחרת של עקרונות ולא של כיסאות. פוליטיקה של ערכים ולא של שורדים. על זה המאבק, ולכן הגענו הערב."

החיבור בין המחאה ללבני הודגש גם באמצעים ויזואליים. כך, למשל, במרכז של תמונה גדולה במיוחד שצורפה לכתבה נראו ציפי לבני וסתיו שפיר, כשהן מביטות זו על זו. התצלום צולם מקרוב ובגובה העיניים, וכך העביר תחושה של הזדהות. בכיתוב שהתלווה לתמונה צוין: "לבני וסתיו שפיר ממובילות המחאה". זאת ועוד: הידיעה מוסגרה בצבעי כחול לבן, אשר העניקו לה דימוי של ממלכתיות לאומית. בצמוד אליה בחציו התחתון של העמוד הופיעה כותרת ענק **הלם קרב**, שחיזקה מסר זה. בשולי העמוד הימניים, הופיע כיתוב מאונך, **תרגיל אחדות**, ותחתיו

הכיתוב מתקפת הנגד. כך, הצטיירה ממשלת האחדות כמתקפה חזיתית שלמולה מתייצבת האופוזיציה השלובה יד ביד עם פעילי המחאה החברתית.

מאחדות כוחות
 ממשלת האחדות בתורמה הראשונה אחת לכולם הניחה בתל אביב האוהל המשותף - כרום אהלי נחמה הקיץ הפעילי המוחל - שמו נגד המפלגה של נתניהו המושל והכריז על חידוש המאבק המבצעי. אלא שהממשלה נכנסת מהפנה לא הייתה צפויה לצי אלא דומה ציפי לבני, שהגיעה למקום לראשונה את הממשלה. "מבנה צעירים שרדפים לניצחון על המדינה ביקשו ממני לבצע" סיפרה ירד המזרחית בראשית הממשלה. "באני כדי לזמן אותם. מניח להם פוליטיקה אמרתי של ערכות ולא של כישורים. פוליטיקה של ערכות ולא של כישורים. על זה המאבק, ולכן הגענו הערב". במאבק המתמשך, כך נראה, הפוליטיקה לא תישאר בוחן היא תהיה הפיכת כוח. בלבד לבני הניחו למכין ימשה גם היריבים נודו חרות, וב-2011 נגדו חורבן ומצוקה במדינה. במהלך הממשלה נרשמו ירידות עם הממשלה - ארבעה בני אדם נשכרו להקדיש, שניים מהם עיתונאים, עזים לראשונה סיפור שהממשלה נכנסה כוח מברר. בתחילתו, לבני ונחמי שלישי, מאגני-לוח הממשלה: כתבו תלם יום ויום ברוב, ילדנו על שמי.

תרגיל אחריות

הלים קרב

אחרי ה'הפתעה' שאירגנו להם נתניהו ומופ, היריבים הפוליטיים נותרו המומים • יחימוביץ': "זו פוליטיקה רעה ומכוערת" • לפיד: "קואליציה של 94 ח"כים הייתה רק בימי צ'אוסקו"

יובל קרני, איתמר אייכנר, צביקה ברוט ואורלי אזולאי | הסיכומון

רוב אחרי שהתעוררו מהשכיחה החליט על ביטול המדינה, סיפור אתמול ייבני הממשלה החריש-ישנה לתקף את מי שהחזירו אותם חרוב במדפי הפרי לים.

ירד סבלת העבודה, ח"כ שלי יחימוביץ', כינסה אתמול סמינר עיתונאים במקום שבו נאמו רק כמה רמות קודם ראש הממשלה בנימין נתניהו ויחזפו חרוב ח"כ שאול מוסק, והגירייה את התרגיל שהובילו "פוליטיקה רעה ומכוערת", "מי שזה מאמין היום למילה שלחם הוא את יותר עוד לאמרו" אמרה יחימוביץ'. "ביטוח האחרונה היינו ערים לרוב המנדוק המלעג ביותר שניראה אי פעם בפוליטיקה הישראלית, סובבינה שעוד תילמד באוניברסיטאות". במשך תקופה יחימוביץ' בעיקר את סבלת קרינה "כל הקונציה היו הייתה פאריסה של אפיוזיה, רעשיו קרינה חולבת לחיות שותפה לפריצת הרפובליקה שפי בוגרת לחלוטין לקולות ששמענו בקיץ האחרון. יחימוביץ' בצהר למבל כעת את הפקיד ירד האופוזיציה בת-26 החברים.

איר לפיד, ירד המפלגה המתחזקת "יש עתיד" הוליו המפסיד תרגיל של ביטול ח"כ

"ידיעות אחרונות", עמוד 12, 9 במאי 2012

גם יחימוביץ' זכתה להתייחסות חיובית. כך למשל במאמר דעה, מאת ברוך לשם, שפורסם בעמוד 24 של המוסף היומי "24 שעות" תחת הכותרת **נתניהו הולך לבחירות: זליג, נאמר:**

אם לבוחר חשובה המחאה החברתית, הרי כדאי להצביע עבור שלי יחימוביץ' [...] היא חרתה את הנושא החברתי על דגלה, וקשה להניח כי תהיה מוכנה לוותר בנושא הזה תמורת תיק בממשלה.

כמו כן התפרסמו בעיתון הערכות כי שפיר ואיציק שמולי יצטרפו ליחימוביץ' במפלגת העבודה לקראת הבחירות הקרובות.

בה בעת, הובע בעיתון גם ספק לגבי מידת ההשפעה הממשית ששיגו המחאה וראשיה במערכת הפוליטית. כתבה שפורסמה בעמוד 10 של "המוסף לשבת" ב-4 במאי, תחת הכותרת **קרוכים**

לקלחת: ריח הבחירות הכניס את היועצים האסטרטגיים והקמפיינרים לתזזית, נאמר בין היתר:

"המחאה תתפוס טרמפ על הבחירות והבחירות יתפסו טרמפ על המחאה, אבל מה שהיה כאן בקיץ שעבר כבר לא יחזור על עצמו", מעריך מי שקרוב לוודאי ינהל את אחד הקמפיינים היותר גדולים בבחירות האלה. [...] "כי בבחירות גם הכסף מדבר, ולתרומות יש משמעות גדולה, ומי שרוצה תרומות למפלגה שלו, לא ירוץ לשתף פעולה עם מסרים נגד טייקונים, שהם התורמים הפוטנציאליים ולא שוכני האוהלים".

לסיכום, כמו "ישראל היום" חיבר גם "ידיעות אחרונות" את המחאה למערכת הפוליטית המפלגתית, אך בניגוד אליו, הוא מסגר זאת באופן חיובי, תוך הדגשת הקשר בין המחאה לאופוזיציה אפשרית לנתניהו. עם זאת, מסגור זה נעשה לרוב תוך דחיית אלטרנטיבות למערכת הפוליטית הממוסדת.

"מעריב": יחס פרסונאלי-אלקטוראלי

ב"מעריב" נמצאו בתקופת המחקר אזכורים של המחאה ב-19 פריטים עיתונאיים, מתוכם שישה אזכורים בפריט עיתונאי שהוקדש כולו למחאה. ביתר 13 המקרים, האזכור הופיע בגוף הטקסט בלבד, בתוך ידיעה שעיקרה וכותרתה עסקו בנושאים אחרים. ששת הפריטים העיתונאיים שהוקדשו למחאה היו חמש ידיעות והפניה בעמוד הראשון. לנושא לא הוקדשו מאמרי דעה. הכותרות שהוקדשו למחאה היו כ-1% מסך כותרות החדשות בעיתון,¹² בדומה לעיסוק במיניו מבקר המדינה ומותו של בן ציון נתניהו.

כמו ב"ידיעות אחרונות" גם כאן נמצא קישור בין המחאה לפוליטיקה מפלגתית. אולם הקישור לא נעשה על בסיס הערכות בדבר המצד במערכת הפוליטית אליו משתייכת המחאה, שהוצגו בעיתונים האחרים (באופן שלילי ב"ישראל היום" ובאופן חיובי ב"ידיעות אחרונות"). תחת זאת, העיתון התמקד בעיקר בהיבט הפרסונאלי של הפוליטיקה, שבמסגרתו עמדה השאלה האם מנהיגי המחאה יצטרפו למפלגות קיימות.

כך למשל עסקה כותרת ידיעה שפורסמה ב-2 במאי בשאלה לאיזו מפלגה יצטרף איציק שמולי. הידיעה אף זכתה להפניה בעמוד הראשון של העיתון, תחת הכותרת:

מצטרף לפוליטיקה: איציק שמולי יכריז בימים הקרובים על התמודדות לכנסת

כותרת המשנה של הידיעה שעסקה בכך בעמוד הפנימי (עמ' 3) הייתה:

מנהיג המחאה החברתית, איציק שמולי, הנחשב נכס אלקטוראלי, יודיע בימים הקרובים באיזו רשימה יתמודד לכנסת * הערכה: יצטרף ליחידות או ללפיד על אף שגם מופז פנה אליו

בידיעה לא היה כלל עיסוק בעמדותיו של שמולי, אלא רק במאבק המתנהל על גיוסו ובהכרה בו כ"נכס אלקטוראלי".

מסר דומה הופיע בידיעה שהתפרסמה בעמוד 6 בחדשות ב-6 במאי ואשר עסקה בהיערכות המפלגות לבחירות. תחת הכותרת **החלה עונת החיזורים**, נאמר בין היתר:

¹² מתוך כל הכותרות שהופיעו בעמודי החדשות של העיתון, עד העמוד "חדשות מהעולם".

הבחירות בשער ובמפלגות הגדולות החל מסע הרכש וההתחזקות הגדול. דרושים גנרלים, כלכלנים בכירים, אנשי אקדמיה בולטים, נשים מצליחניות ובעיקר פעילים צעירים המחוברים היטב למחאה החברתית.

המסר לא השתנה גם לאחר הקמת ממשלת האחדות. ב-9 במאי, הופיעה ידיעה תחת הכותרת **רשימת המתנה** בעמוד 16, שבה נכתב בפירוט מי הם ה"כוכבים שנשארו בחוץ", בנייהם שמולי ושפיר. על שמולי נכתב כי "מאז מחאת הקיץ הקפיד לא להתבטא בסוגיות מפלגתיות. הקדמת הבחירות אילצה אותו להכריע במהרה, כנראה לכיוון מפלגת העבודה. אם ינסה להוביל מחאה מחודשת, יתקשה לגייס תומכי ימין". על שפיר נכתב: "לאור החשיפה לה זכתה בקיץ האחרון והצורך בקידום נשים ברשימת העבודה לכנסת, ראתה עצמה משוריית בעשירייה הראשונה של מפלגת השמאל."

נראה כי העיתון רואה את כניסתם של מנהיגי המחאה לפוליטיקה בתור צעד טבעי וחיובי, אולם מה בדבר עמדותיהם? מה הם הערכים שאותם הם והמחאה שהם מייצגים מביאים למערכת הפוליטית? כל זה לא נדון בעיתון.

מגמה דומה נמצאה גם בידיעה שכותרתה **רק דפני נשאר בבית**, שפורסמה בעמוד 3 של גיליון 4 במאי ודיווחה על החלטתה של דפני ליף להקים תנועה חוץ פרלמנטארי. בין היתר נאמר בטקסט הידיעה (הפסקה הראשונה מובלטת במקור):

דווקא יוזמת המחאה החברתית בקיץ אשתקד, שסחפה מאות אלפים לא תתמודד לכנסת בבחירות הקרובות. דפני ליף כתבה בדף הפייסבוק שלה כי היא, בניגוד לחבריה, לא מצטרפת לפוליטיקה: "אני מקימה תנועה חברתית חוץ פרלמנטרית."

שני חבריה להנהגת המחאה, סתיו שפיר ואיציק שמולי, יודיעו בימים הקרובים לאיזו מפלגה הם מצטרפים. הערכות הן שהשניים ישתלבו בסופו של דבר במפלגת העבודה. חברתם למחאה ליף עקצה אותם אתמול בדף הפייסבוק שלה: "לא לכולם יש מנגנון משומן היטב. מצד שני, כאן יש רוח שאין בחדרים מסוימים". גורם קרוב אליה, שביקש לא להזדהות בשמו, הסביר: "דפני לא מתאימה לעולם הפוליטי, היא לא תשרוד שם דקה. אם היא הייתה מצטרפת לאחת המפלגות היו מנצלים אותה ולא סופרים אותה אחרי זה. סתיו שפיר לעומת זאת הרבה יותר בשלה לעולם הפוליטי, והיא מתנהלת כפוליטיקאית כבר זמן רב." דפני ליף בחרה שלא להגיב לדברים.

המסגור הפרסונאלי-אלקטוראלי השפיע גם על אופי סיקור ההפגנות המרכזיות בתקופה הנדונה: כל עוד ההפגנות היו חלק ברור מ"המשחק הפוליטי" המקובל (או שניתן היה למסגר אותן ככאלה), העיתון תמך בהן. כאשר ההפגנות כללו גם דרישה לשינוי רחב יותר, הקורא תיגר על השיח הפוליטי המוכר והמצומצם, העיתון הסתייג מהן.

כך למשל, היה "מעריב" היחיד מבין העיתונים אשר סיקר הפגנה של פעילים חברתיים בירושלים. כותרת הידיעה שדיווחה על ההפגנה ופורסמה בעמוד 6 של גיליון 6 במאי שאלה: **האם המחאה מתחדשת?** אך מבט כללי על העמוד כולו הבהיר מה ההקשר שלאורה נשאלת השאלה הזו. כותרת הידיעה הגדולה שבעמוד, **החלה עונת החיזורים**, עסקה בסחר-מכר הפוליטי. בנימה דומה, כותרת הידיעה בעמוד 19 של גיליון ה-9 במאי, שדיווחה על ההפגנה נגד התרגיל הפוליטי, העבירו מסר של תמיכה במפגינים:

צעירי המחאה החברתית יצאו לרחובות הערים הגדולות

הפעילים לא חיכו לקיץ ויצאו כבר אמש למחות נגד ממשלת האחדות * הם נשאו שלטים וקראו: "כל העם אופוזיציה", "הכל שחיתות ושקרים" ו"אין מנדט לממשלה" * בתל אביב הוכו מפגינים ועיתונאים על ידי שוטרים

את הידיעה ליוו שתי תמונות. האחת, גדולה, של קבוצת מפגינים הנושאים שלטים שעליהם מסרים הדומים לאלו שהובלטו בכותרת המשנה, ואילו האחרת קטנה יותר, של יו"ר האופוזיציה המתפטרת, ציפי לבני, מתראיינת לכלי התקשורת. גם כאן, הצילומים קרובים יחסית ובגובה העיניים, שוב, תוך יצירת תחושה של הזדהות.

הבחירות עדיין לא הוכרזו רשמית, אבל הקמפיין כבר בעיצומו

החלה עונת החיזורים

אנשי אקדמיה, מצליחנים, גנרלים, כלכלנים - אלה הדמויות הפופולריות ביותר בימים אלה בקרב המפלגות השונות ■ שם המשחק: חיזוק הרשימה ברמות "שוברות תרמית" שיעניקו לה עומק וגיוון

לעבודה דרושים: ג. ר. ל. ים

המטרה: חיזוק הכן הביטחוני של המפלגה בעלת הציון החברתי המבוקש

דרושים: הבחירות בפתח - המפלגות החלו במסע רכש וב"השלמת חוסרים"

לליכוד דרושים: פרופסורים ואנשי אקדמיה

המטרה: חיזוק הכן הליברלי (ומשקל נגד לאלו), דתן ועוד

למפלגת "יש עתיד" דרושים: "מבוגרים" אחר איים

המטרה: לאן את חוסר הניסיון היהודי-ביצועי של יאיר לפיד

לישראל ביתנו דרושות: דמויות שיעשו פחות סקנדלים

המטרה: לא לחזור על מקרה אונסטיה מיכאלי

לקדימה דרושים: שמות אטרקטיביים

המטרה: למלא את החלל שהותירה אחריה ציפי לבני

מאת אריק בודר

הבחירות בשני המפלגות והרו"ת דו-דוש גנרלים, כלכלנים ומצליחנים. אנשי אקדמיה ופופולריים עומדים בפתח. החדשות הטובות הן של מפלגות ה"יש עתיד" ו"מרצ". החדשות הרעות הן של מפלגות ה"ליכוד" ו"קדימה".

המפלגות השונות מנסות להשיג את המטרה שלהן. הליכוד מנסה להשיג את המנדט. קדימה מנסה להשיג את המנדט. יש עתיד מנסה להשיג את המנדט. מרצ מנסה להשיג את המנדט.

החוק השווה על מקום בית המגורים והוליווד כמו בני בנין, עשירי שאלו להנצח האחרים כמו זן הירידה והנפילת אלו עשירים לנפילת נאמנים ברשימת רוסל מרמזה, פעיל תן גרונדו יקשה אולי מאמץ לשינוי את שר הביטחון בוקר, אך הוא גם עשיר לרש שחקן חיזוק ביטוח פרנסותיו אראנסי עסקיה שחוקק את המן הארד דרו הליברלי.

כלידור מבינים עוד כי בנייתו וקוק גם למעמדות בשית וחקון בקרבת הרשימה, אולי ברמתו של הארץ עירי תמנה הודות מרימרגר המבנה הנותן ענייה המורשת למהות החופש, סוכר מה מברית המועצות איציק אפולר, שופטי לאורנה כי דת המלכת בין הקבדה לקרבה בעמדה לעמדת ואת ממשלים ברשימה גנרלים. למהות המפלגה של יחוס בין ארן למעשה ניסיון חילט כמעט בשום תחום, למעט פחות סקנדלים.

המחאה מתחדשת?

« מאז הנמאה החברתית חודרת לרובנות? 8000 איש בעוד אמש בירושלים במחאה עליקון הפוריות. רובם של המפגינים היו צעירים שהשתתפו גם בשנה שעברה במחמת. אולם המארגנים מנסושים כי מדובר רק ברתחלה. במטרה השתתפו סטודנטים מן האוניברסיטה העברית, דושי המאהל החמישי, מפיל ששאל מרדכי צבינסקי כמתן אריות הארג. ג'ם אא יוחי נחירוח, הממשלה צריכה לרשתקד בוכיות העברים, אמר ארוך ומשתובבים בצגרות מזבו המלטים המוכחים, בימות ז'מנס דרוש ארזן חברות" חרבו המוגדרים גם שלטים כוח אחד במחוי שער גמבוע שגבוע, המתייחסים בסיקור למעליות של העובדים, בימות המעל" עובדים ודי עובדים" סוכ. דעי אילי • גיליון: מלא 90

"מעריב", 6 במאי, עמוד 6

צעירי המחאה החברתית יצאו לרחובות הערים הגדולות

הפעילים לא חיכו לקיץ ויצאו כבר אמש למחות נגד ממשלת האחדות ■ הם נשאו שלטים וקראו: "כל העם אפוזיציה", "הכל שחיתות ושקר" ו"אין מגרט לממשלה" ■ בתל אביב הוכו מפגינים ועיתונאים על ידי שוטרים

"קופונות ולא כרטיסים", לילי כהנא, אגף

מאת נתיב חממי, יובל גורן, עמרי מורג ואורי בינדר

רבות דובר על המאה ששפחה לתחום שבו מדין אדם חתולו היחידים של מדינת ישראל הורשו כבר אמש לרחובות תל אביב מאות מפגינים נור מניחו של ממשלת האחדות. המפגינים צעדו מרכזי הביקור של משרד הביטחון והצבא, מפגל חגיגי וחינכי, מיוזם בשם "העם אפוזיציה" על ידע אפוזיציה יחד וסמל את ממשלת האחדות ימריה, להפגנה הניעו גם ידו המפורסמת לרשמי פרי לטו, החיפוש יחסי הריכוז, ניצן חייבי ורוב הניצן טביקסו לרוב את הוועדה לבני שחיתות על ידי הארגונים, אגודה "אנאל" לבקשת הענינים העניינים הולח, שאבטת לוח ישראל, שמונים לראשית על עתיד, מניחה לזה פוליטיקה של מדינות ולא של ממשלה, של כריזמה ולא של שדרים. מניח לזה חילונים שליו החם החד, במספר היו כוחות משטרה רבים שביקשו לצבור על החד, בלבד מניחים כמחויבות חלחלה, הפעולה השקרים אלימות קשה כלפי מפגינים ותיכונאים שסיקרו את האירוע, ואף

מאת המפגינים כיום את המפגל של נתיב חממי "עירי" על אביב, אמש 17 ביולי 2011

בו הניד, תוך שום נשאים שלטים וקראו: "כל העם אפוזיציה", "עם ויחיד גיבס תפוח" רשין מניח לממשלה שחיתות חממה" "אוייבים לאנאל לוחם כירי ענבוכי לנו ולפנינו שלצדכי בישראל ים תקוח, עני" לנו גיבס במחיות, לא בשבת מתי ת יחור, אפוזיציה נאל, סמארגנות הפעיל, גם בבאר שבע ובירושלים יאמר מותח להפגין נגד חתריל האליה, שום גם פעילים של קרינה. סמארגנים ופעילים של מרס בבאר שבע חבר לפעילים במנאל המחאה שוחי בקיץ וקראו: "הכל שחיתות ושקר", בירושלים יאמר המפגינים מרימת "העם אפוזיציה" בני

"מעריב", 9 במאי, עמוד 19

לעומת זאת, סיקור ההפגנה ב-12 במאי, אשר מסריה אתגרו את המערכת הפוליטית המסורתית, העביר לקוראים מסר אחר לחלוטין. הפעם – בניגוד לסיקור ההפגנה ארבעה ימים קודם לכן, שבה השתתפו על פי העיתון מאות מפגינים בלבד, מה שלא מנע ממנו לקבוע ש"צעירי המחאה החברתית יצאו לרחובות הערים הגדולות" – הידיעה לא לוותה בתמונה, ובמקום מסרי התמיכה, שהובלטו בידיעה הקודמת, בחרו עורכי העיתון להבליט בכותרות את אי-הצלחתה של ההפגנה לנוכח מספר המשתתפים הנמוך לכאורה בה. הכותרת המרכזית וכותרת המשנה של הידיעה היו:

אכזבה למארגני ההפגנות

3,000 איש בלבד הגיעו לעצרת בתל אביב

נוכחות דלה יחסית נרשמה גם באירועי המחאה בחיפה ובירושלים * ההפגנות התקיימו במקביל לעצרות נוספות ברחבי העולם

גם בתוך הידיעה עצמה נמשכה הנימה הביקורתית:

אירועי המחאה התקיימו במקביל לעצרות מאורגנות בערים נוספות ברחבי העולם, תחת הסיסמה "להחזיר את המדינה לאזרחים". מעבר למסר העולמי, נשמעו מסרים מקומיים רבים – והבולט שבהם היה "כל העם אפוזיציה". עם זאת, בניגוד למחאת קיץ 2011, לא אורגנו האירועים על ידי גוף מסודר ולא נשמעו מסרים אחידים. "אני לא יודעת בדיוק על מה המחאה, אבל האנרגיה כאן חשובה", אמרה רותי, תושבת רמת גן. "אני לא אוהבת את מה שקורה בחלונות הגבוהים, ומה שקורה בכיכר נראה כמו התחלה טובה".

הקביעה כי ההפגנה הייתה "אכזבה" למארגנים הופיעה למרות שבגוף הידיעה לא רואינו המארגנים ולא הובאה כל ראייה לכך שהם ציפו למספר גבוה יותר של משתתפים.

גם היחס השונה לטענות לפיהן הופעלה אלימות משטרית נגד המפגינים בשני האירועים מעיד על עמדה ערכית שונה: על ההפגנה הראשונה קבעה כותרת המשנה של הידיעה כי **בתל אביב הוכו מפגינים ועיתונאים על ידי שוטרים**, ניסוח המעביר מסר ביקורתי כלפי המשטרה ותומך במפגינים; לאחר ההפגנה השנייה לא דיווח "מעריב" כלל על כך שעשרה מפגינים נעצרו, מידע שהופיע בכלי תקשורת אחרים.

« **אכזבה למארגני ההפגנות**

3,000 איש בלבד הגיעו לעצרת בתל אביב

נוכחות דלה יחסית נרשמה גם באירועי המחאה בחיפה ובירושלים ■ ההפגנות התקיימו במקביל לעצרות בערים נוספות ברחבי העולם

"מעריב", עמוד 14, 13 במאי 2012

"הארץ": הבלטה ודרישה לפוליטיזציה

מספר אזכורי המחאה ב"הארץ" בתקופה הנחקרת היה 32, יותר מבכל עיתון אחר. אך הבולטות המיוחדת של המחאה באה לידי ביטוי בעיקר במספר הפריטים העיתונאיים שהוקדשו כולם לה – 11 במספר (לעומת 4-6 ביתר העיתונים). "הארץ" הקדיש 3.44% מכלל כותרות החדשות בעיתון למחאה,¹³ לעומת פחות מ-1% ביתר העיתונים. מעבר לכך, 5.4% מהכותרות בשלושת העמודים הראשונים של העיתון הוקדשו למחאה, בדומה למספר הכותרות שהקדיש לגבעת האולפנה, והרבה יותר משיעור הכותרות שהוקדשו לאירועים כגון מותו של בן ציון נתניהו ופרשת הרפז (כ-3%), או מינוי מבקר המדינה (כ-2%). העיתון הקדיש פעמיים ידיעות בעמודו הראשון למחאה.

מהממצאים האיכותניים עולה כי "הארץ" תמך במחאה, אולם ביקר את מה שנראה בעיניו כהיעדר גוון פוליטי מספק בה, הן בהתייחס לאי נקיטת עמדה בשאלות מדיניות ובמאבק על פניה של הדמוקרטיה הישראלית והן באי התרגום של השפעת המחאה לכוח אלקטוראלי בקלפי. קו מערכתי זה בא, למשל, לידי ביטוי באופן הסיקור השונה של העיתון ביחס להפגנות ב-8 וב-12 במאי.

ההפגנה הראשונה, שנערכה תחת הסיסמה "כל העם אופוזיציה", זכתה לתמיכה מצד העיתון, תוך מסגור פעולות המשטרה בה כדיכוי בלתי לגיטימי של מחאה דמוקרטית. כותרת הידיעה וכותרת המשנה שלה, שהופיעה בעמודו הראשון של העיתון ב-9 במאי, היו:

אלימות שוטרים ומעצרים בהפגנה נגד התרגיל הפוליטי בתל אביב

המשטרה עיכבה את מנהיגי המחאה, עיתונאים וחבר מועצת העיר ת"א

¹³ לא כולל: דעות, המיטב מעיתוני העולם, הארץ והעולם, ספורט, גלריה והעמוד האחורי.

"הארץ", עמוד 1, 9 במאי 2012

"הארץ", עמוד 6, 9 במאי 2012

לעומת זאת, ההפגנה ב-12 במאי, אשר התאפיינה בריבוי מסרים ובניסיון לייצר שיח אחר וחדש, מוסגרה כמבולבלת ומפוזרת. כך למשל, אמרה כותרת בעמוד הראשון של העיתון ב-13 במאי:

מחאה דור 2.0: העם דורש כל מיני דברים

בעמוד 3 באותו יום היו הכותרת וכותרת המשנה:

מפזרים את ההפגנה

המחאה החברתית המתחדשת נראתה אתמול בכיכר רבין כמו קואליציה מוזרה של אינטרסים ואג'נדות. אפילו מנהיגי הקיץ שעבר נראו פתאום כמו דמויות נוסטלגיות, שטבעו בבלייל חסר מוקד של מסרים

מסר דומה הופיע גם בכותרת ידיעה שפורסמה ב- 14 במאי בעמוד 8 של הגיליון:

פעילים חברתיים: מרוב מסרים לא רואים את המחאה

גם היחס השונה לטענות לגבי אלימות משטרתית נגד המפגינים בשני האירועים מעיד על עמדה ערכית שונה של העיתון ביחס לכל אחד מהם: לאחר ההפגנה הראשונה העלה "הארץ" את נושא האלימות המשטרתית לראש סדר היום, כפי שמראה הכותרת בעמוד הראשון של הגיליון ב-9 במאי, שצוטטה קודם לכן; לעומת זאת, לאחר ההפגנה השנייה נאמר ב"אותיות הקטנות" של הידיעה שהתפרסמה בעמוד 3: "כן, השוטרים פשטו אמש, כמו בכל הפגנה ישראלית, הרבה יותר מדי. אבל אתמול הם לפחות לא היו אלימים, לשם שינוי". העובדה כי באותה הפגנה נעצרו 10 מפגינים דווחה רק בשורה אחת, בתוככי ידיעה סמוכה, תחת הכותרת **מירושלים דרך מדריד ועד לונדון**, שדיווחה על הפגנות נוספות בארץ ובעולם.

"הארץ", עמוד 1, 13 במאי 2012

"הארץ", עמוד 3, 13 במאי 2012

"הארץ", עמוד 8, 14 במאי 2012

מעבר להבדל זה בסיקור שתי ההפגנות, "הארץ" גם העביר מסר בנוגע לעמדות שאותן צריכה המחאה לאמץ, לדעתו – עמדות המייצגות את הצד השמאלי במפה. מסר זה הופיע שוב ושוב בטורי הדעה בעיתון. כך למשל, מחה מאמר המערכת של העיתון, שפורסם בעמוד 2 ב-2 במאי תחת הכותרת **קלקלת בחירות**, על האפליה שנוקטת ממשלת נתניהו בין מפגיני הקיץ שעבר, שלהם לא נמצאו פתרונות דיור, לבין מפוני המאחז הבלתי חוקי מגרון, שבפתרון בעיית הדיור שלהם השקיעה הממשלה 53 מיליון שקלים. הטור מסתיים במסקנה ברורה:

ההחלטה של ממשלת הימין להקצות את התקציב השערורייתי בעבור מפוני מגרון מעלה ניחוח רע של קלקולי כלכלת בחירות. למרבה הצער, זה המחיר שהחברה הישראלית משלמת על אדישותה הפוליטית. הגיע הזמן לכך שהמוני האזרחים שיצאו בהמוניהם לרחובות תל אביב ושדרות בדרישה לצדק חברתי יתרגמו את המאבק שלהם לשפה פוליטית. זו הדרך היחידה למנוע חלוקה קלוקלת של העוגה ולהגיע לצדק חברתי לכל.

מאמר דעה נוסף, שפורסם בעמוד 2 ב-9 במאי, יום לאחר ההכרזה על ממשלת האחדות, ביקש מהתומכים במחאה לתרגמה להצבעה בקלפי לטובת מפלגת העבודה:

בעקבות תרגיל "ממשלת האחדות" הנבזי שעשו שלשום החברה'ה מסיירת מטכ"ל (תעלול שהמחיש מדוע אין צורך בהפיכות צבאיות בישראל), חייבת גם החברה הישראלית לזהות את מקורות התקווה שלה. שלי יחימוביץ' [...] ומפלגת העבודה שהיא עומדת בראשה, מהוות בינתיים חלופה יחידה, עקבית וברורה לניאו-ליברליזם הדורסני וגן העדן לעשירים של בנימין נתניהו, לשלטון הפחד והגזענות ולחונטת הגנרלים בדימוס המתעבת שקיפות דמוקרטית. נכון, השיטה שונה, והבחירות נדחו, אבל זה אפשרי. מהיום חייבים צעירים מוכשרים ומסורים ללכת בעקבות סתיו שפיר, ולהצטרף בהמוניהם, כמתפקדים וכמועמדים, למפלגת העבודה, ולהוסיף לה עוצמה. [...] אזרחים יכולים (וצריכים) להיפטר מפוליטיקאים שעושים להם רע, להבין שיש מי שמציעים חלופה לייאוש, ולבחור בהם.

לעומת התמיכה הברורה בהצטרפות המחאה לפוליטיקה, קול המוחים שביקש לייצר באמצעותה שיח אלטרנטיבי מחוץ למערכת הפוליטית הופיע בעיתון פעם אחת בלבד, במאמר דעה שהתפרסם בעמוד 16 ב-10 במאי, תחת הכותרת **על חתולים ומחאה**. יוסי קליין, כותב המאמר, ביקר את הצטרפותם של חלק ממנהיגי המחאה למערכת הפוליטית וקבע:

מצא חן בעיניהם העניין הזה של השמנת, נראה היה שהם ממהרים להצטרף לחתולים. ספק אם לחתולים כדאי לצרף אותם. מאחורי סתיו שפיר אין המונים. מה אכפת להם מה היא חושבת על הפלסטינים? באגינדה שלה יש רק שתי מלים: "צדק חברתי" ובשמן הלכו אחריה ואחרי חברה מאות אלפים. היא וחבריה היו דובריה של המחאה, הם "חוללו" אותה, אולי "הובילו" אותה, אבל לא הנהיגו אותה. ההצטרפות של שמולי וסתיו לשיטה, לא היתה מפיגה את תחושת המיאוס של המפגינים. הקומבינה של ביבי ומופז יונקת מהשיטה, בשעה שהם אמורים להילחם בה.

[...]

שמולי וסתיו צריכים לעשות עכשיו את מה שעשו בהפגנות: לחולל, להוביל ולדבר. לא מדובר במפלגה, לא בפריימריס ולא במוסדות. מדובר בתנועה, הם יכולים להפוך את הפגנות המחאה לתנועת מחאה. לתנועת מחאה יש כוח.

סיקור המחאה: 24 ביוני 2012

אירועי המחאה לא עמדו מלכת, ונמשכו גם בהמשך חודש מאי ועד כתיבת שורות אלה. במוצאי שבת, 23 ביוני, התרחשה הפגנה שבה נשברו שיאים בקשר שבין המחאה לאלימות. לפיכך ראינו לנכון לשוב ולהפעיל את שיטת המחקר, שבאמצעותה בחנו שיטתית את הסיקור במהלך המחצית הראשונה של חודש מאי, על הסיקור ביום שלאחר ההפגנה – 24 ביוני 2012. כיוון שמחקר זה הוא מחקר "מתגלגל", ארגון **קשב** ימשיך לעקוב אחר סיקור המחאה גם בחודשים הקרובים, בהתבסס על המחקר הנוכחי, על מנת להציע תמונה מקיפה, מעמיקה וכוללת יותר של סיקור המחאה החברתית בעיתונות הישראלית.

ראשיתם של האירועים שסיקורם ייבחנו להלן ביום שישי, ה-22 ביוני, עת ביקשו מספר פעילים להקים אוהל בשדרות רוטשילד. בין הפעילים הייתה גם דפני ליף, שנעצרה. מהתמונות שאותן העלו פעילים ברשתות החברתיות נראה היה כי המעצר היה אלים שלא לצורך. יחד עם ליף נעצרו 11 פעילים נוספים. למחרת, ביום שבת בערב, התאספו אלפי פעילים בתל-אביב למחאה נגד אלימות המשטרה והפגיעה בערכי הדמוקרטיה. במסגרת הפגנה זו, נחסמו לזמן קצר נתיבי איילון ונופצו שמשות של שלושה סניפי בנק. במהלך המחאה צולמו תמונות וסרטים המעידים על שימוש בכוח יוצא דופן מצד משטרת ישראל. מלבד עדויות על שימוש בכוח ואלימות הועלו גם טענות על התנהלות שוטרים בשטח בניגוד לתקנות. במהלך הערב נעצרו יותר מ-90 מפגינים, כאשר בסופו של דבר הוגשו כתבי אישום נגד 14 פעילים בלבד. נטען כי הדבר נבע מהתעלמות השוטרים מנוהלי מעצר. בחלק מהמקרים עברו העצורים מיד ליד ללא מילוי דוחות מעצר, וכאשר הגיעו לבית המעצר גלילות לא ידעו כלל החוקרים מהי העבירה שבגינה הם נעצרו. אותם עצורים שוחררו רק כעבור כמה שעות.¹

על אף ההסלמה בחזית הביטחונית בדרום באותו סוף שבוע, בכל העיתונים זכו אירועי המחאה להתייחסות בשער העיתון, שלוו בתצלומים של הרס, אלימות מפגינים והפרעה לסדר הציבורי. הכותרות הראשיות ב"ישראל היום", "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" מסגרו כולן את המוחים כאלימים ואת השוטרים כשומרי החוק והסדר.

כך למשל קבע "ידיעות אחרונות" בכותרתו הראשית כי **המחאה איבדה שליטה**, ובכותרת נוספת באותו העמוד כי **המפגינים חצו קו אדום**:

"ידיעות אחרונות", עמוד 1, 24 ביוני

¹ קובוביץ' ולוינסון, 26.6.12.

בידיעה, שהתפרסמה בעמוד 7, הודגשה תושיית השוטרים מול המפגינים אשר "שעטו" ברחובות העיר, "צרו" על בניין העירייה ו"השחיתו" סניפי בנקים. זאת בעוד השוטרים "מגנים בגופם" על העירייה נגד המפגינים ה"משליכים לעברם חפצים שונים". הידיעה הטילה את האחריות על האלימות על מנהיגי המחאה בקובעה כי "בין האלפים [...] היו כל מנהיגי מחאת 2011, שלא ניסו לעצור את המפגינים", וכי "סתיו שפיר אף צולמה בתוך סניף בנק פועלים". למרות זאת, בחרו עורכי "ידיעות אחרונות" לצטט בידיעה דווקא מרואיין אנונימי, שזוהה כ"אחד ממנהיגי המחאה" ואשר איים באלימות והבטיח הסלמה. טענותיהם של דפני ליף ואחרים נגד אלימות משטרתית מוגזמת הוזכרו בידיעה, אך הופיעו בסוף הידיעה ובלקוניות, ולאחריהם הופיעו דברי שוטרים, שסרתו את הטענות אחת לאחת.

ב"ישראל היום" הופיעו הטענות כי המשטרה היא שהפעילה אלימות מיותרת רק בסיפא של כותרת הידיעה בעמוד הראשון, בשתי מילים בלבד, לאחר התיאור העובדתי כי **מאות מפגינים התפרעו והמשטרה: זו פרובוקציה**. כותרת הידיעה בעמוד הפנימי, עמוד 13, הייתה: **מחאה אלימה בת"א, המשטרה: פרובוקציה**. כותרת המשנה עסקה בעיקר במטרד שיצרו המפגינים ובאלימותם בקובעה כי המפגינים **ניסו לפרוץ לסניפי בנקים**. בכך הפכה הכותרת מעשה ונדלזים של שבירת שמש לפשע של פריצה לבנק והעלטה קונוטציות של גניבת כסף.

"ישראל היום", עמוד 1, 24 ביוני.

בגוף הידיעה עצמה בעמוד 13 הוצגה כרוניקה לפיה מילאה המשטרה בתחילה תפקיד פסיבי, כאשר המפגינים צעדו "בלי התערבות המשטרה", "לעיניהם המשתאות של השוטרים" אשר "הונחו שלא לעצור את ההפגנה". על פי נרטיב זה, רק כאשר התנהגות המפגינים "אילצה" את המשטרה להתערב, "הצליחה המשטרה לעצור יותר מ-20 מפגינים". לקראת סוף הידיעה הוצגה עדות לאלימות משטרתית ונמסרו בקצרה דבריה של ליף, אך בדומה לידיעה ב"ידיעות אחרונות", זכות המילה האחרונה ניתנה לדוברי המשטרה, שפסלו את הדברים מכל וכל.

ב"מעריב" נקבע ישירות כי **המחאה אלימה**. ההפניה מסגרה את האלימות כתוצאה ישירה של פעילות המפגינים, תוך כדי שימוש מטעה בניסוח **פרצו לבנקים**, למה שבפועל היה מעשה ונדלזים. כמחצית מהידיעה הפנימית, שהתפרסמה בעמוד 8, עסקה בהרס שלו גרמו המפגינים ובניסיון המשטרה למנוע הרס זה. בידיעה הופיע אזכור לאלימות משטרתית מפי מרואיין אחד, וכן צוטטו דבריה של דפני ליף. במובן זה, ניתן לראות במעבר מן ההפניה בשער ועד לסוף הידיעה בעמודיו הפנימיים של העיתון שינוי איטי של המסגור, וכך גם ייחוס הגורם לאלימות משתנה.

"מעריב", עמוד 1, 24 ביוני.

גם ב"הארץ", שעד אז נטה, כאמור, לסקר באופן אוחד את המחאה, קבעה הכותרת הראשית: **עשרות מפגינים פרצו לבנקים וניפצו שמשות**. הכותרת לא כללה אזכור לטענות בדבר אלימות משטרתית, אף שאלו הופיעו בידיעה עצמה, שפורסמה בעמוד 5. ביקורת על האלימות המשטרתית הופיעה במאמר המערכת של העיתון ובמאמר דעה, אך הידיעות החדשותיות, הנתפסות כאובייקטיביות ועובדתיות ולכן להן השפעה מיוחדת, נתנו ביטוי בעיקר לעמדת המשטרה, על פיה ההפגנה הייתה לא חוקית והמפגינים התפרעו באלימות. בה בעת, ניתן ביטוי נרחב יחסית גם לעמדת המוחים לגבי דרישתם לצדק חברתי, זכותם להפגין ותלונותיהם כי המשטרה הפעילה אלימות שלא לצורך.

"הארץ", עמוד 1, 24 ביוני

סיכום ומסקנות

ממצאי המחקר, שבחן את המסגור של המחאה בין 1 ל-14 במאי וב-24 ביוני, מחזקים חלק מהטענות התיאורטיות שהוצגו במחקר זה ביחס לאופן הסיקור העיתונאי של מחאות, אך עומדים בניגוד לטענות אחרות. בהשוואה לעולה מהדיון של מבקרי תקשורת, פרשנים ועיתונאים על אופן הסיקור ב-2011, הם חושפים תהליכי שימור בסיקור, אך גם תהליכים של שינוי. הם חושפים עיתונות המבטאת שונות בלתי מונווליתית מחד גיסא, בעיקר ביחס החיובי או השלילי למחאה. מאידך גיסא הם מצביעים גם על נטיות אחידות יחסית של התקשורת הישראלית, בעיקר ביחס לסוגיות של "חוק וסדר" ובדחייה של האפשרות למסגר את המחאה ולהבינה כפועלת באופן אפקטיבי מחוץ לגבולות הפוליטיים המקובלים.

פרדיגמת המחאה

המחקר מציג ראיות רבות המחזקות את הטענה כי אופי סיקורן של מחאות איננו קבוע וסטטי, אלא דינאמי ומשתנה לאורך הזמן. טענתו התיאורטית של טוד גיטלין¹ ביחס ל"פרדיגמת המחאה", המאופיינת בסיקור נרחב במיוחד של המחאה בתחילתה ועיצוב של תמות ומסגורים שליליים בהמשך, מקבלת כאן חיזוק. המחקר של "יפעת"² והערכות העיתונאים, הפרשנים ומבקרי התקשורת ביחס לראשית המחאה ב-2011 (ראו פרק 3) מעידים כי היא אכן זכתה לחשיפה רחבה ביותר (מוגזמת בעיני אחדים).

כיוון שחשיפה תקשורתית רחבה מאפשרת לתנועות מחאה לצרף אנשים להפגנות ולפעילויות, לקבל אישור ציבורי לחשיבותה של התנועה, לשכנע פעילים בחשיבות המאבק ולמשוך את תשומת הלב של קהל אדיש,³ אין ספק כי העניין התקשורתי העצום שלו זכתה המחאה בראשיתה סייע לה להתרחב ולהתחזק.

בניגוד לטענה של "פרדיגמת המחאה", לפיה תנועות מחאה זוכות בדרך כלל לסיקור מועט ושלילי, ניתוח ההערכות של פרשני תקשורת לגבי 2011 מעלה כי בראשיתה זכתה המחאה בישראל לתמיכה רבה, עד כדי האשמות ב"טרור תקשורתי" נגד מי שלא תמך בה.

עם זאת, בהמשך, ובעיקר לאחר "הפגנת המיליון", החלה ירידה בהיקף הסיקור.⁴ ממצאים אלה אושרו גם במחקר הנוכחי, שבו נמצא כי בממוצע הוקדשו למחאה כ-1.3% מתוך 1,481 הכותרות שהופיעו בתקופת המחקר בעמודי החדשות של העיתונים. נושאי חברה ורווחה, שמוסגרו באופן מנותק מהמחאה, הופיעו בכ-7.7% נוספים מהכותרות.⁵

עם הירידה בסיקור, החלו להופיע בו גם יותר ויותר מסגורים שליליים,⁶ תופעה שנשמרה גם במסגור ב-2012. בהקשר זה הופיעו ב-2011, מסגורים כגון טריוויאליזציה של המוחים, הצגת המחאה כקיצונית והדגשת סכסוכים פנימיים בין ראשיה. ב-2012 בלטו בעיקר מסגורים שהדגישו

¹ Gitlin, 1980.

² אברהם, 25.7.11.

³ Gamson and Wolfsfeld, 1993.

⁴ וימן, 28.6.12.

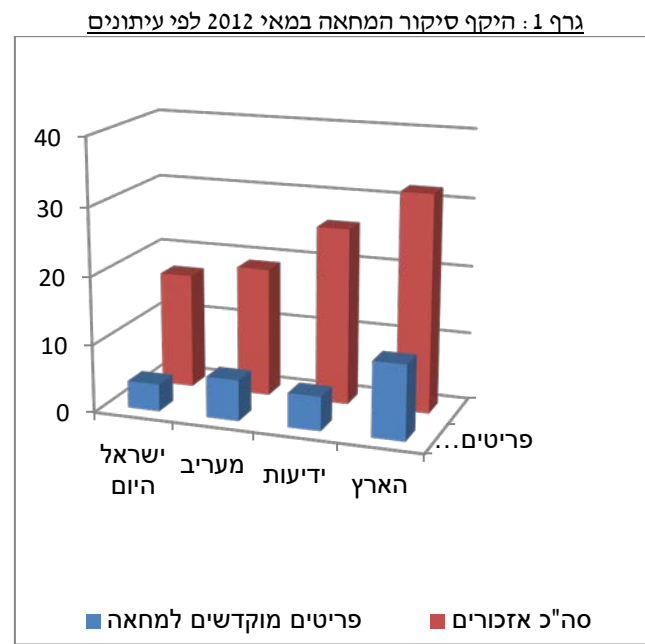
⁵ הנושאים המרכזיים שעמדו בראש סדר היום של העיתונות בתקופה הנדונה היו פשיעה ואלימות (20% מהכותרות בעמודי החדשות) ופוליטיקה מפלגתית (18%).

⁶ לנדו, 8.9.11.

שוליות (בעיקר באמצעות ייצוג המוחים כמעטים) ואלומות. בהתחשב בטענה כי דימויים שליליים מעין אלה נשמרים לאורך זמן רב,⁷ נראה כי ניתן להעריך שנמשיך ונראה מסגורים שליליים של המחאה החברתית גם בהמשך.

היקף ויחס: תקשורת לא מונוליתית

בה בעת מעלה המחקר כי בניגוד למשתמע מ"פרדיגמת המחאה", העיתונות הישראלית איננה מונוליתית בהיקף סיקור המחאה וביחס אליה. המחקר הנוכחי חושף הבדלים ניכרים בין העיתונאים בהקשר זה, כאשר "ישראל היום" ו"הארץ" מייצגים שני קצוות שונים בכל הקשור להיקף הסיקור. גרף 1 מראה את ההבדלים הכמותיים בהיקף סיקור המחאה במאי 2012:

ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם הממצאים של מחקר "יפעת"⁸ ב-2011 לפיו מספר הפריטים העיתונאיים שפורסמו ב"הארץ" ושהוקדשו למחאה היה כפול מזה של יתר העיתונאים, ולעומת זאת הסיקור ב"ישראל היום" היה נמוך במיוחד. בכך הם מעידים על המשכיות של מגמות שנוצרו כבר ב-2011.

המשכיות כזו נמצאה גם בניתוח היחס למחאה במאי 2012, שכמו במקרה של 2011,⁹ חשף התייחסות שלילית ברורה של "ישראל היום" למחאה, התייחסות חיובית יחסית של "הארץ" ו"ידיעות אחרונות", בה בעת התגלה כי התמיכה של "הארץ" ו"ידיעות אחרונות" במחאה לא הייתה אוטומטית, אלא הותנתה ביחס בינה לבין המערכת הפוליטית, שגם בו נדון בהמשך. "מעריב" ניסה להכיל את הדילמה, בעיקר באמצעות המסגור הפרסונאלי-אלקטוראלי שגם בו נדון בהמשך.

חוק וסדר

⁷ Murray, 2008.

⁸ אברהם, 25.7.11.

⁹ אברהם, 25.7.11; ברמן, 26.7.11; פרסיקו, 23.7.11.

בניגוד להיקף המצומצם יחסית שלו זכתה המחאה במאי 2012 ולשונות היחסית בין העיתוננים בתקופה זו, ב-24 ביוני 2012 המחאה זכתה לבולטות גבוהה (אזכורים בעמודים הראשונים של כל העיתוננים) וליחס שלילי כמעט אחיד. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הטענה התיאורטית לפיה התקשורת נוטה למסגר מחאות חברתיות במסגור של "חוק וסדר" (במקום "צדק חברתי"), ולהבליט אירועי אלימות.¹⁰

כאן מתגלה "מלכוד 22", שבפניו עומדות תנועות מחאה: האירועים האלימים הביאו לעלייה בסיקור המחאה, אולם האלימות תפסה את חלק הארי של הסיקור ולא השאירה מקום כלל לסיקור מעמיק של המחאה ומטרותיה. בסיקור גם בלט הממד החזותי של האירועים וחשיבותו כללי התקשורת, שהדגישו באמצעותו את "האקשן",¹¹ כמו גם הסתמכות היתר על מקורות מוסדיים ורשמיים, בעיקר משטרתיים, שעליה מצביע גיטלין.¹²

מצב זה הביא למסגור כמעט זהה בכל העיתוננים, של המפגינים כאשמים באלימות, למרות שפרטי המידע שהופיעו בגופי הידיעות חשפו גם אופני הבנה אחרים של האירועים, לפיהם המשטרה היא שהפעילה כוח מופרז נגד מפגינים שביקשו לממש את זכות המחאה החוקית שלהם. ניתוח הסיקור ב-24 ביוני 2012 מעלה, אם כן, כי העיתונות נצמדה למסגור של "חוק וסדר", תוך אימוץ כמעט מלא של הנרטיב של רשויות אכיפת החוק. התייחסויות לאלימות המשטרית נגד פעילי המחאה הוצנעו, ומטרות המוחים לא זכו להתייחסות. מסגור נוסף שהועלה בהקשר זה הוא הצגת המפגינים כ"מטרד ציבורי",¹³ חוסמי כבישים, שוברי חלונות ואפילו פורצי בנקים בפוטנציה, וכעדר אלים שמטרתו גרימת הרס ואנרכיה.

לנוכח הטענות כי מסגור של "חוק וסדר" עלול דווקא להביא, במעין נבואה המגשימה את עצמה, לאכיפה נוקשה יותר ולהסלמה באלימות,¹⁴ מסגור זה מעלה חשש לאירועי אלימות נוספים, ואולי אף חמורים יותר, בעתיד.

בה בעת חושף מסגור זה את החשיבות של העריכה העיתונאית, שאותה מדגיש ארגון קשב. העובדה שבידי העורכים היו פרטי מידע סותרים ביחס לאחראים לאלימות משמעותה כי כפי שהם בחרו להדגיש את עמדת המשטרה, הם היו יכולים, בעריכה אלטרנטיבית, להדגיש את עמדת המפגינים, באמצעות כותרות כגון: **המוחים: השוטרים נקטו באלימות נגדנו.**

"פוליטי" ו"לא פוליטי"

ממצאי המחקר על מאי 2012 חושפים גם את הקושי של כל העיתונות הממוסדת לחשוב על המחאה מחוץ לגבולות המוכרים של המערכת הפוליטית-מפלגתית. המסר של חלק מפעילי המחאה, לפיו הם מבקשים לקרוא תיגר על המערכת כולה ועל קווי היסוד שסביבם היא בנויה (ימין/שמאל, מדיניות וביטחון ועוד), נדחה למעשה בידי כל העיתוננים, אם כי באופנים שונים: "ישראל היום" ו"ידיעות אחרונות" זיהו לחלוטין בין המחאה לבין החלק השמאלי של המפה הפוליטית בישראל, כאשר "ידיעות אחרונות" ייחס לכך משמעות חיובית, ו"ישראל היום" –

¹⁰ Arpan et al., 2006; Donson et al., 2004; McCurdy, 2012; Rauch et al. 2007; Wolfsfeld et al., 2000.

¹¹ McCurdy, 2012; Rauch et al., 2007.

¹² Gitlin, 1980.

¹³ Di Cicco, 2010.

¹⁴ Donson et al., 2004; Rosie nad Gorringer, 2009.

שלילית. המסר שהובלט ב"ישראל היום" היה כי ערפול המסרים של המחאה נועד לאחז את עיני הציבור ולהסתיר ממנו את אופייה של המחאה ואת מטרתה האמיתית – הפלת ממשלת נתניהו. בשל ההטעיה הזו, ובעיקר בשל המטרה – המחאה אינה לגיטימית. ואילו "מעריב" עשה רדוקציה של פעולה פוליטית למשחק הכיסאות הפרלמנטארי והתמקד בעתידם הפוליטי של מנהיגי המחאה. מעבר להתייחסות שטחית בנוגע לצד במערכת הפוליטית אותו המחאה מייצגת או אמורה לייצג, מהות המחאה, כמו גם הערכים והעמדות שלה, או אלו שהיא צריכה לאמץ, כמעט ולא נידונו על ידי אף אחד מהעיתונים הללו.

לעומת עיתונים אלו, "הארץ" טען כי המחאה מעורפלת ואיננה פוליטית, ולכן חסרת משמעות; בניגוד לשאר העיתונים, "הארץ" העביר מסר בנוגע לעמדות שאותן צריכה המחאה לאמץ, לדעתו – עמדות הקשורות לשאלות מדיניות ולמאבק על אופייה של הדמוקרטיה הישראלית.

ממצא זה עולה בקנה אחד עם הטיעון שככל שטענותיה של תנועת מחאה מורכבות יותר, ודרישתה לשינוי רדיקאלית יותר, כך היא תזכה לסיקור שלילי יותר, עקב קשיי המערכת התקשורתית לסקרן ולהנגישן לקהל הרחב.¹⁵ הממצא גם עולה בקנה אחד עם טענות עיתונאים ופרשני תקשורת, לפיהן גם ב-2011 הסיקור לא שיקף את עומק השינוי שהמחאה דיברה עליו.¹⁶

זאת ועוד, ניתוח השיח חושף כי המושג "פוליטי" זכה למשמעויות שונות זו מזו, אשר שילובן הבלתי ביקורתי יחדיו יצר מסר תקשורתי שמרני. בין היתר הופיעו התפיסות הבאות:

- **"פוליטי" במובן של "מדיני-ביטחוני":** במובן זה, "מחאה לא פוליטית" (או "מחאה חברתית") הוצגה ככזו העוסקת רק בנושאים חברתיים-כלכליים, מתוך הנחה מובלעת שאפשר ואף רצוי להפריד בין הממד המדיני-ביטחוני לממד החברתי-כלכלי, ושהעמדות החברתיות-כלכליות המובעות במחאה אכן משותפות למרבית הציבור, בניגוד לפערים הניכרים בקרבו ביחס לנושאים מדיניים-ביטחוניים.

- **"פוליטי" במובן של "מפלגתי":** כאן ניתן להבחין בשתי משמעויות שונות:

- מחאה מפלגתית במובן שהיא מובלת על ידי מפלגה, או כמה מפלגות, במטרה לשרת את האינטרסים והעמדות שלהן, ולכן רלוונטית רק לתומכיהן. מכאן ש"מחאה לא פוליטית" משמעה מחאה הרלוונטית לחלקים ניכרים מהציבור, אשר חוצה גבולות מפלגתיים מוכרים ואיננה מייצגת אינטרסים הנחתכים רק על פי הזדהות מפלגתית.

- מחאה מפלגתית כחלק מהמנגנון והמשחק הפוליטי הקיימים. מחאה פוליטית, במובן זה, שואפת לשנות את מאזן הכוחות הפוליטי באמצעות הפוליטיקה הממסדית, על ידי הקמת מפלגה חדשה ו/או בפעילות במסגרת המפלגות הקיימות. "מחאה לא פוליטית", לעומת זאת, היא מחאה עממית היוצאת מהרחוב ומתבטאת בו, נגד השיטה בכללה. משמעות זו שימשה לעתים את מתנגדי המחאה כדי לטעון שמנהיגיה מנסים לדאוג לעצמם למקום במפלגה כלשהי.

- **"פוליטי" במובן של "נגד השלטון הקיים":** בהקשר זה מחאה "פוליטית" הוצגה ככזו השואפת להפלת הממשלה הקיימת בכל מחיר, לאו דווקא מתוך אינטרס מפלגתי או

¹⁵ Boyle et al, 2012.

¹⁶ לנדו, 8.9.11; פרסיקו, 3.8.11.

עמדה אידיאולוגית מובהקת. מחאה "לא פוליטית", כאן, היא מחאה הפתוחה להידברות עם הממשלה וחותרת לשינוי המצב החברתי הקיים, גם מבלי להחליף את השלטון.

● **"פוליטי" במובן של מהפכני/קומוניסטי/אנרכיסטי:** כאן מדובר על מחאה היוצאת בחריפות ומתוך עמדה אידיאולוגית נגד המצב החברתי והפוליטי בכללו ושואפת לשינוי מהותי במבנה הפוליטי, החברתי והכלכלי בישראל. כלומר, בניגוד לסעיף 1, כאן דווקא יש זיהוי בין שמאל מדיני לשמאל חברתי. עמדה זו הובעה מצד אחד על ידי פעילים רדיקליים, שהדגישו את הצורך בחיבור, לשיטתם, בין מאבקים שונים (מדיני, כלכלי, מגדרי, סביבתי ועוד), ומצד שני על ידי מתנגדי המחאה, על מנת לסמן אותה כ"הזויה" או קיצונית גם מבחינת עמדותיה בנושאי כלכלה. מחאה "לא פוליטית" נתפסת כאן כשואפת לעורר דיון ציבורי, אמנם נוקב, אך אינה מערערת על הסדר החברתי כולו.

הערבוביה שבה השתמשו העיתונאים בתפיסות השונות של המושג "פוליטי" גרמה לכך כי הקול האחר של המחאה, זה המבקש לעצב מחדש את כללי המשחק מחוץ למערכת הפוליטית המוכרת, זה היוצא נגד השיטה כולה, נעלם כמעט לגמרי מתמונת המציאות שהם ציירו לקוראיהם.

הסיבות לאופן הסיקור

המחקר הנוכחי, אשר עסק בניתוח תוכן של הסיקור עצמו, ולא בבחינת אופני העבודה של העיתונאים, איננו יכול להציע, כמובן, הסבר מלא ושיטתי לממצאים. עם זאת, לנוכח הטענות העיוניות שהועלו במחקר וניתוח הדיון שנערך בקרב עיתונאים, פרשנים ומבקרי עיתונות לגבי הסיקור ב-2011, אפשר להציע כי תבניות השגרה של עבודת העיתונאים ומערכות מדיה;¹⁷ אופי המחאה; והאינטרסים הכלכליים והאידיאולוגיים של העיתונאים ושל שחקנים פוליטיים חברו יחדיו כדי להוביל לאופן הסיקור שהתגלה.

תבניות השגרה התגלו בין היתר בתלות במקורות מוסדיים, שבלטה בעיקר ב-24 ביוני; בהעדפת הדרמה וה"אקשן" על פני הדיון המורכב; בהעדפת סיקור שלילי על פני חיובי;¹⁸ ובהעדפת העיתונאים להכניס את המחאה למשבצות המפלגתיות-מדיניות הקבועות במקום להתמודד ברצינות עם ניסיונותיהם של חלק מראשיה להציע שיח אזרחי חדש. השפעת אופי המחאה עצמה בולטת בעיקר בהשוואה בין הסיקור במאי לבין הסיקור ב-24 ביוני, על הבדלי האלימות בשתי נקודות הזמן הללו.

ההשפעה של האינטרסים החיצוניים של בעלי העיתון איננה ניתנת כמובן להוכחה באמצעות המחקר הנוכחי, אך הממצאים המצביעים על היחס השלילי של "ישראל היום" למחאה והיחס החיובי של "הארץ" אליה מאששים את ההשערה כי העמדות האידיאולוגיות של שני העיתונאים הללו ובעליהם השפיעו על אופן הסיקור השונה שלהם. ניתן גם לטעון כי "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", שלחלק מבעליהם (בעיקר דנקנר ופישמן) יש השקעות רבות בישראל, לאו דווקא בתחום התקשורת, ולכן עניין ביציבות כלכלית גבוהה והתנגדות למסר האנטי-ריכוזי של המחאה,

¹⁷ McCurdy, 2012; Oliver and Maney 2000.

¹⁸ גלטונג ורוגה, 1995.

"בייתו" את המחאה באמצעות צמצומה לכדי פעילות אופוזיציונית מפלגתית, ואפילו פרסונאלית. בכך, הם מסגרו אותה כגורם שאיננו חותר נגד הסדר הישן, אלא משתלב בו.

שאלות המשך:

המחקר הנוכחי הוא רק ראשון בסדרה מתוכננת של מחקרים על המחאה. הוא מותיר אחריו שאלות רבות שלא קיבלו תשובה, כגון: כיצד ממוסגרת המחאה בכלי תקשורת שאינם עיתונים? מה הקשר בינה לבין מסגורים במוספים הכלכליים של העיתונים, שלא נבדקו במסגרת הנוכחית? מה הקשר בין הדרישה ל"צדק חברתי" לבין הדרישה ל"שוויון בנטל" הצבאי שמעלות תנועות כגון "הפראירים"? וכמובן: כיצד יתפתחו המחאה וסיקורה בעתיד? לשאלות אלה ונוספות יוקדשו המחקרים הבאים בסדרה זו.

רשימת מקורות

מקורות בעברית

אבן, י. (25.8.11) "הסתיימה שביתת הרופאים". *חדשות ערוץ 2* : <http://www.mako.co.il/news-channel2/Channel-2-Newscast/Article-fb632e9f4e10231017.htm> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אבנרי, א. (6.1.07) "שלוש נשים כוחניות". *האתר של אריה אבנרי* : <http://avneri-a.co.il/avneriJournals.asp> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אבנרי, א. (29.12.06) "שלושה ידוענים". *האתר של אריה אבנרי* : <http://avneri-a.co.il/avneriJournals.asp> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אברבך, ל. (25.11.10) "קרוב משפחתי בדומונט-שאוברג, בעלי 'הארץ': הבן פוטר ויצא נגד אביו". *גלובס* : <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000603827> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אברהם, ד. (9.15.12) "שחררו העיתונאים שנעצרו בהפגנה נגד ממשלת האחדות". *וואלה!* : <http://b.walla.co.il/?w=/3050/2531494> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אברהם, ד. (25.7.11) "מחאת האוהלים: 'ישראל היום' בפרופיל נמוך; 'הארץ' מוביל בסיקור". *ענע 10* : <http://media.nana10.co.il/Article/?ArticleID=817317> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

אגמון, א. וע. צדיק (2011) *ניתוח ההשלכות הכלכליות של ריכוזיות ובעלויות צולבות על כלי התקשורת*. ירושלים: מרכז המחקר והמידע – המחלקה לפיקוח תקציבי.

אלפר, ר. (16.5.08) "עיתון? בייתון?". *nrg* : <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/733/583.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

בנימין, ע. (5.8.11) "יש עיתונאים זיג-זג". *העין השביעית* : http://www.the7eye.org.il/DailyColumn/Pages/060811_Journalistic_zig_zag.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

בר-זהר, א. (8.5.12) "נתניהו: ישראל זקוקה לציבות || מופז: מדובר במהלך היסטורי גדול - בלי סחטנות וכיבודים". *הארץ* : <http://www.haaretz.co.il/news/politi/1.1702930> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

בר-זהר, א. (27.9.11) "שלמה בן צבי לבית המשפט: עורך 'ישראלי' מונה לבקשת נתניהו ואדלסון". *דה מרקר* : <http://www.themarker.com/advertising/1.1485244> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ברמן, ר. (26.7.11) "בישראל יש מחאת אוהלים, בישראל היום אין". *mako* : <http://www.mako.co.il/video-blogs-rechavia-berman/Article-85384d2d8556131006.htm> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ברנובסקי, י. ד. לביא וי. ילון (20.7.11) "מפסיקים להיות נחמדים". *ישראל היום* : http://www.israelhayom.co.il/site/newsletter_article.php?id=12093 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ברק, ר. (2.4.12) "האם המלחמה בין קשת ו'ידיעות אחרונות' עולה מדרגה?". *גלובס* : <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000738305> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

- ברק, ר. (30.8.11) "עובדי החדשות בערוץ 1: לשכת רה"מ מציבה לנו דרישות". *גלובס*: <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000678199> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גוטוויץ, ד. (5.12.11) "התקשורת והמחאה החברתית – פרופ' דני גוטוויץ". *הטלוויזיה החברתית*: <http://tv.social.org.il/social/2011/12/16/the-media-danny-gotwi> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גולדן, ש. (18.5.12) "כל האמצעים כשרים". *nrg*: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/369/362.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גולן, מ. (12.8.11) "אהבת ישראל של ישראל היום". *גלובס*, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000672816> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גולן, מ. (12.6.11) "השותפים של עומס שוקן". *גלובס*: <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000653315> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גינת, ג. (19.3.10) "מלחמת העיתון בשלטון". *ישראל היום*: <http://www.global-report.com/disillusion//a1205> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- גלטונג, י. ו.מ.ה. רוגה (1995 [1970]), מבנה חדשות החוץ: סיקור המשברים בקונגו, בקובה ובקפריסין בארבעה עיתונים זרים. בתוך בד' כספי (עורך), *תקשורת המונים: זרמים ואסכולות מחקר – מקראה*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה: 200-233.
- גרנצווייג, א. (5.4.12) "מנכ"ל ערוץ 10 לעובדיו: אל תייצרו מחאה". *הארץ*: <http://www.haaretz.co.il/gallery/television/1.1680033> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- דרור, י. (9.9.11) "אין ארוחות חינם". *העין השביעית*: http://www.the7eye.org.il/DailyColumn/Pages/100911_No_free_Meals.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- דור, ד. (2003) *מאחורי חומת מגן*. תל אביב: בבל.
- "המניפסט הבינלאומי לקראת ה-12 במאי". *מחזירים את המדינה לאזרחים*: <http://12m-il.org/global/menifest> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- הר-זהב, נ. (1.9.11) "האם לפני ליף סרבנית גיוס?". *ערוץ 7*: <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/225313> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- הרמן, ת. (2011) *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011*. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ובר, י. (4.9.11) "אין דבר כזה פעיל חברתי מדי". *אתר "צדק חברתי"*: <http://j14.org.il/articles/5142> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- וולף, פ. (29.4.12) "סקר: הליכוד עם 31 מנדטים, מופז וקדימה - 13 בלבד", *וואלה*!: <http://news.walla.co.il/?w=9/2528665> (נדלה בתאריך ה-8.7.2012).
- וימן, ג. (28.6.12) "המחאה החדשה והתקשורת הוותיקה". *הארץ*: <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1742494> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- ויסמן, ל. (31.5.12) "מכה ל"הארץ": "ישראל היום" יקים בית דפוס משלו". *גלובס*: <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000753448> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- ולמר, ת. (1.8.11) "המוחים יפגשו עם פרס; 'דרישת המצלמות - טעות'". *ynet*: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4102850,00.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ולצר, י. (13.4.08) "בכיר ב"מעריב": "המו"מ עם אדלסון תקוע. כבר 10 ימים אין מגעים". הארץ : <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1318060> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ועדת טרכטנברג - אתר האינטרנט הרשמי : <http://hidavrut.gov.il> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

זרחיה, צ. (16.5.10) "נציגי נתניהו לוחצים למנוע אישור חוק "ישראל היום"; הערכות: ההצעה לא תעבור". דה מרקר : <http://www.themarker.com/advertising/1.572582> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

חודורוב, מ. (5.8.11) "דרישות המחאה נחשפות: עצירת ההפרטות, פיקוח על מחירים ושכר הדירה". חדשות ערוץ 10 : <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=820208> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

טאוסניג, ש. (18.8.2011), "התקפות של היפופוטמים", העין השביעית : http://www.the7eye.org.il/PaperReview/Pages/190811_Attacks_by_hippos.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.2012).

כץ, א. (28.7.10) "רעידת אדמה בעולם העיתונות: סקר TGI קובע - ישראל היום' עקף את ידיעות". אייס : <http://www.ice.co.il/article/view/242299> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

להב, ה. (2009). "הנאשמת", "הסיוט" ו"התות המכני": מקרה מבחן של סיקור אונס בעיתונות הישראלית. מגמות מ"ו (1-2) : 86-108.

לביא, צ. (3.8.11) "ברוב של 57 מול 45: אושר סופית חוק הוודלים". ynet : <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4103810,00.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

לוי, ד. (25.7.11) "מהגבינה לבית, לרחוב". העין השביעית : http://www.the7eye.org.il/DailyColumn/Pages/260711_Why_protesters_on_housing_prices_succeed_where_others_failed.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ליאור, א. ג. כהן וי. ליס (3.8.11) "בניגוד לדרישת המוחים: ראש הממשלה, בנימין נתניהו, דוחף לאישור חוק הדיור בכנסת". הארץ : <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1371305> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

ללא שם (1.7.11) מחאת הקוטג' - דף המחאה הרשמי בפייסבוק : <http://www.facebook.com/events/203744079670103> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

לנדו, ע. (8.9.11) "הציבור מודיע לתקשורת: הבה ניפרד ולא כידידים". לא למות טיפש: הבלוג של עידן לנדו : <http://idanlandau.com/2011/09/08/public-says-goodbye-to-media> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

מגן, ה. (27.6.09) "צפניה ברזילי: 'המדינה נכשלה בטיפול בהלבנת הון'". גלובס : <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000474526> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

מורג, ג. (15.1.12) "פונה מאהל התקווה בת"א: יחס כמו למחבלים". ynet : <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3558717,00.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

מחאת האוהלים – קיץ 2011, ריכוז כתבות, מאמרים וסקירות. העין השביעית : http://www.the7eye.org.il/SpecialReview/Pages/040811_Tents_protest_summer_2011.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

- מן, ר. (31.7.11) "תעתועי קיץ". העין השביעית :
http://www.the7eye.org.il/DailyColumn/Pages/010811_Delusions_of_Summer.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- "מעקב האגודה : חקיקה אנטי-דמוקרטית" (1.2.12) האגודה לזכויות האזרח בישראל :
<http://www.acri.org.il/he/?p=1231> (נדלה בתאריך ה-9.7.12).
- מערכת דה-מרקר, (22.10.10) "המיליארדים האמריקאים שסומנו כתורמים פוטנציאליים
 לנתניהו : אדלסון, מילצין ולאודר". דה מרקר : <http://www.themarker.com/misc/1.592527>
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- מערכת דה-מרקר, (3.7.08) "שלדון אדלסון : משתמש בעיתון כדי להדיח את אולמרט". דה
 מרקר : <http://www.themarker.com/advertising/1.487517> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- מערכת דה-מרקר, (30.6.08) "שלדון אידיאולוג - לא אכפת לו מפנקס הצ'קים". דה מרקר :
<http://www.themarker.com/law/1.487134> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- מערכת וואלה (8.12.11) "סוף סוף : נחתם ההסכם בין הרופאים המתמחים והאוצר". וואלה :
<http://health.walla.co.il/?w=/18/1883517> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- "מצב הדמוקרטיה בישראל", ישראלים להצלת הדמוקרטיה :
http://savedem.org.il/?page_id=4 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- נחמיאס, ע. ודה-מרקר (15.7.11) "מירי רגב גורשה ממאהל המחאה : יהיו להם ראסטות וריח של
 אלכוהול". נענע 10 : <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=815150> (נדלה בתאריך
 ה-8.7.12).
- עוזרי, ר. (5.6.12) "כמעט כל המלצות טרכטנברג יושמו, פרט לתנאי התעסוקה". דה מרקר :
<http://www.themarker.com/news/1.1724447> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- ערוץ היו-טיוב של שלי יחימוביץ' (6.8.11) "מה חושבת שלי על המחאה החברתית?". YouTube :
<http://www.youtube.com/watch?v=t8NNjrbvRj4> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- פיוטרקובסקי, ש. (28.2.12) "טרור תקשורת". ערוץ 7 :
<http://www.inn.co.il/News/News.aspx/234277> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- פלג, מ. ואלומי, א. (2006). מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-
 פוליטי. אגרת א. תל אביב : מכון חיים הרצוג, לתקשורת, חברה ופוליטיקה.
- פרנקל, ב. ומ. אזולאי (16.7.11) "אנשי מאהל הדיור : המחאה חברתית, לא פוליטית". ynet :
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4096038,00.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- פרסיקו, א. (7.6.12) "בעיית הסברה". העין השביעית :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/070612_PR_Problem.aspx (נדלה בתאריך ה-
 8.7.12).
- פרסיקו, א. (9.5.12) "בעיית הסברה". העין השביעית :
[http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/090512_Police_detained_a_journalist_in_Tel
 Aviv.aspx](http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/090512_Police_detained_a_journalist_in_Tel_Aviv.aspx) (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- פרסיקו, א. (13.9.11) "אני לא בריון". העין השביעית :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/080911_I_am_not_a_thug.aspx (נדלה בתאריך
 ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (29.8.11) "היום הדברים נעשים מהמקפצה". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/300811_Today_things_are_done_off_the_ding_board.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (14.8.11) "יותר מבר רפאלי". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/150811_More_than_Bar_Refaeli.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (8.8.11) "מפגן כוח". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/090811_Demonstration_of_force.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (3.8.11) "מנפנים על הגחלים". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/030811_No_guidance_from_above.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (25.7.11) "המשך בעמי 10". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/260711_See_page_10.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (23.7.11) "נדליין 2011". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/PaperReview/Pages/paper_review_240711_real_estate_2011.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרסיקו, א. (25.11.09) "דבר המפרסם". *העין השביעית* :
http://www.the7eye.org.il/articles/Pages/261109_Yediot_Achronot_in_the_media_battlefield.aspx
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

פרת, ת. (4.9.11) "סיקור הפגנת המליון בערוץ 10 : המיפקד הלאומי של אושרת קוטלר", *עכבר העיר* :
http://www.mouse.co.il/CM.television_articles_item,790,209,63135,.aspx
 (נדלה בתאריך ה-14.7.12).

צזנה, ש. חזי שטרנליכט וזאב קליין (27.7.11) "50 אלף דירות בשנה וחצי". *ישראל היום* :
http://www.israelhayom.co.il/site/newsletter_article.php?id=12199
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

צוות יונה-ספיבק – אתר האינטרנט הרשמי : http://j14.org.il/spivak/?page_id=17 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

קדמן, י. (1978) [1998] "תפקיד העיתונות בעיצוב סדר היום של הכנסת בנושאי רווחה", בתוך ד. כספי וי. לימור (עורכים). *תקשורת המונים בישראל – מקראה*. תל-אביב : האוניברסיטה הפתוחה.

קובוביץ', י. וח. לווינסון (26.6.12) "עשרות מעצרים בניגוד לחוק", *הארץ* :
<http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1740573>
 (נדלה בתאריך ה-9.7.12).

קייס, ר. (28.7.11) "מארגנות מחאת העגלות : הופתענו, זו רק ההתחלה". *ynet* :
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4101597,00.html>
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

קנה, ה. (15.2.12) "פרשת הלבנת ההון : גאידמק ישלם 3 מיליון שקל". *כלכליסט* :
<http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3562282,00.html>
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

קריסטל, מ. (7.10.11) "כך התגלגל כדור הקוטג'. *ynet* :
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4132530,00.html>
 (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

- קרניאל, י. (3.11.11) מצגת מתוך הפאנל "ריאליטי האוהלים". אתר "המרחב הציבורי": <http://www.publicsphere.co.il/?p=31> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- קשתי, א. (8.6.12) "ואולי לא הייתה מחאה מעולם". הארץ: <http://www.haaretz.co.il/magazine/1.1726589> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- רביד, ב. (8.2.12) "פובליציסט בכיר ב"ישראל היום" מועסק ע"י משרד רה"מ". הארץ: <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1637332> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- רובינשטיין, א. (2012) באין ממשלה. אור יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, דביר.
- רוזנטל, מ. (22.5.12) "עיתונאי "מעריב" קוברים עצמם מבושה". דה מרקר: <http://www.themarker.com/news/1.1713445> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- רולניק, ג. (27.4.12) "ואם יבוא גל מחאה נוסף". דה מרקר: <http://www.themarker.com/markerweek/thisweek/1.1694926> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- רועה, י. וכהן, ע. (1998). אחד הימים היותר עקובים מדם: ניתוח השוואתי של חדשות פתוחות וסגורות בטלוויזיה. בתוך ד' כספי וי' לימור (עורכים), *אמצעי תקשורת המונים בישראל – מקראה*, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה: 476-463.
- רמתי, מ. (19.12.09) "מלחמות העיתוננים: שלדון אדלסון נגד נוני מוזס". דה מרקר: <http://www.themarker.com/advertising/1.549916> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- שומפלבי, א. (1.8.11) "סערה בליכוד: 'אין מחאה, כולם עם נרגילה וסושי'". ynet: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4103048,00.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- "שיטת המחקר של קשב", קשב – המרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל: <http://keshev.org.il/research-methodology.html> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- שיף, ע. (4.9.11) "הפגנת המיליון: "האח הגדול" של חדשות 2 והתבוסה של שלום חנוך לאייל גולן", וואלה!: <http://e.walla.co.il/?w=/269/1856630> (נדלה בתאריך ה-14.7.12).
- תיק תקשורת (6.5.12) "המחלקה המסחרית". העין השביעית: http://www.the7eye.org.il/Tik_Tikshoret/Pages/tik_tikshoret_060512.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- תיק תקשורת (26.1.12) "בלי להעליב אף אחד". העין השביעית: http://www.the7eye.org.il/Tik_Tikshoret/Pages/tik_tikshoret_260112.aspx (נדלה בתאריך ה-8.7.12).
- "תקשורת ודמוקרטיה". אתר פרויקט דמוקרטיה: <http://democracy-project.org.il/he/media> (נדלה בתאריך ה-8.7.12).

מקורות באנגלית

- Arpan, L. M., Baker, K., Lee, Y., Jung, T., Lorusso, L. and Smith J. (2006) News Coverage of Social Protests And The Effects Of Photographs And Prior Attitudes. *Mass Communication and Society*, 9(1): 1-20.
- Avraham, E. and First, A. (2006) Media, Power and Space: Ways of Constructing the Periphery as the Other. *Social and Cultural Geography*, 7(1):71-86.

Boyle, M. P., McLeod, D. M. and Armstrong, C. L. (2012) Adherence To The Protest Paradigm: The Influence Of Protest Goals And Tactics On News Coverage In US And International Newspapers. *The International Journal Of Press/Politics*, 17(2): 127-144.

Boyle, M. P., McCluskey, M. R., McLeod, D. M. and Stein, S. E. (2005) Newspapers And Protest: An Examination Of Protest Coverage From 1960 To 1999. *J&MC Quarterly*, 82: 638-653.

Boyle, M. P. and Schmierbach, M. (2009) Media Use and Protest: The Role of Mainstream and Alternative Media Use in Predicting Traditional and Protest Participation. *Communication Quarterly*, 57(1): 1-17.

Brasted, M. (2005) Framing Protest: The Chicago Tribune And The New York Times During The 1968 Democratic Convention. *Atlantic Journal of Communication*, 13(1): 1-25.

Bruck, C. (30/6/08) "The Brass Ring: a multibillionaire's relentless quest for global influence". *The New Yorker*: http://www.newyorker.com/reporting/2008/06/30/080630fa_fact_bruck (Retrieved on 8 July 2012).

Chomsky, Noam. (1997) *Media control: The spectacular achievements of propaganda*. New York: Seven Story.

Di Cicco, D. T. (2010) The Public Nuisance Paradigm: Changes In Mass Media Coverage Of Political Protest Since The 1960's. *J&MC Quarterly*. 87: 135-153.

Detenber, B. H., Gotlieb, M. R., McLeod, D. M. and Malinkina, O. (2007) Frame Intensity Effects Of Television News Stories about A High-Visibility Protest Issue. *Mass Communication and Society*. 10(4): 439-460.

Donson, F., Graeme C., Welsh, I. and Tickle. A. (2004) Rebels With A Cause, Folk Devils Without A Panic: Press Jingoism, Policing Tactics And Anti-Capitalist Protest In London And Prague. *Internet Journal of Criminology*. [Online]. <http://www.internetjournalofcriminology.com/Donson%20et%20al%20-%20Folkdevils.pdf> (Retrieved on 24 June 2012).

Dor, D. (2004) *Intifada Hits the Headlines: How the Israeli Press Misreported the Second Palestinian Uprising*. Indiana University Press.

Entman, R. (1993) Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* 43 (4): 51-58.

Gamson, W. A. and Wolfsfeld, G. (1993) Movements and Media As Interacting Systems. *Annals of The American Academy Of Political And Social Science*, 528: 114-125.

Gitlin, T. (1980) *The Whole World Is Watching: Mass Media In The Making And Unmaking Of The New Left*. Berkeley: University Of California Press.

- Halloran, J. D., Elliott, P. and Murdock, G. (1970) *Demonstrations and Communication: A Case Study*. London: Penguin.
- Herman, E. S., Chomsky, N. (1988) *Manufacturing Consent*. New York: Pantheon
- Koopmans, R. (2004) Movements and Media: Selection Processes and Evolutionary Dynamics In The Public Sphere. *Theory and Society*, 33: 367-391.
- Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2007) *Reading images: The grammar of visual design, second edition*. London: Routledge.
- Livio, O. (2010) *Reds, white and blue: The dialectical construction of Zionism through the communist other in the Israeli press, 1948-1976*. *Journalism*, 11(5): 549-566.
- Margolick, D. (30.7.12) "The Netanyahu Paradox". *Vanity Fair*: <http://www.vanityfair.com/politics/2012/07/benjamin-netanyahu-on-israel-mitt-romney> (Retrieved on 8 July 2012).
- McCurdy, P. (2012) Social Movements, Protest and Mainstream Media. *Sociology Compass*, 6(3): 244-255.
- McLeod, D. M. (2007) News Coverage and Social Protest: How the Media's Protest Paradigm Exacerbates Social Conflict. *Journal of Dispute Resolution*, 2007: 185-194.
- McLeod, D. M. and Hertog J. K. (1999) Social Change and the Mass Media's Role in the Regulation of Protest Groups. In *Mass Media, Social Control and Social Change: A Macrosocial Perspective*, edited by D. Demers and K. Viswanath. Ames, IO: Iowa State University Press : 305-330.
- Murray, C., Parry, K., Robinson, P. and Goddard, P. (2008) Reporting Dissent in Wartime: British Press, The Anti-War Movement And The 2003 Iraq War. *European Journal of Communication*, 23(7): 7-27.
- Oliver, P., and Gregory M. (2000) Political Processes and Local Newspaper Coverage Of Protest Events: From Selection Bias To Triadic Interactions. *The American Journal of Sociology*, 106: 463-505.
- Padovani, C. (2010) Citizens' Communication And The 2009 G8 Summit In L'Aquila, Italy. *The International Journal of Communication*, 4: 416-39.
- Rauch, J., Chitrapu, S., Eastman, S. T., Evans, J. C., Paine, C. and Mwesige, P. (2007) From Seattle 1999 to New York 2004: A Longitudinal Analysis of Journalistic Framing of The Movement For Democratic Globalization. *Social Movement Studies*, 6(2): 131-145.
- Reich, Z. (2009) *Sourcing the News: Key Issues in Journalism: an Innovative Study of the Israeli Press*, Cresskill, N.J.: Hampton Press.
- Rosie, M. and Gorringer. H. (2009) What a Difference a Death Makes: Protest, Policing and the Press at the G20. *Sociological Research Online*, 14.

Sigal, L. V. (1973). *Reporters and Officials: The Organizations and Politics of Newsmaking*. Lexington, MA: Heath.

Susser, L. (28.12.09) "Fight against Adelson's Israeli paper gets political". *JTA*: <http://www.jta.org/news/article/2009/12/28/1009927/fight-against-adelsons-israeli-paper-gets-political> (Retrieved on 8 July 2012).

Wolfsfeld, G. (2003) The Political Contest Model. *News, Public Relations and Power*, 81– 95.

Wolfsfeld, G., Avraham, E. and Aburaiya, I. (2000) When Prophecy Always Fails: Israeli Press Coverage Of The Arab Minority's Land Day Protests. *Political Communication*, 17: 115-131.

Wolfsfeld, G., and Sheaffer, T. (2006) Competing Actors and the Construction of Political News: The Contest Over Waves in Israel. *Political Communication*, 23: 333-354.

אודות קשב

קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, הוקם לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל על ידי קבוצה של אנשי רוח, משפטנים, אנשי אקדמיה וציבור במטרה להגן על ערכי הדמוקרטיה בישראל. מאז הקמתו פרסם קשב תחקירים, דו"חות מחקר ודפי מידע על מגמות אנטי-דמוקרטיות, הסתה ו אלימות על רקע אידיאולוגי ועל תפקוד התקשורת בישראל.

בראשית 2005 השיק קשב פרויקט ארוך טווח של מעקב תקשורת. מטרתו של פרויקט זה הן שינוי דפוסי השיח והסיקור התקשורתי בישראל, קידום קריאה ביקורתית של תקשורת בקרב הציבור הרחב ועידוד תקשורת הוגנת, מקצועית, חזקה ועצמאית.

קשב עוסק גם בפעילות חינוכית לקריאה ביקורתית של תקשורת. הארגון מקיים סדנאות לסטודנטים, מורים, בני נוער, אנשי תקשורת ועוד. החל משנת 2011-2012 מפעיל קשב בשיתוף עם גבעת חביבה את פרויקט "דיאלוג מעבר לכותרות", שבמסגרתו מועברות סדנאות קריאה ביקורתית למאות מורים ותלמידי תיכון יהודים וערבים. באזור החינוך באתר אפשר להוריד מגוון חומרים לימודיים שפותחו בקשב ומיועדים לאנשי חינוך, לפעילים חברתיים ולקהל הרחב.

בשנת 2005 התחיל קשב לשתף פעולה בפרויקט מעקב תקשורת עם ארגונים פלסטינים. זהו פרויקט ייחודי וראשון מסוגו לניטור דפוסי הסתה וסיקור בעיתיים בתקשורת משני צדי קו העימות.

משנת 2010 מפעיל קשב את פרויקט Press for Peace בשיתוף עם ארגון IPCC (המרכז הבינלאומי לשיתוף פעולה ושלום) הפלסטיני.

קשב חבר בפורום הארגונים החברתיים "שותפות-שראקה", המחויבים לערכים דמוקרטיים ומקדמים עתיד שוויוני ומשותף ליהודים ולערבים-פלסטינים אזרחי ישראל, תוך כיבוד הייחודיות והשונות של כל אחת מהקבוצות הלאומיות ועל בסיס שוויון מלא.

העמותה לא קשורה לגוף מפלגתי כלשהו ומבססת את פעילותה על תרומות בלבד.

פיקוח ועריכה אקדמיים

דר' הגר להב היא ראש מסלול עיתונאות ומרצה בכירה בבית הספר לתקשורת במכללה האקדמית ספיר. מתמחה במחקרי עיתונות ובמחקר פמיניסטי של תקשורת.

ליווי אקדמי

דר' ארן ליבני הוא מרצה במחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת באוניברסיטה הפתוחה.

פרסומי קשב

- ניצחון בצבעי כחול-לבן - אז מה באמת פסק בית המשפט הצרפתי בפרשת מוחמד א-דורה?
- מה יקרה אם יאושר התיקון לחוק לשון הרע? סקר עיתונאים של קשב קובע: התיקון מסכן את חופש העיתונות בישראל
- עלילת בילעין? מה סיפרו לנו אמצעי התקשורת על מותה של מפגינה נגד ההפרדה בבילעין?
- "היאכטה בדינו" המשט השני לעזה – פעולת מחאה לגיטימית או עוד ביטוי ל"כל העולם נגדנו"?
- "תיאטרון האבסורד? סיקור מחאת האמנים נגד הופעה מעבר לקו הירוק בעיתונות המודפסת", מרץ 2011
- "אין כניסה ליישובים", סיקור הצעת חוק הסדר ועדות הקבלה בתקשורת הישראלית המרכזית, נובמבר 2010
- "משמר הגבול זורק אבנים – בערוץ 10 לא מתרגשים", אוקטובר 2010
- "אונס לא היה (כנראה) אבל כותרת (מטעה) – יש", אוקטובר 2010
- "ביטול הסגר האזרחי על רצועת עזה: איך הפך "ביטחון" ל"כישלון" בסיקור התקשורת? השאלות שהתקשורת הישראלית לא שאלה", יוני 2010
- "Communicating Peace, סדנה ללימוד קריאה ביקורתית לתקשורת", מרץ 2010
- "אם תרצו – זו אגדה", פברואר 2010.
- "לקרוא בין השורות: מדריך ישראלי-פלסטיני לקריאה ביקורתית של תקשורת", 2009.
- "שווה בין שווים? הסיקור התקשורתי של קהילת יהודי אתיופיה בישראל", מערך הוראה ודיון, יולי 2009.
- "כל הכבוד לצה"ל! מדד האמינות של תחקירי הצבא בנוגע להרג אזרחים בעזה", אפריל 2009.
- "יכולנו יודעים: חיילים ישראלים לא הורגים בכוונה" – תרומתו של השיח התקשורתי לאי-הידיעה", מרץ 2009.
- "בית ספר או עמדת ירי?" – כך סיקרה התקשורת הישראלית עוד מקרה של הרג אזרחים", ינואר 2009.
- "הושמדה משאית גראד בדרכה למקום מסתור" – השאלות שלא נשאלו", ינואר 2009.
- "מה יקרה קודם, הפוגה הומניטארית או מהלך קרקעי?" – סיקור האופציות המדיניות להפסקת הלחימה בעזה", ינואר 2009.
- "פגענו בול": סיקור היומיים הראשונים למבצע 'עופרת יצוקה' בעיתונות הישראלית המודפסת", דצמבר 2008.
- "מבולבלים: 'כך מסמסנו את אנאפוליס' – התקשורת הישראלית ותהליך השלום", אוגוסט 2008.
- "שאלו לשלומה – ירושלים והתקשורת הישראלית", יוני 2008.
- "ואת מפת הדרכים כבר הזכרנו? – התקשורת הישראלית וחידוש הבנייה מעבר לקו הירוק", מרץ 2008.

- "הספין של מי החשיך את עזה", פברואר 2008.
- "אם עבריה, ורק אם עבריה – מבט מגדרי על סיקור מלחמת לבנון", דצמבר 2007.
- "מלחמה עד הרגע האחרון – התקשורת הישראלית במלחמת לבנון השנייה", יולי 2007.
- "כשהתותחים רועמים – מחוף עזה לבית-חאנון: הסיקור התקשורתי של הרג אזרחים פלסטיניים ברצועת עזה", מאי 2007.
- "מדד הפחד של 'מעריב'", מרץ 2007.
- "את מי מעניין מותו של עוד אזרח פלסטיני?", מרץ 2007.
- "הקשר בין 'שוד הקרקעות הגדול' לבין נאומו 'הפיסני' של ראש הממשלה", נובמבר 2006.
- "'רגע של גאווה לאומית' – הסיקור התקשורתי של ההשתלטות על כלא יריחו" אפריל 2006.
- "'מכירת חיסול' – סיקור הריגת פלסטינים בידי כוחות הביטחון בתקשורת הישראלית", מרץ 2006.
- "מנותקים – כך סיקרו אמצעי התקשורת בישראל את ההתנתקות", ינואר 2006.
- "מי מדווח לנו כשהפלסטינים מגנים פיגוע? – סיקור הגינויים הפלסטיניים לאחר הפיגוע בנתניה, 5.12.2005", דצמבר 2005.
- "שקט, מתנתקים! – סיקור הפסקת האש המתוחה בין ישראל והרשות הפלסטינית בעקבות הבנות שארם א-שיח", אוגוסט 2005.
- "המציאות המדומה של ערוץ 2 – סיקור האירועים בבית שרבאתי בחברון", אפריל 2005.
- "חיי כלב – דמו של מי שווה יותר, אזרח פלסטיני או כלב יהודי?", מרץ 2005.
- "'מחוות ישראליות' – כיצד סוקרו צעדי ישראל?", פברואר 2005.
- "בוש: רצף טריטוריאלי למדינה הפלסטינית", פברואר 2005.
- "סוגיית שחרור אסירים פלסטיניים בעיתונות הישראלית הכתובה", פברואר 2005.
- "בנפול אויבך – סיקור מותו של ערפאת בתקשורת הישראלית", ינואר 2005.